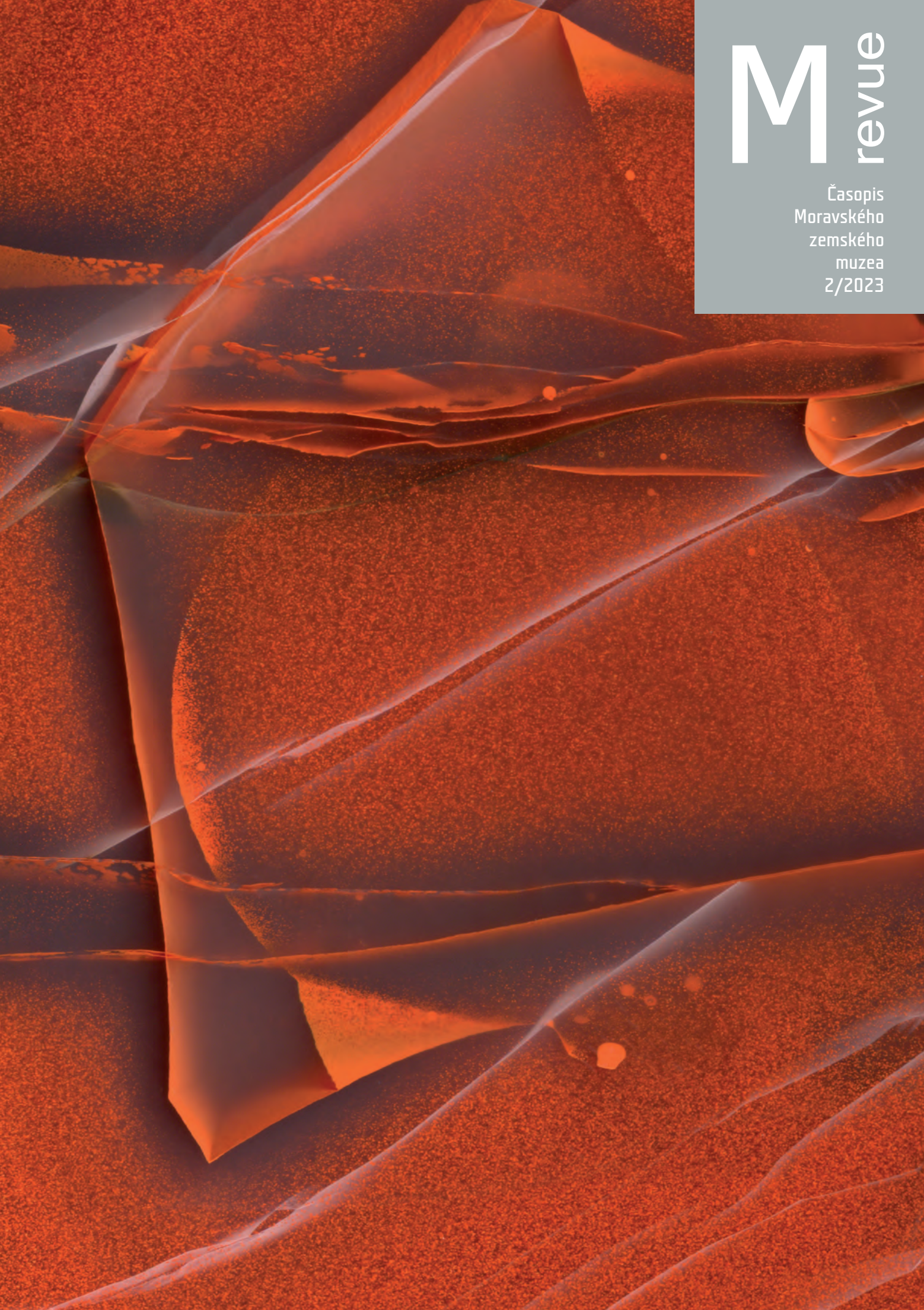

M revue

Časopis
Moravského
zemského
muzea
2/2023

Vážení přátelé a příznivci Moravského zemského muzea,

držíte v rukou druhé letošní číslo časopisu M revue, na jehož stránkách Vám pravidelně kromě ohlédnutí do nedávné historie muzea přinášíme taktéž periodický sumář výsledků naší práce a zamyšlení nad směřováním naší instituce.

Již čtvrtým rokem čelíme nepříznivým vnějším okolnostem. Pořád se potýkáme s důsledky celosvětové pandemie nemoci covid-19, která bezprecedentně vstoupila do osobního života snad každého z nás, ale negativně se rovněž podepsala na rozvoji hospodářství i chodu celé společnosti včetně Moravského zemského muzea. Téměř dvě léta celý svět sleduje krvavé boje a hrozivé scény, jaké si většina hlavně mladších generací evropských zemí spojovala převážně s historickými filmy z II. světové války, které se však teď dějí nedaleko od našich hranic… Obdobně pak s nevěřícným nepochopením sledujeme výbuch násilí na Blízkém východě, hrozící přerůst do dalšího konfliktu. To vše ve složité domácí situaci, kdy v atmosféře energetické krize vyvolané ruským vpádem na Ukrajinu a po většinu roku tíživě vysoké inflace, svádíme každodenní boj s udržitelností našich aktivit a snah, tváří v tvář konsolidaci veřejných financí a s tím spojených úsporných opatření, která nás zasáhla stejně jako zbytek společnosti. O to více mně těší, že se nám nadále navzdory tomu daří stále ve vysoké míře plnit zákonné a společenské povinnosti, ale také uskutečňovat značný počet zajímavých dokumentačních, výzkumných a prezentačních aktivit.

Stěžejní témata tohoto čísla reflektují například **ochranu přírody a její úskalí v textu Miroslava Šebely** ze Zoologického oddělení MZM *Šedivky vs. Roháči? Recept známe: Pomáhat a chránit,* nebo zcela unikátní výzkum **tzv. ropuších kamenů**, který Růženu Gregorovou z Geologicko-paleontologického oddělení MZM zavedl jak k císařské koruně v německých Cáchách a do blízkosti domácího unikátu – relikviáře sv. Maura na zámku Bečov nad Teplou, tak do celé řady předních evropských destinací – Vídně, Curychu, Basileje i Paříže. Objevují se zde i další naléhavá a aktuální témata z portfolia aktivit Moravského zemského muzea, jako je odhalování **polozapomenuté historie národnostních menšin** nebo zachycení **fenoménu stále oblíbenějších komentovaných prohlídek** v našich výstavách a expozicích. Nerad bych také opomenul důkaz o výtěžnosti našich sbírek. Prostřednictvím materiálů týkajících se třetího národního odboje, domácího i zahraničního disentu a také dalších dokladů tak tentokrát připomínáme v M revue jednu z jeho nejvýznamnějších postav – **Augustina Navrátila**, autora největší petiční akce v totalitním Československu.

Na dalších stránkách přibližujeme plejádu nedávno ukončených, ale i aktuálních prezentačních projektů. Za všechny zmíním alespoň výstavu **Nastoupil jsem co redaktor…**, věnovanou 130. výročí založení Lidových novin, výjimečného periodika a jednoho ze symbolů prvorepublikové žurnalistiky, či naprosto mimořádnou a vydařenou výstavu **Světy ukryté v kameni**, umožňující návštěvníkům zhlédnout unikátní a rozmanité formy křemenných hmot, doprovázené efektními makrofotografiemi detailů leštěných achátů od Jiřího Šury. Ve velkém rozhovoru se představuje nová vedoucí Botanického oddělení Přírodovědného muzea Svatava Kubešová. Nechybí ani další mnohé nedávné i současné akce a úspěchy odborníků MZM. Opět Vám tedy přinášíme nezmenšenou dávku zpráv a informací, jimiž bývá náš časopis tradičně nasycen.

Pevně věřím, že v jeho aktuálním čísle každý čtenář zajímající se o činnost našeho muzea nalezne něco přitažlivého, poučného a zajímavého. Především jsem však rád a velmi Vám za to děkuji, že Moravskému zemskému muzeu nadále zachováváte svou přízeň. Za všechny jeho pracovníky mohu konstatovat, že ve svém setrvalém úsilí přinášet trochu „světla poznání, ponaučení a zábavy“ do dnešního rozbouřeného a neklidného světa ani v blížícím se roce 2024 nepolevíme.

Děkuji Vám, že jste stále s námi. Zůstávám trvale v naději, že se brzy setkáme na některé z připravovaných akcí Moravského zemského muzea v příštím roce.

S úctou

Jiří Mitáček
generální ředitel

1 **M úvodník:**
Vážení přátelé a příznivci Moravského zemského muzea,

4 **M téma:**
Nevystavujeme předměty, vyprávíme příběhy

9 **M událost:**
Nastoupil jsem co redaktor... Literatura a literáti v Lidových novinách 1893–1939

16 **M výstavy:**
Nahlédnout po povrch a objevit vnitřní krásu kamenů / Vers La Flamme rozezněla Janáčkův památník i bez tónů / Obrázky vnoučat Blanka Šperková „drátkuje" v unikátní objekty / Památník Bible kralické vypráví příběh „umění knih"

21 **M názor:**
Šedivky vs. Roháči? Recept známe: Pomáhat a chránit

24 **M příběh:**
O dvou Mariích a důležitosti padlých andělů

29 **M report:**
Betlém přinesl další překvapení / Jako ptáčata bez hnízda. Osudy lidí odsunutých z Drahanska ožívají / Případ Augustina Navrátila. Komunisté se neštítili zneužít ani psychiatrie

38 **M profil:**
Svatava Kubešová: S rostlinami z herbáře lze cestovat časem

46 **Před oponou, za oponou:**
Placky z ohně, hřebík z kovárny. Prázdniny s muzeem lákají / Mendelianum slavilo 201. narozeniny slavného badatele / V Modré vzniká Klenotnice Velké Moravy / Přijeli v železných hranatých maringotkách / V Pravěku Moravy se poprvé představila unikátní rytina z paleolitu / S výstavou o návštěvě A. Rodina se loučila i muzika /Narozeninový Apetýt se vysílal z kaple Paláce šlechtičen

50 **My a svět :**
Po stopě ropuších kamenů v evropských sbírkách

55 **Na moravském písečku:**
Duo švagrů rozeznělo kytaru Zdeňka Buriana

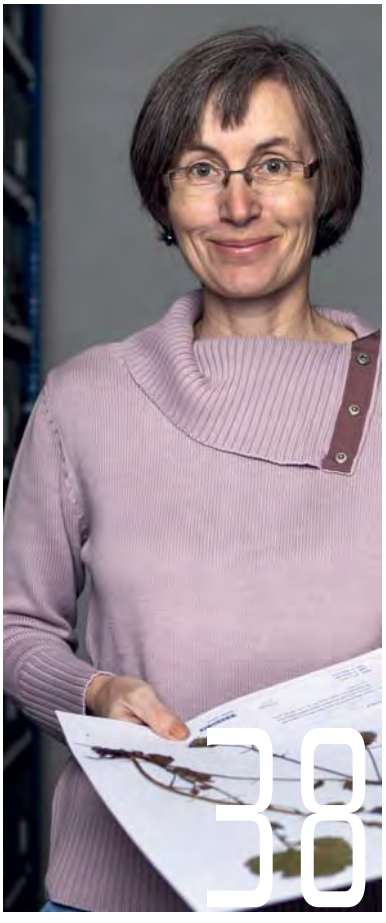

60 **Pod čarou :**
Život spisovatele

62 **M panorama:**
Mendelovu stezku doplnila ukrajinština / Duo Målaboum představilo egerlandské lidové písně / Den architektury představil Palác šlechtičen v proměnách času / V programu děti nahlíží do Magického světa loutek / Na Festivalu vědy z očí do očí kudlance i pračlověku / Den seniorů přiblížil kulturu Ukrajiny

65 **M knihovna:**
Nakladatelské počiny

66 **M Chef d´ oeuvre:**
Kopie Svatotomášské madony zdobí expozici v Paláci šlechtičen

Obálka

1. a 4. strana
Světy ukryté v kameni. Nezůstat na povrchu, ale nahlédnout dovnitř a obdivovat utajenou krásu minerálů umožňují návštěvníkům výstavy v Dietrichsteinském paláci MZM fotografie Jiřího Šury, který je rovněž autorem snímku na obálce.

Nastoupil jsem co redaktor… Lidové noviny, založeny v roce 1893, zůstávají v dějinách české žurnalistiky dodnes výjimečným fenoménem především díky literátům, kteří jim vtiskli nezaměnitelnou podobu během prvních tří dekád. Více přibližuje výstava v Dietrichsteinském paláci MZM. Foto: Archív MZM

2. strana
Představení v Paláci šlechtičen MZM nabízí to nejlepší z české, moravské a slovenské loutkářské scény. Děti i s rodiči se pak mohou seznámit také s dějinami tohoto divadelního umění ve stálé expozici Loutkářské umění, která je „exhibicí" obsáhlé sbírky Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea. Foto: Jan Cága

3. strana
Obraz Svatotomášské madony obohatil na jaře 2023 stálou expozici Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času v Paláci šlechtičen MZM. Foto: Archív MZM

M revue
Časopis Moravského zemského muzea v Brně

Šéfredaktor: PhDr. Jiřina Veselá
Layout a technická redakce: Milan Mačinec
Obálka: Milan Mačinec
Fotografie: Archív MZM
(pokud není uvedeno jinak)

Redakční rada:
RNDr. Barbora Onderková – předsedkyně
Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D., PhDr. Hana Dvořáková, RNDr. Vladimír Antonín, CSc., doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., DSc., PhDr. Jaroslav Blecha, Milan Mačinec., Mgr. Zdeňka Pitrunová

Redakce: M revue, Zelný trh 6, 659 37 Brno, e-mail: jvesela@mzm.cz

Vydává a tiskne: Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, 659 37 Brno

Distribuce: neprodejné, direct mailing
Vychází dvakrát ročně

V evidenci periodického tisku pod číslem MK ČR E 21957

Nevystavujeme předměty, vyprávíme příběhy

Moravské zemské muzeum nabízí širokou škálu aktivit vytvářených s ohledem na věk a zájmy návštěvníků. Prim mezi nimi hrají komentované prohlídky ve stálých expozicích a v krátkodobých výstavách. Návštěvníci tak navíc dostávají jedinečnou možnost setkat se při nich s odbornými pracovníky muzea, kurátory a tvůrci výstav, v případě školních prohlídek pak odborně proškolenými lektory.

Ti (všichni) školou povinní

Vstupní hala ožije hlasy a hemžením dětí, šatny se plní baťůžky, odkládají se láhve s pitím, mobily a z úst pedagogů zaznívají poslední instrukce, případně preventivní varování. Bez záře reflektorů přichází průvodce a mocí slov a za přispění vystavených artefaktů teleportuje výpravu do jiného světa: za dinosaury či za mamuty, mezi kočovné loutkáře stejně jako mezi parohaté nebo okřídlené příslušníky fauny jižní Moravy.

Takový výjev se odehrává denně v průběhu školního roku ve všech objektech Moravského zemského muzea. Není pochyb, že většinu návštěvníků muzeí obecně představují děti a mládež, přicházející v rámci školního vyučování. Pedagogové berou komentované prohlídky jako doplnění vyučovaného tématu a rozhodujícím kritériem při jejich výběru je téma korespondující s učivem probíraným ve škole.

Významný podíl školních výpravy na návštěvnosti Pavilonu Anthropos vyzdvihuje jeho vedoucí Petr Kostrhun: „Téma stálé expozice Anthroposu má tu ´konkurenční´ výhodu, že je v zásadě stálou součástí učebních programů všech typů škol, a to hned v několika ročnících. To samozřejmě vede ke značnému zájmu pedagogů a školních skupin o komentovaný výklad, kterých ročně provedeme okolo pěti set. A mohlo by to být i více, kdybychom nebyli omezeni doslova fyzickými možnostmi našeho lektora a dalších kolegů z řad studentů antropologie, kteří nám v lektorské praxi vypomáhají. V některých měsících, především v závislosti na probírané látce, ale také dynamice školního roku, není výjimkou, že zájem o komentované prohlídky je takový, že doslova jedeme od devíti, kdy se muzeum otevře, nepřetržitě do konce otevírací doby. Poslední výklad tak podáváme v 16 hodin. Což nás skutečně těší, a na druhou stranu to někdy bývá opravdu velmi náročné. Z našeho pohledu je takový zájem ale pochopitelný a snažíme se všemožně našim návštěvníkům vycházet vstříc."

Za Pavilonem Anthropos v návštěvnosti příliš nezaostávají ani další objekty Moravského zemského muzea. Program provázaný s tématy probírajícími ve škole a zohledňující věk dětí nabízí mimo jiné i expozice Fauna Moravy v Biskupském dvoře, stálé expozice v Dietrichsteinském paláci a Památníku Leoše Janáčka.

Co je na komentovaných prohlídkách pro školy tak přitažlivé? Podle Petra Kostrhuna má tento typ prohlídky několik důležitých výhod: lektor dokáže smysluplně shrnout náročnou látku v expozici, která je pro lajka přece jen složitá a "ukrytá" v řadě mnohdy rozsáhlých textů v expozici. Toto pojetí je dnes již muzeologicky poněkud překonané a mluvený výklad přece jen cestu do pravěku návštěvníkům usnadní. Důležitým aspektem je také možnost aktualizace poznatků, které ve stálé expozici nejsou.

Komentované prohlídky pro školy ovšem kladou značné nároky na samotné průvodce. Ti musí dokázat udržet pozornost obecenstva a vcítit se do způsobu myšlení dětí a teenagerů. Ideální situace pak nastává, když prohlídka dítko nadchne natolik, že se bude chtít do muzea vrátit.

Někdo to rád interaktivní

Mimořádný zájem je o výukové interaktivní programy, které rovněž vhodně doplňují školní osnovy a často je i do značné míry přesahují.

Komentovaná prohlídka v expozici Loutkářské umění v Paláci šlechtičen MZM.

Vedle sdílení informací se zaměřují na rozvoj těch nejužitečnějších dovedností, jako jsou představivost a schopnost se vyjadřovat. Připravuje je a lektoruje Dětské muzeum MZM. K třem zavedeným pořadům v expozici Středoevropská křižovatka: Morava ve 20 stoletím přibyly po znovuotevření Paláce šlechtičen programy v jeho expozicích Magický svět loutek a Život v čase našich předků. Co obnáší účast na programu v expozici Loutkářské umění, prozrazuje vedoucí Dětského muzea Sylva Brychtová: „Žáci mají možnost seznámit se s různými typy loutek, se vznikem loutky i se základními divadelními pojmy. Zkušení edukátoři se postarají o to, aby se děti staly aktivními účastníky programu, mohou si vytvořit vlastní loutky a představit vlastní příběh. Loutky jsou schopny vyjádřit širokou škálu emocí, při manipulaci s loutkami se děti snadno vcítí do jejich postav, a tím sdílejí jejich radost smutek, strach nebo vzrušení."

Přijměte pozvání a nechte se provést...

Vedle možnosti si výklad v expozici předem domluvit a objednat mají zájemci možnost navštívit pravidelné komentované prohlídky pro veřejnost. Od září 2023 zavedlo Moravské zemské muzeum tzv. komentované čtvrtky.

Prvotním impulsem se stala inciativa Geologicko-paleontologického oddělení a pořádání pravidelných prohlídek v poslední čtvrtek v měsíci v nově rekonstruované expozici Zaniklý život na Moravě s mnoha vzácnými ukázkami z moravských nalezišť. „Z prvohor tu máme v devonu na Hádech klepítka druhu Augustidontus moravicus. Nádherné jsou také nálezy z pokrývačských břidlic nebo z permu boskovické brázdy. V druhohorách máme právě zapůjčený jediný zub dinosaura z ČR, který byl navíc nalezen na území Brna. A ve třetihorách je umístěna krásná ukázka fosilních ryb s druhým nejstarším nálezem havýše (čtverzubce) na světě, čelist velryby, krunýř suchozemské želvy a v neposlední řadě i spodní čelist Deinotheria (chobotnatce)," přibližuje odborný průvodce Tomáš Turek nejlákavější exponáty.

Komentovaná prohlídka je tak současně zárukou pro návštěvníka, že mu neunikne nic důležitého. Interakce, možnost diskutovat, klást otázky, tříbit si názory a myšlení, to vše dává návštěvě muzea v rámci komentované prohlídky jedinečnost a další dimenzi.

Pravidelné čtvrteční komentované prohlídky probíhají v expozicích Středoevropská křižovatka: Morava ve 20. století, Svět nerostů, Zaniklý

Lektorský program ve stálé expozici Magický svět loutek cílí na dětskou fantazii a kreativitu. Prostřednictvím celé řady různorodých aktivit se malí účastníci inspirují k vlastnímu kreativnímu myšlení i rozvíjení jemné motoriky.

svět na Moravě, Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času. V Paláci šlechtičen je také pravidelně představován unikátní prostor nově zrestaurované barokní kaple, barokní fresky vynikajícího malíře 2. poloviny 18. století Josefa Sterna a mariánský oltář se vzácnou sochou Černé Madony.

Co jsme tím chtěli říct...

Samozřejmostí jsou kurátorské prohlídky v krátkodobých výstavách, které vytvářejí jedinečnou příležitost vyslechnout si odbornou interpretaci a seznámit se s pojetím výstavy pohledem jejích tvůrců. Mimořádný zájem vyvolaly komentované prohlídky ve výstavě Pražská Pallas a Moravská Hellas, v rámci kterých představili výstavu její tvůrci Vít Vlnas, Hana Dvořáková a Helena Musilová. V současné chvíli už se lze těšit na kurátorské prohlídky ve výstavách Světy ukryté v kameni a Nastoupil jsem coby redaktor.

Aktuální nabídku komentovaných prohlídek najdete v kalendáři na webových stránkách Moravského zemského muzea nebo na sociálních sítích.

(*zpi, jih*)

Foto: Jan Cága

Komentovaná prohlídka ve výstavě Archeologie z nebe v Pavilonu Anthropos.

Kurátoři výstavy Pražská Palas a Moravská Hellas v Dietrichsteinském paláci Hana Dvořáková a Vít Vlnas.

Děti interaktivní prohlídky baví a užívají si je.

Nastoupil jsem co redaktor… Literatura a literáti v Lidových novinách 1893–1939

Česká 6: nenápadná adresa v centru Brna. Rohový dům, nedávno opravený. Chybí na něm pamětní deska, není tu žádné, ani nejstručnější upozornění, takže kolemjdoucí netuší, že za těmito okny, za těmito zdmi, pracovaly po několik desetiletí skvělé novinářské mozky. Že tady se tvořila česká žurnalistická tradice. U příležitosti 130. výročí založení periodika představuje výstava Nastoupil jsem co redaktor… Moravského zemského muzea ty z žurnalistů a spolupracovníků redakce, kteří patřili k české literární obci a vtiskli tak Lidovým novinám nenapodobitelnou atmosféru: osobnosti literárního světa byly zde zastoupeny v míře jinde nevídané.

Výstava představuje tvorbu největších osobností Lidových novin jako symbiózu jejich činnosti redakční a umělecké; beletrie a texty dané denním provozem se prolínají, ovlivňují, inspirují, obohacují. Prostřednictvím vybraných exponátů dává nahlédnout do zákulisí přípravy novin: na rukopisech si všimneme poznámek k sazbě a uvědomíme si, že mnohá díla, která dnes známe v podobě knižních svazků, vznikla jako román-fejeton, tedy četba na pokračování, nebo cyklus novinových reportáží.

Původní Lidové noviny zásadně ovlivňovaly duševní milieu české společnosti: sice jen po několik málo desetiletí – ovšem v době nesmírně důležité a natolik výrazně, že jejich odkaz a étos žijí dodnes.

Zakladatelská generace

Deník Lidové noviny byl založen roku 1893 v Brně a jeho historie představuje kontinuální růst kvality a vlivu: od málo významného odpoledníku v začátcích za Rakouska-Uherska až k listu zásadního významu v samostatné Československé republice. V době formování novodobé občanské společnosti, pro niž byla tištěná periodika základním zdrojem informací a nabídkou spektra názorů, stál na pozicích demokracie a humanity. Záměr zakladatele, právníka a politika Adolfa Stránského, se vrchovatě naplnil - list se stal tribunou moderní české společnosti: sebevědomé, vzdělané a podnikavé. Mezi redaktory a spolupracovníky patřili zásadní představitelé kultury, vědy, umění a vysokého školství, což jim spolu s výjimečným standardem žurnalistické práce, tedy informační pohotovostí, spolehlivostí zpravodajství, jazykovou a grafickou úrovní, zaručuje výsadní postavení v československých dějinách.

Arnošt Heinrich, energický a vzdělaný mladík s výrazným novinářským talentem, nastoupil do redakce v roce 1904 a do roka prosadil vedle tradičního odpoledního vydání (méně prestižního) také raník a ten zanedlouho dominoval. Jeho agilnost a kreativita ho v roce 1910 povýšily na vedoucího redaktora – a o rok později založil beletristickou přílohu *Večery*. Vycházela každou neděli (v kvartovém, tedy menším formátu než denní list) a přinášela především poezii a prózu domácí provenience, ovšem též literaturu překladovou. Věnovala se hudbě (představila např. práci Leoše Janáčka), nezapomínala na výtvarné umění (zvláštní číslo

Předplácí se na oba listy i s pondělníkem: v Brně v administraci na měsíc . . . . . . K 5.20 v Brně s donáškou dvakrát denně . . . . . . K 5.60 v Brně a na venkově v prodejnách . . . . . . K 5.20 Poštou s jednou zásilkou s odpoledníku jen textová část) . . . . . . K 5.20 s dvojí zás. (celý odpoledník a pondělník zvlášť) . K 8.— Do zahran. cizíny jedenkrát denně . . . . . . K 6.20 Pondělník možno samostatně odebírati a předplácí se měsíčně s pošt. zásil. K —.80 v prodejnách . . . K —.40

Za 10 hal.

RANNÍ

LIDOVÉ NOVINY

Za 10 hal.

V drobném prodeji: Ranní list a pondělník po . . . . . 10 h odpolední list . . 10 h v Brně i na venkově. Předplatné přijímá se jen na obě vydání a pondělník.

Redakce, administrace, tiskárna a expedice: Rudolfova ulice čís. 6. Telefon: redakce 12, administrace 11. Pošt. spořitelna 60.789. Rukopisy se nevracejí.

Ročník XXVI. V Brně v úterý 29. října 1918. Číslo 297.

Československý stát prohlášen.

Lide československý!

Tvůj odvěký sen stal se skutkem.

Stát československý vstoupil dnešním dnem v řadu samostatných kulturních států světa.

Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, převzal jako oprávněný a zodpovědný činitel do svých rukou správu Tvého státu.

Lide československý!

Vše, co podnikáš, podnikáš jako nový svobodný člen velké rodiny samostatných svobodných národů. Novým činem v této chvíli zahajují se nové a bohaté a slavné dějiny Tvé. Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který s žehnáním na rtech vzpomíná Tvých slavných dějin, jež vyvrcholily v nesmrtelných výkonech československých legií na západním bojišti a v Sibiři.

Celý svět sleduje Tvůj krok do nového života, Tvůj vstup do země zaslíbené. Zachováš štít čistý, jako jej zachovalo Tvé národní vojsko — československé legie.

Nezapomínej národní kázně a buď si stále vědom, že jsi občanem nového státu nejen se všemi právy, nýbrž i povinnostmi.

Na počátku velkého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování a Tvá radost byly důstojné velké chvíle nynější. Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmí být zklamáni ve svém přesvědčení, že dobyli svobodu národu, který dovede sám sobě vládnout.

Ni jediným rušivým činem nesmí býti zkaleny velké okamžiky, ni jediný z Vás nesmí se dopustiti ničeho, co by mohlo vrhnout stín na čisté jméno národa, každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jiným je svato.

Svobody osobní a majetku soukromého nesmí býti dotčeno.

Dbejte bezvýhradně rozkazů Národního výboru!

V Praze, 28. října 1918.

Za Národní výbor československý:

Dr. Fr. Soukup. Jiří Stříbrný. Ant. Švehla. Dr. Vavro Šrobár. Dr. Alois Rašín.

První zákon.

Národní výbor vydal dnes 28. října první zákon:

Samostatný stát československý vstoupil v život. Zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven nerušený přechod k novému státnímu životu.

Národní výbor jménem československého národa jako výkonný státní svrchovaný orgán nařizuje:

I. článek: Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve srozumění s československou národní radou v Paříži jako orgán jednomyslné vůle národa. Než se tak stane, vykonává státní svrchovanost národní výbor.

II. článek: Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

III. článek: Všechny úřady státní, zemské, župní, okresní a obecní jsou podřízeny národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle stávajících platných zákonů a nařízení.

IV. článek: Zákon tento nabývá platnosti dnešním dnem.

V. článek: Předsednictvu národního výboru se ukládá, aby tento zákon provedlo.

Dáno v Praze, 28. října 1918.

Antonín Švehla. Jiří Stříbrný. Dr. Alois Rašín. Dr. František Soukup. Dr. Vavro Šrobár v. r.

Svobodni!

Rakousko-uherská vláda kapitulovala a tím je rakousko-uherská říše rozvázána. Národní výbor československý ujal se v Praze v důsledku toho zatímně vlády a v nejbližších dnech převezme vládní moc v celém území československého státu. Přestala doba politických úvah, nastala doba práce. Nyní ukáže český národ, že je zralý k politické samostatnosti, a před očima celého vzdělaného lidstva, sledujícího napjatě první kroky osvobozeného národa, vykoná div hladkého a pokojného provedení převratu, jakých svět neviděl dosud mnoho. Naše mladá svoboda i blahobyt nás všech závisí nyní na naší kázni a na našem pořádku. Proto žádáme v této osudné chvíli věrné Čechy, aby s nasazením všech sil se věnovali udržování pořádku a potírání anarchie. První zákon naší vlády nařizuje zachovávání dosavadních zákonů a nařízení, dokud nebudou změněna. Klid, naprostý a nezlomný klid, bez výtržností a bez demonstrací, jest heslem dne. Každý na své místo, ke své práci, ke svým povinnostem. Svoboda naší vlasti je v nebezpečí, nebudeme-li poslušni prvního rozkazu své vlády.

Události v Praze.

Triumfující národ.

Praha, 28./10. Zpráva o kapitulaci Rakouska přišla do Prahy o 10. hodině dopoledne. Vyvěšena byla na redakcích a okamžitě nakupily se kolem redakcí ohromné zástupy lidu a veškerý život vyšinul se z obvyklých kolejí. Zástupy lidu shromáždily se na Václavském náměstí a provolávaly slávu československému státu, Wilsonovi, Masarykovi, Francii atd. Vojáci jásali, strhovali kokardy s čepic a ozdobovali čepice barvami národními a trikolorami. Dámy a děti mávaly americkými praporky. Také důstojníci nosí na čepicích místo kokard české barvy. Slovanská lípa před »Zlatou husou« ověšena byla národními barvami slovanskými. Radost a nadšení září každému z očí i tváří, jásot nemá mezí. Řeči i projevy dávaly na jevo nadšení. Ruch soustředil se hlavně na Václavském náměstí, Příkopech a Ferdinandově třídě, ostatní město je poměrně klidné. Ve středu města pouliční dráha jen stěží si razila cestu. Obchody se zavíraly jednak ze strachu, jednak proto, že personál odešel. Celá Praha je na nohou, víří a jásá.

Národní výbor se ujímá vlády.

Po zprávě o kapitulaci rakouské učinilo předsednictvo Národního výboru okamžitě neodkladná opatření. V hodinách poledních zástupcové Národního výboru místopředseda Švehla, dr. Rašín, dr. Soukup a posl. Stříbrný odebrali se na místodržitelství. Hr. Coudenhove byl už odejel do Vídně. Zástupcové Národního výboru oznámili presidentovi Kosinovi, že Národní výbor přejímá dnešním dnem veřejnou správu a dosavadní zákony a nařízení až na další rozhodnutí zůstávají v platnosti a nutno celou likvidaci a předání všech věcí rakouského státu československému státu provésti co nejrychleji při úplném zachování klidu. Na to zástupcové Národního výboru odebrali se k presidentu zemské správní komise hr. Schönbornovi a oznámili mu, že Národní výbor dnešním dnem přejímá budovu zemského sněmu se zasedací síní sněmovní pro své účely. Úřednictvo zemské bude nerušeně dále úřadovati. Dopoledne odebrali se zástupcové Národního výboru také do Obilního ústavu. Zástupcové Národního výboru místopředseda Švehla, jednatel dr. Soukup přišli do úřadovny ústavu společně s členy nové správní komise. Úřednictvo se shromáždilo a bylo vzato do slibu podáním rukou. Jménem úřednictva místodržitelský rada Schwarz slíbil, že úřednictvo plniti bude své povinnosti k národu a novému státu věrně a oddaně. Správní komise ujala se pak svého úřadu. Jsou v ní dr. Viškovský, posl. Jirásek, prof. dr. Němec a redaktor Svozil.

Praha jásající.

Na Václavském náměstí v hodinách poledních došlo k ohromným projevům radosti. Všude bylo nejvyšší rozrušení a vůz, v němž seděli Švehla, Rašín, Soukup a Stříbrný byl obklopen vzrušeným zástupem. Zástupcové Národního výboru sdělili zástupům ustavení vlády a žádali lid, aby ode dneška dbáno bylo bezpodmínečně rozkazů Národního výboru a aby se zachoval všude pořádek. Projevy tyto byly přijaty s jásotem. Každý učiní zajisté vše, aby této chvíle nebyl porušen význam dneška žádnými nepřístojnostmi a výstřednostmi. Svrchovaný zájem národa toho vyžaduje.

Nejživěji bylo u sochy sv. Václava před museem. Tam byly největší zástupy lidu, soustředěn veškerý život, na stupních sochy mluvili řečníci, mezi nimi také posl. Zahradník. Řeči jich byly provázeny neutuchajícím jásotem. Řečníci provolávali slávu svobodě a nabádali lid k pořádku. Mluvil také jihoslovanský student, poukazoval na jednotu českého a jihoslovanského státu. Národní výbor vydal vybídnutí k zachování klidu. Za neutuchajícího jásotu a zpěvu zdobila se dnes celá Praha prapory. Rozjařená mládež jala se strhovati rakouské orly z budov. Strážníci k tomu přihlíželi klidně. Stráž i vojsko chovaly se celkem pasivně. Policejní ředitel odejel dnes ráno podobně jako místodržitel do Vídně. Policie a místodržitelství přešlo úplně ve správu Národního výboru. S vojenským velitelstvím ujednáno, že nepodnikne nic proti lidu a bude dbát pořádku. Jen maďarský plukovník na zprávu, že vojákům a důstojníkům mládež strhovala násilně kokardy, vyslal ozbrojený oddíl a prohlásil, že nebude poslouchat nikoho jiného než rozkazů z Vídně. Národní výbor i s tímto důstojníkem ujednal klid.

K večeru rozešly se po městě hudební kapely, které vyhrávaly v čele průvodů jásajícím davům. Sokolstvo české obnovilo Českou Obec Sokolskou a zavázalo se doplnit policii a dát se případně docela k disposici pro veřejnou službu. K témuž účelu nabídla se česká mládež. České vojsko a důstojníci sejdou se zítra na Žofíně ke schůzi, aby se dohodli o konkretním postupu, jak nejlépe postaviti se do služeb české věci. Česká Obec Sokolská přejímá veřejnou bezpečnostní službu s ostatními českými korporacemi od zítřka ráno.

Praha je ukázněna.

Osobní bezpečnost nebyla v Praze nikde porušena, nikomu nebylo spácháno násilí při tak mohutném výbuchu radostného nadšení, jaký Praha dnes zažila. Židů si nikdo nevšiml. Říšsko-němečtí vojáci sňali čepice, aby nebudili pozornost. Na Příkopech v kavárně Habsburk sňata byla tabule a orlíček. Sokolstvo převezme zítra bezpečnostní službu. Bezpečnostní policie bude míti od zítřka místo dosavadních odznaků červenobílé odznaky. Pražský policejní ředitel dal se do služeb Národního výboru.

V Národním divadle.

V Národním divadle zahrál orchestr před představením hymnu (Kde domov můj), která byla obecenstvem bouřlivě přijata. Po prvním aktu zapěl sbor Národního divadla opět Kde domov můj, což bylo přijato s frenetickým potleskem. V posledním aktu přijeli z Nár. výboru Machar a dr. Franta a byli uvedeni předsedou výboru Národního divadla profesorem Hlavou a intendantem Šafařovičem. Machar pronesl z místodržitelské lože kratší řeč, čím byla oficiálně místodržitelská lože odevzdána Národnímu výboru.

Pěvecké sdružení pražského učitelstva zapělo u musea, s loggie Národního divadla a s balkonu obecního domu hymny sbratřených národů.

V Mor. Ostravě.

Mor. Ostrava, 28./10. Ve večerních hodinách došla zpráva o tom, že Národní výbor v Praze převzal vládu v československých zemích. V divadle dávána právě Jiráskova pohádka Pan Johanes. Projev učinil dr. Fajfrlík, red. Knotek a j. Lid táhl s radostným jásotem na náměstí, kde dr. Fajfrlík znovu promluvil, pak následoval klidný rozchod. V zástupu bylo mnoho důstojníků. Státní policie dala se do služeb československé věci. Vrchní policejní komisař Rumpl uvědomil o převratu vojenské velení. Zítra budou úřady formálně převzaty.

*

Zástupci Čechů v Ženevě.

Ženeva, 28./10. V neděli přijely sem dvě české komise. První posl. Kramář, Kalina, Svoboda, Preiss a dr. Šámal, druhá posl. Staněk, Klofáč, Haberman. Obě komise čekají na příjezd delegátů pařížské české vlády. Zástupcům tisku odepřel dr. Kramář jakékoliv informace. Ženevští žurnalisté mají za to, že Češi vyšlou zástupce do Paříže a budou jednat s Masarykem a Benešem za účasti amerického plukovníka House.

Lužičtí Srbové.

Adolf Černý v nedělních Národních Listech zdůrazňuje část programu československého státu, dovolávaje se zásad Wilsonových, Rakouskem i Německem uznaných a přijatých. Jde o Srby lužické, jichž otázka také musí býti vyřízena mírovým sjezdem, třebas čítají při nejmenším 150.000 duší, poněvadž dle slov Wilsonových »každému národu, malému jako velkému, přísluší právo, aby bez překážek a zastrašování si určil vládní formu i směr svého národního rozvoje«.

Srbové lužičtí, kteří jsou nám z celé rodiny slovanské nejbližší a jazykem bližší než Poláci, kteří tak dlouho byli ve svazku české koruny a přes staletý útisk neslýchaného násilí dovedli se udržeti v samostatném kulturním životě, musí býti ne-li připojeni ke státu československému, tedy aspoň mírovou konferencí tak zajištěni ve své existenci, aby žili svobodným národním životem, aby dostali do rukou správu nad svým územím, které musí býti přes hranice Pruska a Saska spojeno v jednotné území. Sídla lužických Srbů byla vídeňským kongresem r. 1815 rozdělena mezi Sasko a Prusko, mírovým sjezdem musí býti opět spojena.

Vzpomínka na černovskou vraždu.

(Jak Maďaři chápali svobodu národů.)

Redaktor A. Štefánek otiskuje v N. L. vzpomínku na hroznou vraždu, kterou maďarští četníci z vládního rozkazu spáchali na obyvatelstvu slovenské vesnice Černové. Vzpomínka ta je časová dnes, kdy Maďaři chlubí se svojí svobodymilovností a úctou k právům jiných národů, a proto ji otiskujeme celou:

Dne 27. října 1907 zastřelili maďarští četníci 15 občanů malé vísky Černové nedaleko Ružomberka (na Slovensku), 12 Slováků těžce a asi 50 lehce ranili proto, že Černovaní nechtěli dovolit, aby kromě Ondřeje Hlinky někdo jiný vysvětil na vlastní útraty jejich nově vystavěný kostel.

Na telegrafické pozvání dostavil jsem se za druhý den ráno do Černové. Byla to hrozná podívaná pro mne. U vchodu do vesnice ležely ještě některé mrtvoly a země byla potřísněna krví. Nedaleko kostela ležely ve velké stodole

věnované Mikoláši Alšovi nebo Hanuši Schwaigrovi, nová sochařská tvorba, architektonické návrhy pro české Národní divadlo v Brně, návštěva atelieru Joži Uprky). Informovala o dění v Brně i v regionech (manifestace za českou univerzitu, sokolská cvičení, stavba Mohyly míru), občas tiskla drobné postřehy z venkovského života psané nářečím. Na jejích stránkách se sešlo několik literárních generací: realisté, symbolisté, anarchisté, a nejvýrazněji příslušníci předválečné generace, třicátníci, kteří akcentovali též sociální tematiku a vitalistický příklon k autenticitě přírody a životní síle. Zanikla s počátkem 1. světové války.

Zlatá éra meziválečná

Roku 1919 se Arnošt Heinrich stal šéfredaktorem Lidových novin a angažoval akademického malíře Eduarda Miléna, aby zkomponoval celkový grafický obraz listu; především pak osvědčil vkus a předvídavost při výběru spolupracovníků a postupně zformoval tým výsostných kvalit. S listem spolupracovali od jeho počátků autoři několika generací a literárních směrů, od období fin de siècle až po meziválečný surrealismus. Dávali do služeb deníku svůj talent v mnoha pravidelných rubrikách i jako autoři příležitostných příspěvků. Heinrichovou ctižádostí byla též pravidelná publikace poezie a kvalitní krátká novinová povídka: takto tiskli v Lidových novinách autoři zkušení i začínající, mnohdy debutanti.

List vycházel dvakrát denně, samozřejmě i v neděli, výjimečnou událost pohotově zachytila zvláštní vydání. Hlavní slovo ve firmě „Lidové noviny v Brně, dr. Adolf Stránský“ postupně získával zakladatelův syn Jaroslav Stránský: roku 1920 byla otevřena filiální redakce v Praze, modernizuje se technické vybavení (zprávy, ba i rozsáhlé články přijímají stenografové v telefonních kabinách, ve třicátých letech pak tuto funkci převzal dálnopis – zásadní technická novinka). Vznikají filiální redakce v dalších městech republiky (Plzeň, České Budějovice, Liberec, Jihlava, Znojmo, Ostrava, Olomouc, Český Těšín, Bratislava, Košice, Užhorod), buduje se síť zahraničních zpravodajů (Vídeň, Paříž, Berlín, Řím, New York, Londýn, Moskva, Varšava, Budapešť, Bělehrad, Sofia aj.).

Umělci ve službách redakčního provozu

Když Josef Čapek dostal výpověď z Národních listů, bratr Karel ho solidárně následoval – a Arnošt Heinrich oba umělce okamžitě angažoval, protože přesně takové redaktory vyhledával: originální, samostatné tvůrčí osobnosti, které si poradí i s úkoly denní žurnalistické rutiny.

> Žurnalista z povolání, který nestojí osobně za každým svým projevem, je mravně pochybný subjekt a jeho žurnalistická legitimace je zbrojní lístek vydaný kriminálníkovi. (…) Jen naprostá osobní odpovědnost novinářova může být jádrem jeho stavovské cti, připustím-li tento pojem, pro který nemám valného smyslu.
>
> (Arnošt Heinrich v roce 1923)

Karel Čapek byl všestranný: psal sloupky na titulní stranu, evropskou současnost přibližoval čtenářům v cyklech reportáží ze zahraničí, sledoval práci na zahradě v průběhu kalendářního roku. Podobně Rudolf Těsnohlídek: pro Lidové noviny překládal severské autory, referoval o dění v Sokole a o charitativní činnosti. Hugo Vavrečka, před 1. světovou válkou vedoucí národohospodářské rubriky, přispíval též sloupky a fejetony. Eduard Bass psal fejetony a reportáže, ve 20. letech byl lektorem nakladatelství Borový, od roku 1930 vedl pražskou redakci Lidových novin a v roce 1933 se stal šéfredaktorem listu. Josef Čapek referoval o výtvarném umění, Karel Schulz o divadle. Jaromír John byl výtvarným redaktorem a tiskl časové komentáře, Karel Poláček psal sloupky a soudničky. Bedřich Golombek byl především soudním referentem, od roku 1930 vedl nedělní přílohu, v roce 1933 se stal šéfredaktorem odpoledního vydání. Edvard Valenta psal fejetony, soudničky, reportáže, entrefilety. Jako kreslíř, sportovní redaktor a posléze reportér se od počátku 20. let prosazoval Ondřej Sekora.

Týdenní rozhlásek, žertovný veršovaný souhrn dění v Praze, Brně, Bratislavě a Užhorodu (později též v dalších městech), vznikl roku 1926 v souvislosti s rozmachem nového média a měl místo na titulní straně sobotního odpoledního vydání. Příloha *Literární pondělí* byla založena roku 1934 a externě ji vedli Arne Novák, později (1936-1938) Václav Černý. V nedělní *Příloze Lidových novin pro společnost, módu, domácnost, děti, auta, cesty, šachy a jiné věci, na které se o všedních dnech nedostane*, založené v roce 1930, nacházíme často literaturu jak na první straně (efektně graficky pojatou Eduardem Milénem), tak v Dětském koutku: zde se tiskly pohádky, veršíky, lidová říkadla. Literární kvality mívala též tzv. baja: rozsáhlá ilustrovaná reportáž. Pařížský zpravodaj Richard Weiner sledoval nejen dobovou společenskou a politickou situaci, ale pod pseudonymem také aktuální módu pro víkendovou přílohu. Pro ženy – tedy o životním stylu, oblékání a výživě - psaly posléze dvě talentované novinářky a brilantní fejetonistky: Marie Fantová (značka Ma-Fa) a po ní krátce Milena Jesenská, obě též překladatelky beletrie.

Z dalších spolupracovníků jmenujme alespoň ty dodnes nejznámější:

▲
Před domem na České 6 – dovoz papíru pro tiskárnu.

Redakce Lidových novin.

Vchod z dvorního traktu.

U dálnopisu.

Jiří Mahen, Viktor Dyk, Stanislav Kostka Neumann, Antonín Sova, Vítězslav Nezval, Jakub Deml, Fráňa Šrámek, Jaroslav Seifert, Lev Blatný, Ferdinand Peroutka, František Langer, Josef Kopta; přispíval Leoš Janáček, národohospodáři František X. Hodač a Karel Engliš, právník František Weyr, recenze promptně doručili Arne Novák (literatura) nebo Gracian Černušák (hudba). Co jméno, to erudovaný, osobitý tón a styl, kapacita ve svém oboru, mnohdy pedagog nedávno založené Masarykovy univerzity. „Lidovky" měly zvuk, úroveň a vliv.

Anketa a knižnice

Roku 1928 list poprvé vyhlásil anketu o knihu roku. Výsledky pak každoročně vycházely ve zvláštní rozsáhlé příloze, většinou závěrem listopadu nebo počátkem prosince, provázeny komentáři, karikaturami a bohatou inzercí. Po jedenáct svobodných let mapovala anketa čtenářský vkus významných osobností Československa a inspirovala širokou veřejnost, poté ještě ve třech letech okupačních a válečných dodávala víru, že kultura pod tíhou doby nezahyne, přinášela naději, že kultivovanost přispěje k porážce barbarství. Mnoho z děl na prvních místech patří dodnes ke kánonu české literatury (Čapkova Válka s mloky, Bloudění Jaroslava Durycha, Vančurova Marketa Lazarová, Olbrachtův Nikola Šuhaj loupežník, Manon Lescaut Vítězslava Nezvala, Bassův Cirkus Humberto...).

Prvorepublikovou noblesu i šarm dodalo vernisáži vystoupení Jiřího Macha a Jany Musilové z Městského divadla Brna. Na klavír je doprovodil Tomáš Zedek.

Z vernisáže 31. 10. 2023: autorka výstavy Hana Kraflová s docentem Jiřím Kudrnáčem, literárním historikem Masarykovy univerzity.

Panely přibližující redakční provoz a jeho rubriky si prohlíží brněnský novinář a publicita Jan Chmelíček, který stál v čele brněnské redakce Lidových novin po jejich obnovení v devadesátých letech minulého století.

V letech 1936–1950 pak vycházela Knihovna (tedy knižnice) Lidových (po válce Svobodných) novin: její koncepce souzněla se záměrem listu poskytovat hodnotnou, kultivovanou četbu široké veřejnosti. Bylo to logické vyústění vývoje: koncern v té době vlastnil již dvě nakladatelství (roku 1922 převzala firma nakladatelství Františka Borového, v roce 1936 byl zakoupen dům a podnik nakladatele Topiče na pražské Národní třídě 9: zde mělo být propříště hlavní sídlo firmy), v Brně k němu patřily dvě tiskárny (Lidová a Polygrafie), tedy zájem o knižní produkci byl zřejmý. Abonovat Knihovnu LN bylo výhodné, knihy vycházející sešitově, v týdenní periodicitě, byly o mnoho levnější než jiná díla v běžných knihkupectvích. Ve svých 13 ročnících vydala edice přes 70 titulů, ročně to bylo šest až sedm knih.

Nevstoupíš dvakrát do téže řeky...

Slibný rozvoj koncernu přerušila nacistická okupace: Jaroslav Stránský v ohrožení života odešel do ciziny a stal se ministrem londýnské exilové vlády; někteří redaktoři museli redakci opustit, jiní - ať už z příčin politických či rasových - byli vězněni nebo přišli o život (včetně šéfredaktora K. Z. Klímy). Po druhé světové válce tak již situace nedovolila v tradici pokračovat: přejmenování na Svobodné noviny symbolizovalo odstup od okupačního ponížení a deformace obsahu; problematičtější byla nutnost respektovat Košický vládní program, dle nějž tiskoviny směly vydávat pouze celospolečenské organizace nebo politické strany Národní fronty. Převzetí moci komunisty v únoru 1948 odstavilo šéfredaktora Ferdinanda Peroutku. Svaz československých spisovatelů v uvolněné atmosféře roku 1968 rozhodl o obnovení listu: šéfredaktorem měl být Antonín J. Liehm – další plány pak zhatily armády Varšavské smlouvy. Za několik let se legendárními „Lidovkami“ inspirovali autoři disentu a v letech 1988-1989 vycházel samizdatový měsíčník (šéfredaktor Jiří Ruml) jakožto nezávislá alternativa normalizovaného – tedy veškerého oficiálního - denního tisku. Prosincové číslo 1989 zaznamenalo už ruch tzv. sametové revoluce a na titulní straně přineslo článek Václava Havla „Goodbye samizdat“.

Hana Kraflová,
Oddělení dějin literatury MZM
Foto: Archív MZM a Jan Cága

▲ *Příjem inzerce v přízemí.*

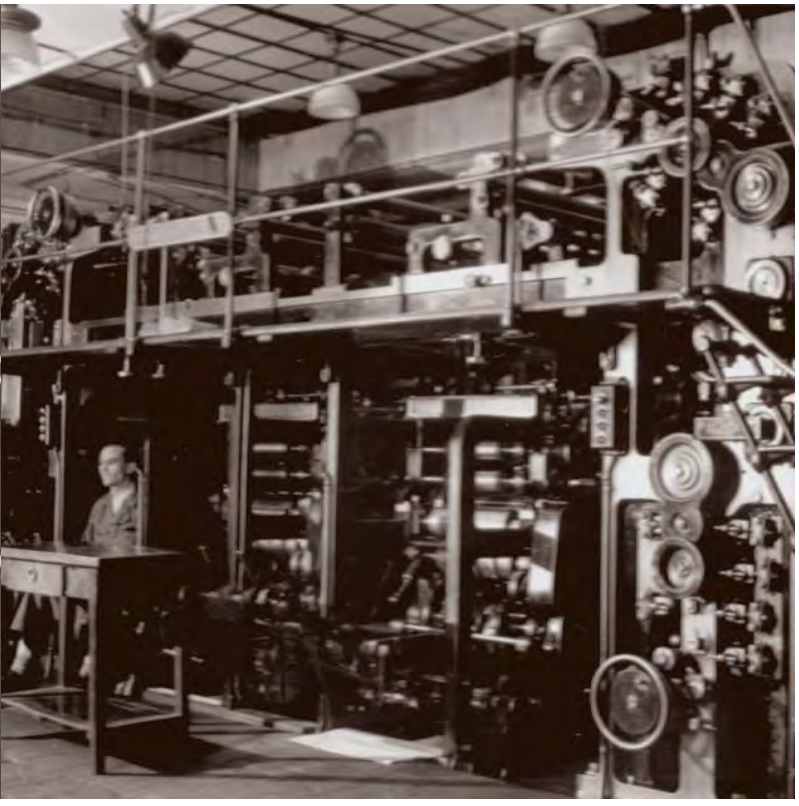

▲

Strojní sazba.

V tiskárně.

Několik pohledů na instalaci výstavy podle návrhu Tomáše Ronovského.

Nahlédnout pod povrch a objevit vnitřní krásu kamenů

Většina z nás kameny míjí bez většího zájmu. O jejich skutečné kráse, o tom, co je uvnitř, nemáme vlastně ani tušení… Unikátní možnost nahlédnout do **Světů ukrytých v kameni** nyní dává výstava Moravského zemského muzea, která vznikla ve spolupráci jeho Mineralogicko-petrografického oddělení s geologem a fotografem Jiřím Šurou.

V sálech Dietrichsteinského paláce je možné vidět až do konce srpna příštího roku rozmanité formy křemenných hmot, doprovázené efektními makrofotografiemi detailů leštěných achátů. Mohou nám připomínat cokoliv od neskutečných a tajemných zákoutí vesmíru přes mystické příběhy až po abstraktní umění. Smyslem výstavy je pokusit se vtáhnout návštěvníka hlouběji pod povrch, aby nehodnotil jen na první pohled viditelný zevnějšek, ale povolil uzdu fantazii a začal objevovat nepřeberné množství skrytých a tajuplných mikrosvětů.

Bez jakékoliv nadsázky můžeme říci, že málokterá chemická sloučenina na světě umí vytvořit rozmanitější plejádu tvarů a barev než oxid křemičitý. Jeho nejběžnější a nejznámější formou je nerost křemen. Obří křemenné krystaly jsou ozdobou muzejních sálů, krystaluje však v mnoha podobách a vlivem chemických příměsí či poruch krystalové mřížky nabývá nejrůznějších variant. „Ovšem obdivováním samotného křemene bychom se ochudili o mnohotvárnost chemické sloučeniny SiO_2. Mikrokrystalický chalcedon, amorfní hydratovaný opál, či další formy si také dokáží získat své obdivovatele. Všechny společně mohou utvářet často neskutečné barevné variace nejvíce známé z achátů a jaspisů," vysvětluje kurátorka výstavy Pavla Hršelová z Mineralogicko-petrografického oddělení MZM a upřesňuje: „Oxid křemičitý dokáže postupně nahrazovat jiné nerosty. Pokud při tom zůstane zachován původní tvar krystalu, hovoříme o pseudomorfóze. Je schopný nahradit i hmotu původně vytvořenou rostlinami či živočichy, nebo dokonce vytvořit v hornině zcela nové útvary – konkrece."

Zajímavým případem výskytu oxidu křemičitého jsou acháty. Chalcedon a křemen v tomto případě vytvářejí „pecky" v horninách sopečného původu. Zkušený sběratel rozpozná „pecku" od jiného valounu.

Zdroj Š. Rak

Jiří Šura
se narodil 15. března 1961 v Chrudimi. Vystudoval ložiskovou geologii, od roku 1991 provozuje soukromou geologickou praxi, kde se zabývá především inženýrskou geologií a rizikovými faktory při výstavbě. Od roku 2004 pracuje pro Východočeské muzeum v Pardubicích, od roku 2021 vyučuje geologii na Dopravní fakultě Univerzity Pardubice. Je autorem mnoha výstav, např.: Svět pod námi (Východočeské muzeum v Pardubicích, 2006), Křemen a jeho rodina (Východočeské muzeum v Pardubicích, 2008), Vesmír v kameni (Hvězdárna a planetárium Hradec Králové, 2010), Obrazy z hlubin (Horácké muzeum Nové Město na Moravě, 2010), Světy v kameni (Zámek Pardubice, 2019 – 2020), Poesie skrytá v kameni (Slezské zemské muzeum Opava, 2020), Worlds Hidden in Agates (Robert Koch Institut, Berlín, 2020 – 2021), Vodou stvořeno (Vodní zdroje Chrudim, 2022).

Zda je uvnitř opravdu achát, či jen šedavý křemen, to už s jistotou nepozná nikdo. Okamžik pravdy, kdy se řezaný kámen rozdělí na dvě poloviny, není jen vyvrcholení napjatého očekávání, zda „tam něco bude“. Je to doslova mystická chvíle, neboť od vzniku kamene v hlubinách země uplynulo několik desítek či stovek milionů let. „Když se na vás usměje štěstí a v kameni se objeví achátová kresba, je to jeden z nejkrásnějších pocitů,“ shodují se mineralogové z MZM spolu s autorem fotografií a geologem Jiřím Šurou.

Krásu nejen kamenů vnímá každý z nás rozličně. Někdo preferuje přírodní dokonalé krystaly, jinému imponuje jejich velikost, barva či tvar, další dává přednost spíše vylepšenému broušenému drahokamu. „Necháváme na návštěvníkovi, aby se vnořil do role objevitele a odhalil světy ukryté ve vystavených kamenech. Chtěli bychom také zdůraznit, že skutečnou autorkou vystavených scenérií je příroda. Role nás všech ostatních, včetně autorů výstavy, je omezena na větší či menší touhu a schopnost její krásy nalézat, obdivovat je a podělit se o ně,“ dodává Pavla Hršelová.

Mineralogicko-petrografické oddělení MZM se věnuje odbornému vedení mineralogické a petrografické sbírky vytvářené postupně od vzniku muzea v roce 1817, zahrnuje prioritně oblast Moravy a Slezska, ale i mnoho minerálů mimo tuto oblast, z Čech, Evropy a celého světa. Sbírka obsahuje desítky tisíc vzorků.

(*red*)

Foto: Archív MZM, J. S. Sláma

Vers La Flamme rozezněla Janáčkův památník i bez tónů

Přeneseně se inspirovat hudbou pro dílo výtvarné jistě není neobvyklé. Brněnský výtvarník Pavel Hayek však nenechal vést svoji fantazii jen tóny samotnými. O možnosti přenést vizuálně zajímavou partituru do obrazu přemýšlel podle svých slov již dřív, nakonec se před třemi lety rozhodl k vytvoření své vizuální stěny využít skladbu Alexandra Scriabina „Vers La Flamme“ („*K ohni*“). Devět panelů s černobílými torzy zápisu této slavné skladby se stalo letošní předposlední výstavou v Památníku

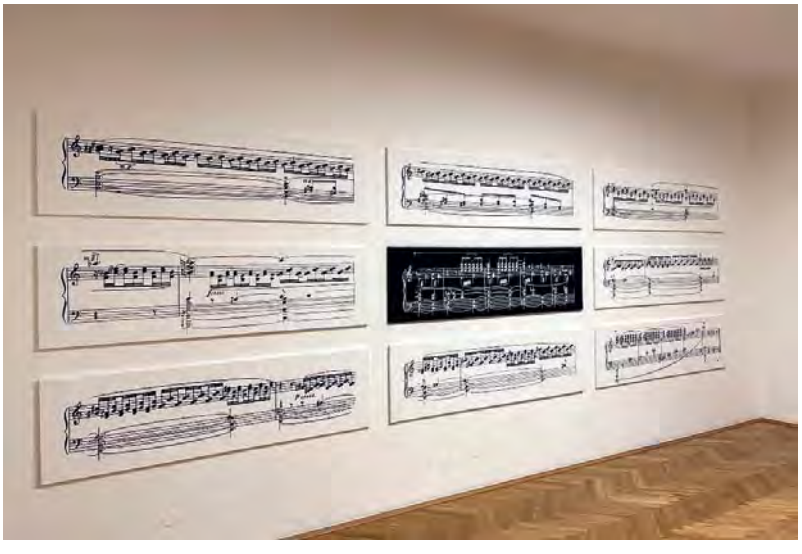

Leoše Janáčka Moravského zemského muzea.

Klavírní poéma pochází z posledního období autorova života. Hayeka přitahovala partitura skladby jednak vlastní vizualitou (dlouhá legáta, výrazné běhy, dlouhé výrazně rytmizované pasáže atd.), které jsou tak blízké některým výtvarným projevům minimalismu, ale především svým obsahem: dramatičností s až mystickým nábojem. Podle interpretace Vladimíra Horowitze se Scriabin obával toho, že neustálá akumulace teploty povede k ohnivé destrukci naší planety. Název díla reflektuje tuto destrukci a emocionální stavba a dynamický průběh skladby vede nakonec „k ohni", tedy ke zkáze. Podle jiné interpretace vnímal Scriabin tento oheň pozitivně a podle jeho názoru se svět ohněm transformuje v nové bytí vyššího řádu, čistě duchovního. V obou případech svět, jak ho známe, bude zničen. Pavel Hayek tyto principy ve své vizuální kompozici sleduje.

Pro vizualizaci Scriabinova díla si vybral devět řádků notových záznamů ze závěrečné části jeho poémy a každou z nich přenesl a zvětšil na plátno formátu 50x180 cm. Všech devět obrazů je zavěšených po trojicích nad sebou i vedle sebe. Scriabinovo teosofické myšlení naznačuje převrácení prostředního obrazu do negativu, tedy do černé barvy, která předjímá zánik a smrt, nebo proměnu světa v jeho teosofickém pojetí. Hlavní role na obrazech se však ujímá krása samotného notového zápisu, která tvoří poklidný vizuální proud hudebních znaků ukrývající Scriabinovo hudební a myšlenkově existencionální drama.

(*red*)

Foto: P. Hayek

Obrázky vnoučat Blanka Šperková „drátkuje" v unikátní objekty

Obvykle jsou babičky onou studnicí, z níž mladší generace čerpají nápady…

V případě výtvarnice Blanky Šperkové je to však zatím spíš naopak. K nové tvorbě ji v posledních letech inspirovala vnoučata. A tak se také zrodila proměnná série kolekcí, z nichž tu poslední představuje od začátku října výstava Babka Blanka Šperková & Mariánka, Adam a Dariánka v Mramorových sálech Biskupského dvora Moravského zemského muzea.

Blanka Šperková je totiž mimo jiné autorkou unikátní techniky prstového pletení. A když ji zaujaly obrázky nejstarší vnučky Mariánky, posílané přes mobil, začala je přetvářet do objektů. Výsledkem se staly ručně pletené plastiky z kovového drátku a skleněných korálků v početných barevných variacích a veselých formách. K tomu časem přibyly ještě dvourozměrné obrazy podle kreseb o tři roky mladšího Adámka, které v poslední době doplňují první výtvarné pokusy teprve roční Dariánky. I jako babička ale zůstává Blanka Šperková nesmlouvavou výtvarníci: „Mariána mi říká: ´Babko, tohle udělej!´ A přisune mi obrázek. Ale já si raději vybírám, když je obrázků víc, je to vždycky lepší. Kresba mne musí zaujmout, jinak bych se do tvoření nepustila," popsala nedávno v rozhovoru pro Brňana, jak volí mezi dětskými kresbami ty, které dál ztvární. Výstava Babka Blanka Šperková & Mariánka, Adam a Dariánka v Mramorových sálech potrvá do 25. února 2024.

Blanka Šperková se narodila v Bánské Bystrici v roce 1948. Od roku od 1974 žije a pracuje v Brně. Jako výtvarnice začala pracovat intenzivně s drátem od roku 1976. Inspirovala se dávnou tradicí slovenských dráteníků, ale neužívá jejich technologii. Vyvinula si vlastní techniku pletení bez jehlic, či jiných nástrojů. Se svým minimalistickým používáním jednoho očka se dokáže vyjádřit jak v animovaném filmu, ve slepotiskové a monotypové grafice, ve volné plastice, tak i ve šperku.

Tematické zaměření její práce směřuje od realističtější formy (figurativní, části lidského těla, zvířecí motivy) ke stylizovanějším formám, vždy však s jasným literárním podtextem. Využívá specifické vlastnosti drátěného přediva: vzdušnost, transparentnost, možnost vrstvit tvary do sebe a při instalaci se snaží využívat světla a stínu jako hlavního expresivního prvku. Blanka Šperková obdržela několik ocenění v různých oblastech své činnosti. Její práce jsou v soukromých i státních sbírkách doma i v zahraničí.

(*red*)

Foto: Jan Cága

Památník Bible kralické vypráví příběh „umění knih"

Symbolicky na Den tiskařů se 16. září 2023 znovu po vynucené pauze otevřel pro veřejnost Památník Bible kralické v Kralicích, který je součástí Moravského zemského muzea. Výstava nevelká rozsahem, ale důležitá obsahem nese název Umění knihtisku a bratrská tiskárna v Kralicích a představuje opravdové unikáty. Návštěvníci mohou vidět originální ukázky knihtiskařského umění z přelomu 15. a 16. století či knihy ze slavných pražských tiskáren Veleslavínovy a Melantrichovy, první vydání Blahoslavova překladu Nového zákona, jednotlivé díly Bible kralické i originál slavné Komenského mapy Moravy z roku 1627.

Památník Bible kralické má ve svých sbírkách významný soubor starých tisků a dalších knižních památek z 15. – 19. století. Jeho součástí jsou také archeologické nálezy z bývalé tvrze, v níž sídlilo mezi lety 1578–1621 významné ediční centrum českých bratří. „Technický stav budovy a nevyhovující charakter dosavadní expozice si v roce 2020 vyžádaly uzavření muzejní budovy a její postupnou opravu. Rekonstrukce není sice ještě zcela ukončena, ale nabízíme zájemcům výstavu, která ve zkratce připomíná

dějiny kralické tiskárny v kontextu vývoje evropského a českého knihtisku," uvedl při znovuotevření památníku Jiří Mitáček, generální ředitel Moravského zemského muzea.

Vybrané exponáty vyprávějí příběh „umění knih", tj. tisku pomocí vyměnitelných kovových liter a lisu, jako jednoho z nejvýznamnějších objevů lidstva. Do českých zemí se „černé řemeslo" rozšířilo v poslední čtvrtině 15. století. Možnosti, které knihtisk přinášel, velmi rychle pochopila původní česká reformovaná církev, Jednota bratrská. Zájem o novou technologii korespondoval s hlubokou úctou, kterou bratří chovali ke knihám. Své polemiky, naučné spisy, zpěvníky a liturgické texty zadávali spřáteleným impresorům v Norimberku, Litomyšli a Mladé Boleslavi. Až v roce 1562 zakoupil z popudu humanisticky vzdělaného biskupa Jana Blahoslava bratrský sbor v Ivančicích od v Polsku působícího tiskaře Alexandra Oujezdeckého potřebné vybavení a zřídil vlastní tiskárnu.

Ta se zřejmě z bezpečnostních důvodů přesunula na jaře 1578 do Kralic, kde bratřím poskytli ochranu a podporu majitelé náměšťského panství, páni ze Žerotína. Díky jejich podpoře vyšla z kralického lisu v letech 1579–1594 šestidílná Bible česká. Následně byla vytištěna ještě dvakrát (1596 a 1613) v jediném svazku jako tzv. jednodílka. Kralická Bible, která se stala „jazykovým pokladem" národa a stála i u vzniku novodobé spisovné češtiny, nebyla zdaleka jediným tiskem zdejší tiskárny. Známo je na sedm desítek kralických tisků, určených pro potřebu bratrských sborů a jejich členů: zpěvníky, sbírky modliteb, polemické a naučné texty, ale také učebnice. Vedle českých knih tu vznikaly i knihy v němčině, určené bratřím tohoto jazyka.

„Návštěvníci v Památníku uvidí celou řadu unikátních exponátů. Největší prostor je věnován bratrským tiskům, mezi nimiž lze nalézt i prvé vydání Blahoslavova překladu Nového zákona a samozřejmě jednotlivé díly Bible kralické. Vystaveny jsou také původní literky, jimiž byly tyto svazky tištěny a které byly nalezeny na kralické tvrzi v roce 1957. Zlatý hřeb expozice představuje originální exemplář prvního dochovaného vydání slavné Komenského mapy Moravy z roku 1627. Pozoruhodný je rovněž model sochařského památníku Bible kralické od Jana Štursy, který nebyl nikdy realizován," představil výstavu její kurátor Vít Vlnas.

Interaktivní část výstavy umožní malým i velkým návštěvníkům vyzkoušet si práci renesančních tiskařů osobně. V provozu je také plně funkční replika starého knihtiskařského lisu.

Výstavu Umění knihtisku a bratrská tiskárna v Kralicích vystřídá v blízké budoucnosti rozsáhlejší dlouhodobá expozice na stejné téma.

(*mzm*)

Foto: Jan Cága

Šedivky vs. roháči?

Recept známe: Pomáhat a chránit

Ochrana přírody je bezpochyby vážná záležitost, se kterou se každý z nás někdy potkává i v praktickém životě, a to nejčastěji formou nějakého zákazu či příkazu: Nešlapejte mimo značené cesty, nekrmte, nerušte... Do svízelné situace se snadno dostane také zanícený badatel, který se rozhodl zkoumat nějakou záležitost ve volné přírodě. Různě směrované žádosti opatřené detailním zdůvodněním jsou nejprve spojeny s nekonečným čekáním, a když už třeba i kulaté razítko přistane, naplánovaný výzkum zkomplikuje nespočet různých omezení, až se jeden diví. Zkrátka řečeno ochrana přírody u nás funguje na sto i více procent v papírové praxi, ale skutečnost a reálné poměry v ochraně tuzemské přírody jsou často na hony vzdálené tomu, co se proklamuje. Dynamičnost naší přírodě alespoň někde ještě nechybí a vzájemné vztahy živočichů a krajiny často mění. Mezi sebou, i vůči člověku. Nastávají tak nové, hraniční situace, které sice úzce souvisejí s ochranářskou problematikou, ale pomalost byrokratického řízení nemá šanci pružně a na úrovni aktuálních vědeckých poznatků smysluplně zareagovat.

Jedna z takových změn se odehrává v posledních letech v Mušovském luhu, malém zbytku lužních lesů severně od Novomlýnských nádrží. Provádíme zde zoologické výzkumy téměř pět desetiletí a můžeme potvrdit, že se zde nějaké významné „kotrmelce“ ve vývoji lesního společenství ve vztahu k místní fauně neodehrály. Někdy se zde kácí více, než by si člověk přál, často se lesu nedostává voda a stará říční ramena vysychají na dlouhé měsíce, ale tak si to zde lesní hospodář nastavil a úspěšně se snaží, aby se to nijak zásadně neměnilo. Fragmenty jihomoravského luhu jsou skutečně poslední živé doklady zašlé slávy Dyjské nivy a jsou tedy cenné z mnoha důvodů. Proto je toto území chráněno státem a hned v několika úrovních: jako Evropsky významná lokalita, jako chráněné hnízdiště orla mořského a dva menší celky jsou zařazeny mezi Přírodní památky - Dolní Mušovský luh a mokřad Betlém.

Ve zdůvodněních trvalé ochrany zdejšího území se objevuje řada argumentů, ale jeden se opakuje neustále – záchrana roháče obecného (*Lucanus cervus*). Ano, velký, dokonce největší evropský brouk si jistě zaslouží pozornost, když už je vyhláškou zařazen mezi zvláště chráněné druhy a dokonce v kategorii ohrožené. Ale v lužním lese roháč vždy žil a stále se vyskytuje v dostačující početnosti. Za červnových večerů zde (snad jen s výjimkou komárů) nebývá hojnějšího tvora. Že byl právě tento druh vybrán, aby zdůvodňoval ochranu posledních lužních lesů, když jej můžeme mimo jiné pozorovat na mnoha jiných stanovištích, brněnské zahrady a parky nevyjímaje, to je až příliš deformovaná realita, ale budiž. Jenže striktní ochrana běžného brouka dopadá v praxi do lesnického hospodaření, samozřejmě k nelibosti lesníků, kteří to pociťují při každodenní práci. Abychom

Zmasakrovaná těla roháčů obecných nacházejí v poslední době pracovníci zoologického oddělení MZM v Mušovském luhu stále více.

porozuměli jádru věci, lesníkům nevadí brouk, ten lesu nijak neškodí a je spíše považován za živou ozdobu. Vadí jim ale omezování osvědčených postupů v jejich lesařině. Nicméně z dlouhodobého pohledu se až donedávna zdálo býti vše v pořádku: les stále roste, roháčů neubývalo (spíše naopak) a státní ochrana přírody si mohla připínat medaili na triko podle chutě.

Asi před deseti lety se tento, řekněme rovnovážný, vztah začal bortit. Nejprve docela nenápadně.

Na hlavní aleji protínající Mušovský luh se objevil mrtvý roháč, statný samec s několikacentimetrovými kusadly. Kdyby to bylo na konci životní etapy brouka, která připadá zhruba doprostřed července, potom by nešlo o nic zvláštního. Tento nebožtík tam však ležel v půlce května, bez zadečku a „vesloval" dlouhými končetinami v nekonečné smrtelné křeči. Za pár dnů jsme objevili další takové znetvořence, aniž jsme poznali pachatele útoků. V následujících letech počet obětí rostl a pohyb po hlavní aleji byl jedno utrpení. Na zaprášené asfaltce dodělávala torza kdysi majestátních brouků.

Pátrání po pachateli nebylo jednoduché

Jednoduché vysvětlení se nenabízelo, i když bylo zřejmé, že pachatelem musí být nějaký větší pták nebo savec, který je schopen paralyzovat silného brouka s jeho mimořádně vyvinutými, mohutnými „rohy" (odborně řečeno přeměněnými kusadly). V úvahu připadalo několik druhů, které by tohle zvládly, ale proč se tak nedělo dříve? Jak poraněných a zabitých brouků přibývalo, postupně jsme z možného seznamu „obviněných" zavrhli kuny, norky i psíka mývalovitého, jejichž početnost byla v lese nízká. Z ptáků jsme podezírali i nádhernou žluvu hajní a chvíli jsme uvažovali také o sovách, lovících už za soumraku, kdy současně vylétají do prostoru roháči. Ale i to byla slepá ulička. Nakonec jsme skončili tam, kde se to zdálo od samého počátku nejpravděpodobnější: u vrány šedé, lidově zvané šedivka. Ještě před třiceti lety to byl v naší krajině v podstatě vzácný host, velmi plachý druh, který zvláště myslivci vytrvale pronásledovali kvůli intenzivní likvidaci ptačích hnízd i mláďat. Zákon umožňoval jeho lov po celý rok. Postupně se ale i tomuto všežravému druhu dostalo ochrany a jeho expanze během pár let doslova převálcovala naši zemi (a nejen ji). Populace šedivek se znásobila a na mnoha územích tito inteligentní predátoři a sběrači dominují. U části populace se zcela vytratila plachost, můžeme je každé ráno vidět i na Zelném trhu, kde se prohrabávají ve zbytcích vytahaných z odpadkových košů. Něco takového by ještě před dvaceti lety bylo považováno mezi odborníky za naprosto nemožné!

Právě početnost šedivek a z ní vyplývající konkurenční problémy v boji o potravu je přivedla ke změně v potravní strategii. Podle vývoje si-

tuace v Mušovském luhu je patrné, že se specifickému lovu věnovalo zpočátku jen několik ptáků, možná jeden pár, který poznal měkkost a chuť roháčího zadečku a krmil s nimi svoje mláďata. Také je pak naučil loveckému kumštu, kde brouka v korunách vysokých dubů najít a kam s ním odletět, jak vyhledat pevný podklad a dokonat dílo.

O inteligenci a učení havranovitých ptáků existuje bohatá literatura a u populace šedivek v Mušovském luhu se odehrává jeden z názorných příkladů, který potvrzuje mimořádné adaptační možnosti tohoto agresivního druhu. Od prvních průkopníků se naučili lovit roháče další jedinci – a těžká doba pro našeho nejpopulárnějšího brouka začala. V posledních letech se situace neustále zhoršuje a ulovených brouků přibývá tak, jak přibývá v lese šedivek. V letošním červnu jsem prošel asi třistametrový úsek hlavní aleje a se znechucením jsem posbíral všechna torza, stejně jako téměř kompletní, pohybující se umírající brouky – více než 100 kusů! Zabití brouci se letos začali objevovat i mimo cestu na pařezech, které umí nahradit tvrdý asfalt a jsou šedivkám kdekoliv k dispozici.

Je zajímavé, že na jiných místech jihomoravských luhů, kde jsou šedivky stejně hojné, ať kolem Lednice nebo Lanžhota, jsme takto zabité roháče zaznamenali jen velmi vzácně a ani místní lesníci žádné zvláštní ataky na roháče zatím nezpozorovali. Lze to vysvětlit tím, že se zde šedivky tomuto způsobu obživy zatím nenaučily, což se ovšem může vzhledem k blízkosti Mušovské populace změnit během pár sezon.

Vypadá to, že pro orgány státní ochrany přírody vyvstal jeden z mnoha dalších problémů, který nastavuje člověkem deformovaná příroda každou chvíli a jímž by se měli zabývat. Populace jednoho „ohroženého“ druhu je bezesporu ve svém životním prostředí ohrožena přímo na životě a může být během pár sezon zdecimována. Viník je přitom znám a existují dobře známé a osvědčené způsoby, jak jeho počínání eliminovat. Vnucuje se paralela se zprofanovaným policejním heslem Pomáhat a chránit, které by mohlo být návodem…

Ale dnešní doba není nakloněna jednoduchým a praktickým řešením. V předstihu lze zřejmě konstatovat, že se nic nezmění. Ale když se objeví v lese malý kluk a bude „orgánem“ přistižen, jak napichuje nějakého brouka na špendlík, potom se síla moci předvede v plné parádě.

Miroslav Šebela,
Zoologické oddělení MZM
Foto: M. Šebela, archív MZM

Roháč obecný je největším evropským broukem. Vrány šedé ale našly způsob, jak majestátního, silného tvora přemoci.

O dvou Mariích a důležitosti padlých andělů…

Zvonění, které obvykle ohlašuje konec příběhu, tentokrát zaznělo na jeho počátku. Ten však, pokud bychom chtěli být co nejpřesnější, ve skutečnosti nezačal před sedmi lety nečekaným telefonátem, ale odvíjel se už od chvíle, kdy 27. srpna 1894 Marie Stejskalová jako jedenadvacetiletá nastoupila službu v rodině skladatele Leoše Janáčka. Vydržela tam dalších čtyřiačtyřicet let. A její vzpomínky na to, jak to v rodině hudebního génia chodilo, které zůstaly uchovány díky publicistce Marii Trkanové, jsou dodnes cenným pramenem pro hudební historiky a muzikology.

Poprvé knižně vyšly v roce 1959 pod názvem U Janáčků. Letos se dostaly ke čtenářům už počtvrté, ale pod názvem doplněným o titul Mářiny paměti a premiérově v původní podobě bez pozdějších redakčních úprav, zkrátka tak, jak je Marie Trkanová v rozhovorech s Marií Stejskalovou, řečenou Mářou, zachytila. Čímž se oklikou vracíme ke chvíli, kdy někdy na přelomu zimy a jara roku 2016 v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea zazvonil telefon…

„Na druhém konci aparátu se ozval pracovník azylového domu pro lidi bez domova v Jeseníku, že by se mnou potřeboval mluvit jeden z jejich klientů. Když jsme se propojili, mužský hlas mi oznámil, že našel kdesi u popelnice dokumenty, které se nějak týkají Leoše Janáčka," vypráví Jiří Zahrádka, vedoucí Oddělení dějin hudby MZM a přední znalec Janáčkova díla, a pokračuje: „Vzal jsem to vážně, protože to bylo hodně neobvyklé. Současně jsem si v duchu říkal: S Jeseníkem neměl Janáček nikdy nic společného, co by to tak asi mohlo být? Rukopis Její pastorkyně nebo něco zásadního jsem tedy zrovna neočekával. Nicméně jsme se domluvili, že časem přijedu a zkusím pána vyhledat, protože stálou adresu svého bydliště mi samozřejmě sdělit nemohl."

Nálezy dokumentů nebo předmětů z hluboké historie nejsou pro muzejníky ani hudební historiky až tak výjimečnou věcí. „Většinou o jejich existenci víme nebo ji alespoň předpokládáme a cíleně pátráme podle různých indicií po místech, kde se měly nebo mohly nacházet. Nebývá to snadné, ale pořád lze třeba i po stu letech objevit významné prameny. V našem oboru může jít například o hudební party, které zůstaly u hráčů účinkujících při premiéře určité skladby. Ti už dávno nežijí, děti třeba ani neměli, a tak musíme pátrat mezi vzdálenějšími příbuznými nebo přáteli… Ale když se do toho zakousnete, pořád jde najít věci, které podle mého měly hledat generace před námi, jenže asi neměly tu potřebu. Což je výtka i do vlastních řad. Jsem tu pětadvacet let a někdy teprve až začnu pracovat například na kritické edici nějaké Janáčkovy skladby, najednou se ukáže, že prameny nejsou dostačující a pouštím se do pátrání… Aby se ale sám od sebe ozval někdo, o kom nemáme tušení, že by mohl mít nějaký cenný materiál, to se děje jen mimořádně," upřesňuje Jiří Zahrádka.

Azylový dům skrýval cenný nález

O pár měsíců později se Zahrádkovi vydali na dovolenou na chalupu do Jeseníků. Svůj pobyt propojili s prací

Marie Stejskalová.

Leoš Janáček sedící před svým domkem (Dnešní Památník L. Janáčka MZM na Smetanově 14), v okně Zdenka Janáčková držící fenku Čiperu (1927).

a vydali se o hodných pár desítek kilometrů dál z místa pobytu do města Jeseník splnit slib a najít volajícího. V azylovém domě se však právě nezdržoval a ani putování po doporučených hospodách nepřineslo kýžený výsledek. Odjeli tedy na výlet na Rejvíz a vrátili se zase k večeru. A to už měli štěstí. „Bylo až dojemné vidět, jak u jednoho z několika desítek provizorních lůžek v místnosti přechovával pán na zemi navršený veškerý svůj majetek. Polovinu z něho tvořila dost nevzhledná taška s nálezem, kvůli němuž jsme přijeli," popisuje Jiří Zahrádka. „Na první pohled štos papírů psaných na stroji, nic z toho však evidentně nepocházelo z Janáčkovy doby. Bylo zřejmé, že jde o novější materiály. Dali jsme pánovi tisícikorunu – mimochodem, později se potvrdilo, že šlo o zcela adekvátní odměnu, ani jsme ho nepřeplatili, ani neošidili, poděkovali mu a rozloučili se."

Na chalupě v klidu Jiří Zahrádka obsah tašky vyčistil a probral. Vyřadil pár starých dopisů, ve strojopisu však rozpoznal text knihy U Janáčků, který Marie Trkanová poprvé vydala v roce 1959. „Byl však hodně přepisovaný, poškrtaný, a hlavně doplněný ručně psanými poznámkami, což jsem bral jako zdvižený prst, že si vše zaslouží podrobnější přezkum." Než se k němu kvůli jinému pracovnímu vytížení dostal, uplynulo dalších pár měsíců. „Zjistil jsem, že jde o pravděpodobně první strojopisnou verzi obsahující zároveň následné rukopisné redakční zásahy, úpravy a korektury, kterým bylo postupně dílo před vydáním podrobeno. A ty byly na první pohled dosti zásadní."

Část úprav byla poplatná především době. Oproti strojopisu se v knižní podobě neobjevily pasáže týkající se například soužití Čechů a Němců v Brně před rokem 1918. „Válku ještě měli lidé v čerstvé paměti, bylo to citlivé téma a zřejmě nikdo nechtěl budit zbytečné vášně ani u nás, ale ani v Německu nebo v Rakousku."

Stejně tak byly odstraněny části, které tehdejší znalci Janáčkova díla považovali za znevažující vůči Mistrovi, protože v popsaných příhodách působil až příliš nemotorně, vtipně nebo se jeho chování mohlo zdát nevhodné. K veřejnosti se nedostaly ani podrobnosti k pozůstalostnímu řízení po Janáčkově smrti, ani kritické připomínky k měnové reformě, která Marii Stejskalovou připravila o většinu úspor, ani pasáže týkající se operní pěvkyně Gabriely Horvátové či Kamily Stösslové, dvou přítelkyň skladatele.

„Značná proměna, kterou prošel rukopis před vytištěním, se týkala jazyka. Máře byla přirozeně chytrá, bystrá a dobrá pozorovatelka, ale měla jen základní vzdělání. Přesto použitý jazyk knižní verze odpovídá místy spíše nějakému akademikovi než hospodyni. „Původní text zaznamenaný ve strojopisu je přímější a prostší, což určitě více odpovídalo skutečnosti," dodává Šárka Zahrádková z TIC Brno, která se na zpracování nalezených materiálů podílela. „Je přitom moc hezké, jak se Máře, která byla ženou velmi svéráznou, jak si ji ještě někteří pamatovali a pamatují, například profesor Miloš Štědroň, o Janáčkovi vyjadřuje. Je v tom cítit úcta, obdiv i láska, vždyť s Janáčkovými prožila dvě třetiny svého života, ale nechybí ani správná míra kritiky a nadhledu nad jeho chováním," doplňuje Jiří Zahrádka.

Když bylo jasné, že jde o opravdu zajímavý a přínosný nález, první strojopisnou verzi knihy U Janáčků, bylo rozhodnuto využít ho pro další, nové vydání. „Těch důvodů k tomuto rozhodnutí bylo více. Od jejího posledního vydání uplynulo už

Pracovna s klavírem v Janáčkově doku (1924?).

Zdenka Janáčkova ve svých dvaapadesáti letech.

čtvrt století a celý náklad je rozebraný. Příznivců Janáčka, kteří se zajímají nejen o jeho hudbu, ale i život, přibývá. A rozhodující bylo vydání Mářiny kuchařky, kterou TIC Brno ve spolupráci s MZM vydalo v roce 2020 a která vyvolala velký zájem veřejnosti – nejen kvůli receptům, ale právě i kvůli Mářiným zaznamenaným postřehům se stala autentickým dokladem toho, co se u Janáčků dělo," shodují se manželé Zahrádkovi.

Letošní, v pořadí čtvrté vydání U Janáčků vychází z původního strojopisu a respektuje zachycený text včetně vyškrtnutých částí. Na mnoha místech najde čtenář formou poznámek doplňující nebo vysvětlující informace, například u osob v textu zmiňovaných, které dnes již nejsou všeobecně známy. Z předchozích vydání zůstalo například přiblížení dění ve varhanické škole či popis interiéru Janáčkova domečku. „To byly autorské vstupy Marie Trkanové, která za Janáčka pracovala na brněnské konzervatoři, vzniklé po roce 1918 právě z jeho varhanické školy. Takže chod školy dobře znala a věděla, jak to tam vypadalo. A to všechno jsou pro nás dnes velmi cenné údaje," zdůrazňuje Jiří Zahrádka. Po zralém uvážení zůstaly také některé výrazy považované v současnosti za nekorektní, zejména ve vztahu ke Kamile Stösslové. Výroky jsou vedeny spíš negativními emocemi vůči této ´múze´ Janáčkova posledního období života. Ani Zdenka Janáčková, ani Marie Stejskalová nebyly v žádném případě antisemitského smýšlení, což dokládá například jejich srdečný vztah k Maxi Brodovi, zdůrazňují Zahrádkovi. Zásadními změnami pak prošel poznámkový aparát, z něhož byly některé již přebytečné věci odstraněny, a naopak mnohé poznámky byly doplněny. Zveřejněny jsou také některé důležité dopisy vztahující se k daným situacím, které nebyly v 50. letech minulého století ještě známy.

Nově byla do knihy začleněna část rodinné kroniky, kterou sepsala neteř Marie Stejskalové Blažena Švandová. Úryvek z rodinné kroniky věnovaný ´malé tetince´ poskytla její dcera Dalena Čermáková. „Na tomto místě je vhodné zmínit, že právě s touto úžasnou dámou spolupracujeme již několik let a je to spolupráce báječná a nesmírně přínosná, za niž jsme velmi vděčni. Získali jsme od ní do sbírky například Janáčkovy židle, křeslo, darovala nám řadu Mistrových dopisů…" zdůraznil Jiří Zahrádka.

Po vyřízení autorských práv spatřila knížka letos na jaře světlo světa. Podobně jako zmíněnou Mářinu kuchařku, také Mářiny paměti doplnila svébytnými ilustracemi brněnská výtvarnice Vendula Chalánková. „Poděkování určitě patří celé rodině a dědicům majetkových autorských práv za udělení souhlasu a vstřícnost při práci na knížce," shodují se Zahrádkovi.

V Mářiných pamětech nechybějí ani ty Zdenky Janáčkové

Marie Trkanová nezachytila pouze vzpomínání Janáčkovy hospodyně, ale o mnoho let dříve, ve 30. letech, také paměti Janáčkovy manželky Zdenky. Bohužel, už se jí je jako celek nepodařilo autorizovat, protože Janáčkova choť zemřela. „Jejich hodnověrnost pro mne snižuje i skutečnost, že Zdenka jako poloviční Němka se ani po Janáčkově boku nikdy nenaučila dokonale česky, což samozřejmě může zname-

nat nějaké zkreslení v zaznamenaných výpovědích.“ Marie Trkanová si uvědomovala, že Zdenčiny vzpomínky nelze vydat, nebo alespoň ne v blízké době. Vycházela z nich ale při pozdějších rozmluvách s Mářou, při záznamu jejího vypravování, takže do určité míry tvoří kostru Mářiných pamětí. Trkanová tak při vzniku knihy U Janáčků vlastně použila mnohé převyprávěné části Zdenčiných memoárů, dále části doplněné jí samotnou a samozřejmě především autentické povídání Marie Stejskalové, která byla nejen hospodyní, ale také Zdenčinou oddanou oporou a loajální společnicí. „Nutno však zdůraznit, že kdyby nebylo právě Marie Trkanové a její nemalé práce se záznamem vypravování Zdenky i Máři, přišli bychom nenávratně o mnoho cenných a zajímavých informací,“ doplnil Jiří Zahrádka.

Nález zcela náhodný se tak stal cenným svědectvím o životě Leoše Janáčka, pomohl upřesnit po desetiletích některé skutečnosti a vymazat nepřesnosti vynucené společenskou realitou, které předešlá vydání provázela. „Je to skutečně výjimečné, aby se tímto způsobem podařilo najít něco důležitého. Logicky musela samozřejmě nějaká první verze

Když jí bylo čtrnáct let, padl jednou před ní z ničeho nic na kolena a vyznal jí lásku tak prudce, že se polekala. Brzo potom řekl paní Schulzové o Zdenčinu ruku.

Když se večer posadil v zahradě k novinám, tak klepal na stůl, jak to dělává učitel ve škole, slepice hned přiběhly, vyletěly na stolní desku, posedaly si tam a dělaly mu společnost. Za chvíli klímaly, on vedle nich četl, nic na to nedbal, že bylo z varhanické školy i z ulice přes plot vidět, jak beseduje se slípkami.

Jednou k nám přijela za pánem nějaká významná návštěva z Prahy. Milostpaní vedla hosta schválně do sklepa, kde pán právě zase štípal dříví, aby ukázala, jak si žije Leoš Janáček.

existovat, ale ty obvykle vezmou za své a po čase se vyhodí. Toto je první zápis těch pamětí jako takových na stroji, které se před prvním vydáním ještě upravovaly, což je patrné z rukou psaných doplňků a poznámek. To vše nám při editování hodně pomohlo," shrnuje Jiří Zahrádka a dodává: „Ty poznámky a jméno Janáček, které se tam často objevovalo, zaujaly i nálezce, který rozhodně nebyl žádným nevzdělancem a na ulici neskončil úplně z vlastní vůle, ale po sérii špatných životních rozhodnutí. Což se může stát komukoliv z nás. Takže v tomto případě zaplať pánbůh za podobné ´padlé anděly´. Pokud jim tento příběh zlepší renomé, budu jen rád."

Jiřina Veselá
Foto: Janáčkův archiv MZM, ilustrace Vendula Chalánková

Leoš Janáček před svým domkem s fenkou Čiperou (1926)

Zdenka Janáčková jednasedmdesátiletá.

MARIE STEJSKALOVÁ
se narodila v Jamném 24. srpna 1873. Z ekonomických důvodů se rodina přestěhovala v roce 1881 do Brna, Mářino bezstarostné dětství přerušila v jejich dvanácti letech otcova smrt. Domácnost Janáčkových spravovala nejprve v původním bytě na dnešním Mendlově náměstí, později i v domku na Smetanově 14. Rozuměla si jak s manželkou skladatele Zdenkou, tak s dcerou Janáčkových Olgou. Věrnou hospodyní zůstala v rodině až do smrti Leoše Janáčka v roce 1928, ale poté zůstala u paní Zdenky až do její smrti o deset let později. Sama své domácí přežila o mnoho let, zemřela 2. června 1968.

MARIE TRKANOVÁ
se narodila ve Vídni 5. prosince 1893. Po maturitě na lyceu Vesny v Brně a studiu na herecké škole Želenského v Praze pracovala v letech 1919–1923 jako sekretářka zprvu soukromé a následně státní konzervatoře v Brně, později v letech 1945–1948 byla redaktorkou Svobodných novin. Její druhý muž byl violista Moravského kvarteta Josef Trkan. Zemřela 4. března 1974 v Brně.

Dosavadní textová vydání:

Marie Trkanová: U Janáčků. Podle vyprávění Marie Stejskalové. Praha: Panton, 1959

Marie Trkanová: U Janáčků. Podle vyprávění Marie Stejskalové. Praha: Panton, 1964

Marie Trkanová: U Janáčků. Podle vyprávění Marie Stejskalové. Brno: Nakladatatelství Šimon Ryšavý, 1998

Mářiny paměti. U Janáčků. Zapsala Marie Trkanová podle vyprávění Marie Stejskalové, hospodyně v rodině Leoše Janáčka. Brno: TIC Brno a Moravské zemské muzeum za finanční podpory Nadace Leoše Janáčka, 2023

Betlém přinesl další překvapení

Dlouhověkost, a zdaleka nejen u lidí, je častým mediálním tématem. Často se pozornost zaměřuje na nejrůznější živočišné druhy, zvláště na ty, které mají šanci člověka v tomto nerovném porovnávání porazit. Snad nejčastěji se mimořádná délka života řeší u želv, které mají v tomto směru opravdu dobré předpoklady a jsou asi nejtypičtějšími představiteli dlouhověkých vyšších organismů. Kupodivu ale existuje jen velmi málo exaktních dat o délce života jednotlivých jedinců, a to jen díky jen některým zavedeným chovům včetně zoologických zahrad.

Malá značka potvrdila velký rekord

Součástí dlouhodobých výzkumů želvy bahenní na lokalitě Betlém na jižní Moravě je již 12 roků odchyt a značkování všech jedinců. Odchytávají se pomocí nastražené vrše uprostřed mokřadu a značkují se zářezem do některého okrajového štítku. Každý takto označený jedinec je také proměřen, zvážen a fotograficky je zdokumentována spodní část jeho krunýře (plastron), kde má každý jedinečnou kresbu. Při zpětných odchytech dříve označených želv je potom snadné nejen dotyčného jedince stoprocentně identifikovat, ale také zjistit rozdíly způsobené růstem. V posledních letech se dařilo chytat kolem sta jedinců za sezónu, což už samo o sobě přinášelo a přináší řadu zajímavých údajů, z nichž některé nebyly dosud z volné přírody známy. Nejzajímavější odchyt letošní sezóny, a to bylo odchyceno celkem rekordních 169 želv, se ale nepodařil pomocí osvědčené vrše, ale zcela jinak a náhodně, jak to už v takových výjimečných případech bývá.

Mladá cyklistka Denisa, vnučka pana ing. Radima Nekvasila z Horních Věstonic, se 15. června vydala s kamarády na projížďku kolem Novomlýnských nádrží. V blízkosti Betléma se přímo na cyklostezce křížila jejich trasa s trasou dospělé želví samice, která hledala na hrázi místo ke kladení vajec. Denisa udělala to, co by se dělat nemělo (ale v praxi to podle vyhlášek obvykle neběží), a vzala si želvu domů jako atrakci do jezírka. Jen díky jejímu dědovi, který si všiml kovové značky na okraji krunýře a který o experimentu v Betlémě už něco slyšel, se želva dostala zpátky do svého působiště.

Hliníkový nýt upevněný do krunýře nám přinesl obrovskou radost: tato želví samice přivezená z rumunské části delty Dunaje, byla 17. června 1994 označena a vypuštěna do mokřadu s nadějí, že zde snad najde nový domov. A nyní byla odchycena na stejné lokalitě bez dvou dnů po 29 letech! Z volné přírody podobný údaj neexistuje z žádné části ohromného areálu rozšíření tohoto druhu. Když vezmeme v úvahu, že byla vypouštěna jako dospělá, tedy ve stáří nad 15 roků, potom její cesta za kladením vajec dokazuje, že se ve věku kolem padesátky nachází ve výborné kondici. Z hlediska širšího pohledu na náš experiment s repatriací tohoto druhu do podmínek jižní Moravy je zřejmé, a mnoholeté plnohodnotné přežívání tohoto jedince v mokřadu to dokazuje, že byl situován do vhodného místa.

Rekord v dlouhověkosti drží Adwaitin

Rekordy v délce dožitého věku jsou připisovány hned několika želvám, jejichž životní osudy jsou docela dobře zmapované. V roce 1875 daroval britský generál Rober Clive do indické ZOO v Alipore seychelskou želvu (poddruh želvy obrovské) zvanou Adwaitin, kterou si přivezl ze Seychelských ostrovů a mnoho let ji choval jako domácího mazlíčka. Adwaitin zemřel v roce 2006 a po analýze krunýře pomocí uhlíkové metody byl jeho věk odhadnut až na 250 let.

V Guinessově knize rekordů je nyní oficiálně uvedena jako nejstarší želva na světě samec želvy seychelské Jonathan, který byl převezen jako mladý na ostrov Svatou Helenu v Atlantiku. V roce 1882 zde byl popsán jako plně dospělý, tedy ve věku asi 50 roků. Tento jedinec stále žije a podle zpráv se v minulém roce těšil dobrému zdraví.

Při expedicích na Galapágy jsme měli možnost několikrát vidět na vlastní oči také jednu z významných želv, a to Osamělého Georgeho (angl. Lonesome George, španělsky Jorge Solitario), posledního jedince poddruhu želvy sloní z ostrova Pinta. Jeho věk se odhadoval jen na „směšných“ 100 let, žil na Výzkumné stanici Charlese Darwina od svého nalezení v roce 1971 a údajně vážil neskutečných 317 kilogramů. Národní park Galapágy se více než tři desetiletí snažil zachránit poddruh z ostrova Pinta tím, že Georgovi hledal partnerku po celém světě. Bohužel se jim to nepodařilo a Osamělý George zemřel v roce 2012, aniž by po sobě zanechal nějakého potomka. Jeden a půl metru vysoký preparát byl umístěn v areálu stanice do klimatizovaného mauzolea a kvůli letmému zhlédnutí zde stojí trvale dlouhé fronty. Z našeho profesního pohledu stojí za zmínku, že nebožtík byl preparován v USA za cenu 200 000 US dolarů.

Ve volné přírodě je sledování přežívání jednotlivých zvířat velmi složité a i za pomoci různého značkování nepřináší dostatek žádoucích výsledků. Výjimkou jsou v tomto směru ptáci a jejich značení kovovými (v dnešní době i plastovými aj.) kroužky. Díky

zpětným odchytům nebo nahlášeným zástřelům byla ohledně dlouhověkosti u volně žijících ptáků získána řada exaktních údajů o věku, z nichž některé mnohonásobně převyšují průměrný věk jednotlivých druhů, který se ve volnosti většinou počítá jen na jednotlivé roky.

Pravděpodobně nejstarší známý volně žijící pták je samice albatrosa laysanského nesoucí jméno Wisdom („*moudrost*"). Pod dohledem člověka je zhruba od roku 1956 (odhadovaný rok narození 1951) a na konci roku 2018 biologové odhadovali, že jí je nejméně 68 let. Samice stále pravidelně hnízdí. Od roku 2006 tvoří pár se samcem Akeakamaiem a každý rok bývají spatřeni na hnízdišti na Midwayských ostrovech v severním Pacifiku. V roce 2021, tedy ve věku 70. let tato samice opět zahnízdila.

Ale i v Evropě se dožívají někteří ptáci vysokého věku. Buřňák severní kroužkovaný ve Velké Británii byl kontrolovaný po téměř 51 letech, volavka popelavá ze Švýcarska žila 37 a půl roku, orel mořský, kroužkovaný v Norsku, byl kontrolován téměř po 30 létech… Také od drobnějších pěvců byla díky kroužkování získána zajímavá data: konipas bílý označený u nás se dožil 13 let a 8 měsíců, vrabec domácí z Dánska téměř dvaceti roků a kos černý z Německa neuvěřitelných 21 roků a 10 měsíců.

Miroslav Šebela,
Zoologické oddělení MZM
Foto: M. Šebela

Želvy bahenní mají vynikající zrak a pohybujícího se člověka jsou schopny zaznamenat až na 100 metrů. Podle barvy duhovky lze u dospělých jedinců rozlišit pohlaví – samice ji mají světle žlutou, samci hnědou.

K prostřední fotce: U starších želv postupně mizí výrazná žlutá kresba na horním krunýři (carapax) a zachovává se jen v podobě drobných světlých teček. Okrajové štítky jsou obroušené a na některých místech krunýře narůstají porosty řas. Do okrajového štítku byla umístěna hliníková značka, která želvu nijak neomezuje při pohybu.

Každý jedinec má na spodní části krunýře (plastron) jinou kresbu, která se během života nemění a lze podle ní kdykoli jedince rozpoznat. Naše rekordmanka patří mezi výjimečné jedince, kteří výraznou kresbu postrádají.

Jako ptáčata bez hnízda…

Osudy lidí z odsunutých obcí z Drahanska ožívají

Celkem 33 českých obcí s více než 18 500 obyvateli bylo v letech 1940–1945 z Drahanské vrchoviny odsunuto kvůli plánům wehrmachtu na rozšíření vyškovského vojenského cvičiště. Přesto je toto poměrně rozsáhlé vysídlení českého obyvatelstva stále nepříliš probádané téma a je málo známé jak na místní, tak i na celorepublikové úrovni. Výzkumu se věnuje kurátorka Historického oddělení MZM Dana Vedra.

Vyškovský vojenský výcvikový tábor (VVT) vznikl v roce 1935. Cvičiště bylo založeno především kvůli posílení obranyschopnosti země a zvyšujícímu se mezinárodnímu napětí. Za lokaci nového cvičiště pro potřeby i dělostřeleckých jednotek byly vybrány biskupské lesy s velmi řídkým osídlením. Pro oblast Drahanska byly typické malé obce, rozprostřené v kopcích, jejichž obyvatelstvo se převážně živilo buď v nedalekých průmyslových aglomeracích, či zemědělstvím. Značný počet vesničanů pracoval taktéž v rozlehlých lesích pod vojenskou správou. Avšak i místní dělníci měli k hospodaření malé polnosti, které svépomocí obdělávali. Větší obce nacházející se na jihu a východě Drahanské vrchoviny obsahují ve svých katastrech větší polnosti a disponovaly kvalitnější bonitou půdy.

Reliéf lesnatého území kopíruje rozhraní Hané a vrchoviny od Stínavy přes Hamry, Žárovice, Prostějovičky, Myslejovice, Ondratice až k Drysicím. Na západní straně probíhá linie po obcích Repechy, Bousín, Drahany, Nové Sady, Odrůvky, Studnice, Rychtářov a Lhota. Uvnitř tohoto prostoru se nachází obec Podivice. Na jihu začíná vojenský prostor na úrovni dnešní základny vojenského školství a vojenských cvičišť Kozí Horka u Dědic, dnes součásti města Vyškova. Lesnaté území je od severovýchodu asi 6 km široké, směrem k jihozápadu až 10 km. V současné době tvoří uvedené území Vojenský Újezd Březina a lesy mají svěřené k obhospodařování Vojenské lesy a statky, státní podnik, divize Plumlov. Vrchovinná část, mající víceméně plochý charakter a patřící za okupace do rozšířené části tzv. vyškovské střelnice, byla ohraničena katastry obcí Hartmanic (dnes Niva), Molenburku (Vysočan), Houska, Baldovce, Lipovce, Kotvrdovic, Rogendorfu (dnes Krasová), Jedovnic, Senetářova, Podomí, Ruprechtova a Opatovic u Vyškova. Po vyhlášení protektorátu připadlo vojenské cvičiště wehrmachtu. Ten se záhy rozhodl pro jeho zásadní rozšíření mající za důsledek ono rozsáhlé vystěhování.

Dne 5. září 1940 vydal říšský protektor Konstantin von Neurath výnos o rozšíření německého vojenského cvičiště, což prakticky znamenalo vystěhování 33 obcí na Drahanské vrchovině, které mělo být ukončeno do 31. října 1942. Výnos předpokládal, že vysídlení bude provedeno ve čtyřech etapách. Jak se brzy ukázalo, z řady příčin byl tento termín nereálný a celý proces se protáhl až do roku 1945. Nutno podotknout, že oproti jiným obdobným vysídlením, na Drahansku se nakonec původní odsun v celém rozsahu ani nepodařilo uskutečnit, a tak se lidem v několika vesnicích podařilo setrvat ve svých domovech až do konce války.

Po ukončení válečných bojů proběhl živelný návrat vystěhovaných obyvatel zpět do domovských, v mno-

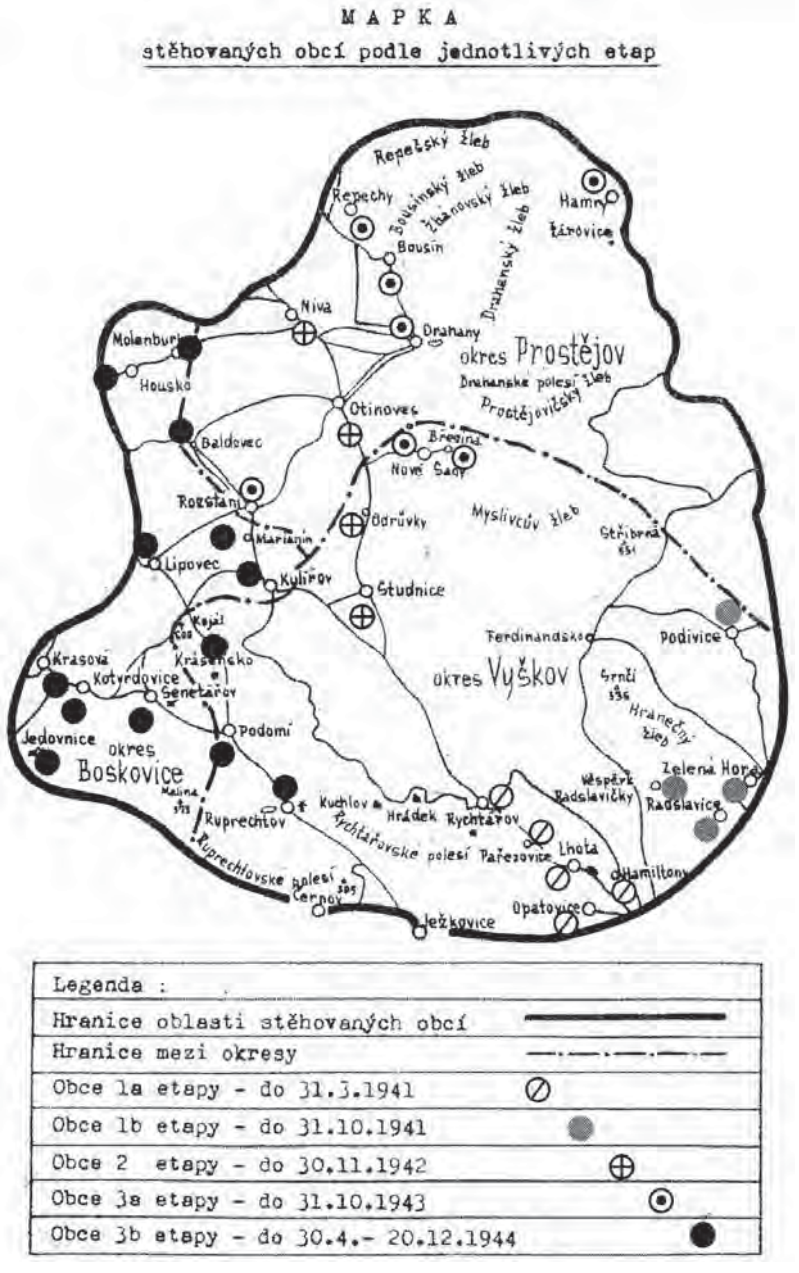

ných případech zdevastovaných, obcí. Hranice cvičiště se vrátila do původních prvorepublikových hranic a do dnešních dnů zde funguje pod správou Armády České republiky se sídlem ve Vyškově-Dědicích jako Vojenský újezd Březina.

Mnoho obyvatel se po návratu do svých domovů rozhodlo přijmout nabídku Okresních národních výborů nabízející jako náhradu usedlosti v oblastech tzv. německých jazykových ostrůvkách na Vyškovsku a Konicku. V některých případech se tak ocitli vedle sebe obyvatelé původní – tedy Němci, kteří čekali na vysídlení a noví – lidé z poničeného Drahanska. Dodnes zde žijí obyvatelé pamatující tyto přesuny a jejich potomci.

Putování rodiny Šenkýřů z Krásenska

Všechny zmíněné peripetie poznamenaly například život rodiny Šenkýřových, který je tak typickým příběhem mnoha jiných rodin z Drahanska.

Když Němci obsadili na jaře 1939 Československo, bylo Oldřichu Šenkýřovi devět a jeho sestře Anně o pět let méně. Narodili se a vyrůstali v Krásensku. Otec pracoval v brněnské Zbrojovce. V neděli večer se vždy vypravil s ostatními muži z okolí do dvacet kilometrů vzdáleného Blanska, tam odjeli vlakem do Brna. Domů přijížděli až v sobotu odpoledne. Matka vedle péče o rodinu obhospodařovala také malé hospodářství. Kromě Oldřicha a Anny pečovala ještě o jejich další tři sourozence (šesté dítě do rodiny přibylo po přesunu). Jako chudá domkařská

Mapa vysídlení Drahanské vrchoviny Zdroj: STRYJOVÁ, Dagmar; MIKŠ, Josef. Ztracené domovy. Germanizační plány okupantů a jejich realizace na Vyškovsku v letech 1939–1945. Vyškov: Okresní výbor ČSPB Vyškov a komise regionálních dějin OV KSČ Vyškov, 1989 (1987), s. 152.

*Sourozenci Šenkýřovi – Oldřich (*1930) a Anna (* 1935, nyní Holubová) při rozhovoru s Danou Vedrou.*

rodina z Drahan žili velmi skromně. I přesto byli zcela soběstační, a tedy nebyli závislí na politické ani hospodářské situaci republiky.

Krásensko bylo zařazeno do III. etapy evakuace. Šenkýřovi se odstěhovali do Horákova u Brna, kde jim selská rodina Šumberů poskytla jednu světnici. Měli se dobře, Anna vzpomínala, že teprve v Horákově poznali elektřinu i splachovací záchod. Měli velké štěstí také v tom, že vztahy s majiteli domu byly více než vřelé, což mohli říct jen málokteří z drahanských vystěhovalců. Společně s rodinou statkáře se Šenkýřovi včetně dětí podíleli na chodu celého hospodářství. S oběma syny majitele – Karlem a Janem – se potom pravidelně navštěvovali až do jejich smrti.

Po válce se chtěli Šenkýřovi vrátit do rodného Krásenska. Zjistili však, že jejich dům podobně jako většinu ostatních srovnali se zemí. Přijali proto nabídku ONV Vyškov získat nový domov v jedné z německých vesnic na Vyškovsku, v Komořanech. (Tam i v okolních obcích žije mnoho přesídlenců z Drahanska dodnes.) Dokud však nebyli původní němečtí obyvatelé domu vystěhováni do Německa, Šenkýřovi s nimi setrvali společně v jednom domě ještě rok a půl. Kupodivu vztahy zde nebyly nijak špatné. Ženy a děti vycházeli se Šenkýřovými velmi dobře. Anna vzpomíná, jak si hrála s dcerami

Stěhování Rychtářova, únor–březen 1941. Stařenky Špičákovy odjíždějí se svým majetkem na voze. Zdroj: HO MZM inv. č. T8643.

Jeden z nejemotivnějších momentů – odevzdání klíče od domu na obecní úřad. Snímek Jana Sedláčka z Rychtářova odevzdávající klíč. únor–březen 1941. Zdroj: HO MZM, inv. č. T 8644.

První přednáška k tématu vysídlení obcí Drahanska odstartovala 31. 1. 2023 v Knihovně Karla Dvořáčka ve Vyškově. Přeplněný sál dokazoval, že je o téma zájem. "Tolik lidí jsme tu neměli ani na Michala Viewegha", konstatovala organizátorka kulturních akcí v knihovně a zástupkyně ředitele Zdeňka Adlerová.

Dekret o půdě patřící manželům Josefu a Marii Konečným vysídlených ze Studnic, kteří obsadili dům po Němcích v Kučerově. Archiv pamětníka Josefa Konečného, nar. 1928 z Kučerova.

DEKRET
o vlastnictví půdy

V roce osvobození Československé republiky vyšla vláda Národní fronty okamžitě vstříc volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném uskutečnění nové pozemkové reformy a po očistě české a slovenské půdy od Němců, Maďarů a zrádců. Vedena snahou vzíti jednou provždy českou a slovenskou půdu z rukou cizáků a dáti ji do rukou českého a slovenského rolnictva i bezzemků — odčiniti Bílou horu a učiniti z českého a slovenského pohraničí pevnou hradbu obrany hranic státu — vláda republiky se usnesla na konfiskaci a urychleném rozdělení pozemkového majetku Němců, Maďarů a zrádců. President republiky podepsal dne 21. června 1945 dekret č. 12 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení a dne 20. července 1945 dekret č. 28 Sb. o osídlení německého, maďarského i zrádcovského pozemkového majetku. Prováděje tuto historickou národní očistu české a slovenské půdy, přiděluje ministr zemědělství dnem 1. března 194 6 oprávněným uchazečům o příděl půdy v osídlovacím řízení

Josefu a Marii Konečným

usedlost čp. 23 v obci Kučerov okres Vyškov

do vlastnictví v rozsahu a za podmínek uvedených v prohlášení, jež tvoří součást této listiny. Je povinností nových českých a slovenských nabyvatelů půdy, osvobozené silou zbraní Rudé armády a odbojem českého a slovenského lidu, aby tuto národní půdu již navždy udrželi, uhájili ji proti všem nepřátelům a hospodařili na ní vzorně ku prospěchu českého a slovenského národa a Československé republiky.

V Praze v roce 1946

ministr zemědělství

Odsunem českých obcí z Drahanské vrchoviny se ve svém výzkumu zabývá kurátorka Historického oddělení MZM Dana Vedra. Její výzkum je nejen součástí dlouhodobého konceptu rozvoje výzkumné organizace Moravského zemského muzea, ale také jejího doktorského studia na Historickém ústavu Masarykovy univerzity v Brně. Historička se snaží zdokumentovat pohnuté životní příběhy obyvatel odsunutých obcí. Mnozí obyvatelé odešli na severní Moravu, kde obsadily domy po sudetských Němcích a dodnes udržují kontakt se svou původní domovinou (příkladem za vše jsou pravidelná setkání občanů Drahan a Nivy s občany Libiny ležící na Litovelsku).

Během let 2021–2023 zaznamenala Dana Vedra rozhovory se dvěma desítkami přímých pamětníků a jejich rodinami.

V letošním roce uskutečnila rovněž několik populárně-naučných přednášek přímo v obcích zasažených odsuny, ale i ve Vyškově a Brně. Získala pro výzkum vedle výpovědi pamětníků také mnoho písemných pramenů nacházejících se v osobním vlastnictví, které se v archivních fondech běžně neobjevují (např. originální trhové smlouvy, dekrety o půdě, potvrzení o uvalení národního správcovství na německý majetek, fotografie, deníky, korespondence, trojrozměrné předměty apod.). Mimoto oslovila také Národní filmový archiv, který ji poskytl rešerše ve svých fondech. Díky tomu byl objeven krátký snímek natočený koncem května 1945, který plasticky dokumentuje život přestěhovalců z Drahanské vrchoviny. V budoucnu budou získané materiály použity nejen do publikačních výstupů, ale také do budoucího dokumentárního filmu a výstavy, která proběhne ve spolupráci s Muzeem Vyškovska v roce 2026.

původních majitelů a jak ji její tatínek rád nesl na ramenou. Situace se změnila po návratů mužů z války. Poté byly vztahy mezi oběma rodinami napjatější.

Občas při besedách chodí pan Oldřich vyprávět do místní školy dětem i učitelům o útrapách, které za války zakusil. Mladší generaci předává svá nedocenitelná svědectví z dob, která se nám zdá dnes nepředstavitelná. A jeho poselství budoucím? Být tolerantní a vždy si vážit toho, co máme.

Nucené migrace ve střední Evropě za druhé světové války

Vystěhování Drahanska je důležitou etapou tzv. vnitřních nucených migrací ve 20. století. Přineslo řadu společenských, hospodářských a kulturních aspektů mající významný podíl na formování kulturní identity Moravy ve 20. století až do současnosti a jeho dozvuky jsou patrné dodnes. V neposlední řadě výzkum těchto procesů pomáhá lépe konceptualizovat téma migrací v rámci střední Evropy, které si žádá v mnoha ohledech interdisciplinární přístup. Studium migrace lze chápat z pohledů více oborů a lze jej i takto celoplošně studovat. Je stěžejním tématem hned u mnoha společenských, ale i ekonomických a přírodovědeckých oborů. Téma není důležité zkoumat pouze z mikrohistorické perspektivy, ale také i z pohledu celé střední Evropy, kde proběhly analogické procesy (za všechny lze uvést příklad odsun obcí z dolnorakouského Allensteigu, odsun obcí z důvodu vzniku cvičiště Waffen-SS Böhmen na Benešovsku a Sedlčansku, polská Debica, či specifický případ akce Zamość aj.)

(dv)

Foto: Archív Dany Vedry, MZM

Případ Augustina Navrátila. Komunisté se neštítili zneužít ani psychiatrie

Se zvědavostí otvírám dosud nezpracovanou krabici z fondu historika, chartisty a nuceného emigranta Jana Tesaře. Na jejím boku má lakonicky černou fixou napsáno Navrátil. Tuším, co by v ní mohlo být. Kinofilm, obálky, oranžové složky... Začítám se do strohých strojopisů. Postupně se mě zmocňuje zoufalství, vztek, bezmoc. Vyvstává přede mnou příběh o hrdinovi, který měl být zcela zapomenut, zničen, skartován...

Augustin Navrátil se narodil v roce 1928 v Lutopecnách na Kroměřížsku. Se svoji manželkou Augustinou měli devět dětí. Pracoval jako zaměstnanec Československých drah. Věnoval se náboženskému vzdělávání, samizdatu, zemědělství, zahrádkářství. Obdělával kousky pole, které nebyly vhodné k pěstování. Podařilo se mu však půdu o rozloze asi 1,5 hektaru zúrodnit a nakonec na ní dosahoval větších výnosů než místní JZD, velkou část pole (dědictví po rodičích) mu nakonec sebrali. Působil také v České straně lidové, např. při uvolnění v šedesátých letech. Zasazoval se o obnovu demokracie, podepsal Chartu. Už od roku 1975 sepisoval petice a dopisy státu (celkem 19), kde se zasazoval třeba o vyšetření podivných sebevražd studenta Švandy a kněze Coufala. Psal také o odebírání dětí manželům Kořínkovým. Nutno zdůraznit, že podle tehdejších zákonů z roku 1960 byly petice povoleny. Navrátil se také odvolával na Helsinskou konferenci z roku 1975, která zaručovala dodržování lidských práv v Československu.

Stál také za největší petiční akcí v totalitním Československu. Jeho Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR podepsalo přes 600 tisíc lidí. Stalo se to v roce 1988 a bylo to něco zcela bezprecedentního. V 31 bodech požadoval základní práva pro katolickou církev, která byla ve srovnání s ostatními sovětskými satelity u nás nejtvrději perzekvována. Zmínil nutnost nezasahovat do chodu církve ze strany státu, volal po rehabilitaci vězněných kněží, řeholníků, chtěl zamezit šikaně vůči dětem, které navštěvovaly náboženství, znovuobnovit zakázané řeholní řády a další. Součástí nejznámější petice se stal i podnět proti boření kapliček, božích muk, křížků a soch v krajině. Například sochy světců házeli komunisté na smetiště. Upozorňoval i na velký problém neobsazenosti biskupských stolců. Hned po únoru byli všichni sídelní biskupové internováni a drženi na různých místech, mnohdy bez lékařské péče a kontaktu se světem. Tento stav trval mnoho let, koncem 60. let byli někteří z přeživších opět na chvíli uvedeni do služby.

V době normalizace se do čela církve dostal František Tomášek (v roce 1976 tajně jmenován kardinálem). Navrátilovu petici zcela jasně podpořil a vyzval všechny věřící k jejímu podpisu. V korespondenci s Augustinem Navrátilem uvedl, že „zbabělost a strach nejsou důstojné opravdového křesťana." Zasadil se také, stejně jako sám autor, o komunikaci s komunistickými představiteli v této věci.

Augustin Navrátil. Foto: archív Paměti národa (www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/krestan-kverulant)

Režim odpovídal na Navrátilovy aktivity vytrvalou šikanou až do sametové revoluce. Navrátil se několikrát ocitl v psychiatrické léčebně (v Praze, Brně, Kroměříži); jeho diagnózou se stala paranoia kverulans - nemoc, kde je akcentován smysl pro právo, pacient se cítí pronásledován, jeho stížnosti překračují mez. O podmínkách z vězeňské léčebny v Praze-Bohnicích si můžeme udělat obrázek z Navrátilovy stížnosti Krajskému soudu v Brně (1986).

I přes nemoc byl Navrátilovi zastaven plat, zlikvidována byla i jeho režijka ČSD. Znemožnili mu zúčastnit se svatby dcery, nemohl se věnovat polním pracím ani péči o domácí zvířata, což živilo jeho početnou rodinu. Na oddělení byl v cele 4,30 x 2,30 metrů spolu s dalšími třemi pacienty. Vybavení místnosti tvořila postel a kyblík na výkaly. Na záchod byli pouštěni 1–3x denně na chodbu v blíže nepředvídatelném čase. Mýdlo ani ručník pacienti nesměli vlastnit. Mytí probíhalo pouze ráno v korytě na chodbě. Z okna nebylo vidět ven. Při nahlášení pokusu o sebevraždu romského spoluvězně mu dotyčný každý den vyhrožoval, že ho ve spánku zabije. Další negramotný pacient neuměl mluvit, stále plakal a obtěžoval ostatní. Poslední, schizofrenik, Navrátila šikanoval dotazy a svojí agresivitou (po nahlášení dalšího pokusu o sebevraždu). Oba zmínění se tak Navrátilovi mstili, že je prozradil. Vězněný jako nekuřák musel 24 hodin denně dýchat výpary z cigaret. Jednou z toho dokonce omdlel. Z léčebny se vrátil s podlomeným fyzickým i psychickým zdravím.

O posledním pobytu rozhodoval Okresní soud v Kroměříži. Přítomni byli dva švýcarští psychiatři ochotní doložit skutečný stav Augustina Navrátila a jeho zdraví. Současně dorazili také zástupci velvyslanectví USA, Anglie, Kanady a přátelé. Čtyřicet dalších osob se modlilo před soudní síní. Přesto nakonec byla Navrátilovi potvrzena léčba, změněná na ústavní, došlo i ke ztrátě právní způsobilosti. Domů se vrátil až po listopadových dnech roku 1989.

O zneužívání psychiatrie v komunistickém Československu podává svědectví i zmíněný Jan Tesař. Právě za ním na jaře 1978 přišel Navrátil se slovy: „Pro Ježíše Krista," aby se zastal ubohých neznámých mučených v psychiatrických léčebnách. Zaštítil se také jménem nedávno zesnulého Jaromíra Němce. Tesař o kauzách napsal do zahraničí a např. Česká katolická misie v Paříži podala návrh na vyloučení ČSSR z mezinárodní unie psychiatrů. Vše pak Tesař shrnul v publikaci Zamlčená diagnóza.

Kardinál František Tomášek stojící v čele arcidiecéze v letech 1965 – 1991. Pozdější morální autorita zápasu o demokracii. Zdroj: citaty.net.

Katolická církev získala po sametové revoluci velký morální kredit. Stáli za tím neznámí umučení v 50. letech, bez soudu věznění řeholníci, internování biskupové a kněží bez státního souhlasu. Takřka beze strachu byl již v roce 1985 na pouti na Velehradě věřícími vypískán tehdejší ministr kultury Milan Klusák. Drobnými krůčky směřovalo Československo k zázraku tak zvané sametové revoluce. A jedním ze zapomenutých velikánů té doby byl i Augustin Navrátil. Zemřel přesně před 20 lety.

Jan Krejčí, ODKAZ MZM
Foto: Archív MZM

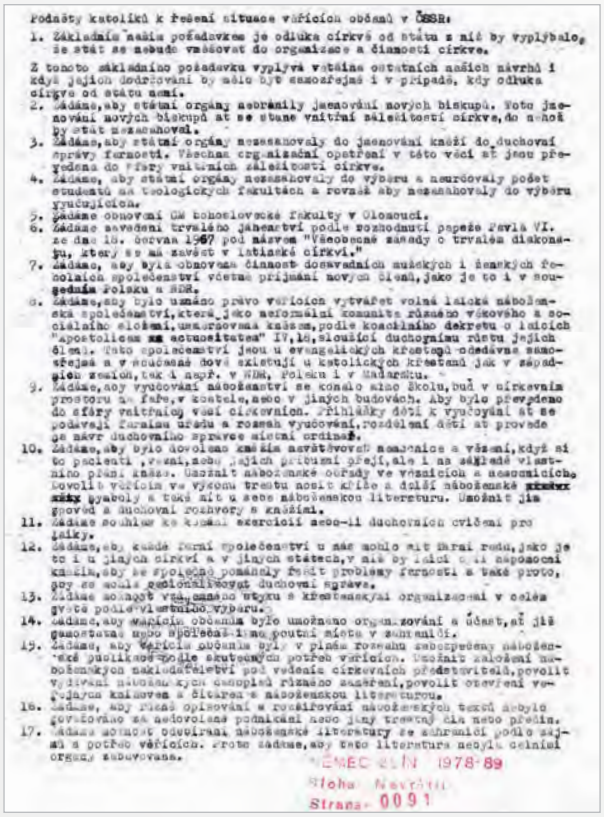

Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR:

1. Základním naším požadavkem je odluka církví od státu z níž by vyplývalo, že stát se nebude vměšovat do organizace a činnosti církve.

Z tohoto základního požadavku vyplývá většina ostatních našich návrhů i když jejich dodržování by mělo být samozřejmé i v případě, kdy odluka církve od státu není.

2. Žádáme, aby státní orgány nezbránily jmenování nových biskupů. Nutno jmenování nových biskupů ať se stane vnitřní záležitostí církve, do níž by stát nezasahoval.
3. Žádáme, aby státní orgány nezasahovaly do jmenování kněží do duchovní správy farností. Všechna organizační opatření v této věci ať jsou přenechána do sféry vnitřních záležitostí církve.
4. Žádáme, aby státní orgány nezasahovaly do výběru a neurčovaly počet studentů na teologických fakultách a rovněž aby nezasahovaly do výběru vyučujících.
5. Žádáme obnovení CM bohoslovecké fakulty v Olomouci.
6. Žádáme zavedení trvalého jáhenství podle rozhodnutí papeže Pavla VI. ze dne 18. června 1967 pod názvem "Všeobecné zásady o trvalém diakonátu, který se má zavést v latinské církvi."
7. Žádáme, aby byla obnovena činnost domovních mužských i ženských řeholních společenství včetně přijímání nových členů, jako je to i v sousedním Polsku a NDR.
8. Žádáme, aby bylo uznáno právo věřících vytvářet volná laická náboženská společenství, která jako neformální komunity různého věkového a sociálního složení, uskupovaná kněžím, podle konciliárního dekretu o laicích "Apostolicam actuositatem" IV,16, slouží duchovnímu růstu jejich členů. Tato společenství jsou u evangelických křesťanů odedávna samozřejmá a v mnohem dosud existují u katolických křesťanů jak v západních zemích, tak i např. v NDR, Polsku i v Maďarsku.
9. Žádáme, aby vyučování náboženství se konalo ať ve škole, buď v církevním prostoru na faře, v kostele, nebo v jiných budovách. Aby bylo převedeno do sféry vnitřní věci církevních. Přihlášky dětí k vyučování ať se podávají farnímu úřadu a rozsah vyučování, rozdělení dětí ať provede na návrh duchovního správce místní ordinář.
10. Žádáme, aby bylo dovoleno kněžím navštěvovat nemocnice a věznice, když si to přejí, resp. nebo jejich příbuzní přejí, ale i na základě vlastního přání kněží. Umožnit náboženské obřady ve věznicích a nemocnicích. Povolit věřícím ve výkonu trestu nosit kříže a další náboženské ~~předměty~~ ~~věci~~ vyjádřit a také mít u sebe náboženskou literaturu. Umožnit jim spověď a duchovní rozhovory s kněžími.
11. Žádáme souhlas ke konání exercicií nebo-li duchovních cvičení pro laiky.
12. Žádáme, aby každá farní společenství u nás mohla mít farní radu, jako je to i u jiných církví a v jiných státech, v níž by laici na zápasení kněží, aby se společně pomáhali řešit problémy farnosti a také proto, aby se mohla sekularizovat duchovní správa.
13. Žádáme možnost vydávání tisku s křesťanskými organizacemi v celém světě podle vlastního výběru.
14. Žádáme, aby věřícím občanům bylo umožněno organizování a účast, ať již samostatně nebo společně i na poutní místa v zahraničí.
15. Žádáme, aby věřícím občanům byly v plném rozsahu zabezpečeny náboženské potřeby podle skutečných potřeb věřících. Umožnit zakládání náboženských nakladatelství pod vedením církevních představitelů, povolit vydávání náboženských časopisů různého zaměření, povolit otevření veřejných knihoven s čtením náboženskou literaturou.
16. Žádáme, aby různé opisování a rozšiřování náboženských textů nebylo považováno za nedovolené podnikání nebo jiný trestný čin nebo přestupek.
17. Žádáme možnost odebírání náboženské literatury ze zahraničí podle zájmů a potřeb věřících. Proto žádáme, aby tato literatura nebyla celními orgány zabavována.

NÁMEC ZDN 1978-89
Sloha Navrátil
Strana 0091

Podněty katolíků k situaci věřících občanů v ČSSR: první strana textu největší petice v totalitním Československu (1988).
Zdroj: fond Jana Tesaře ODKAZ.

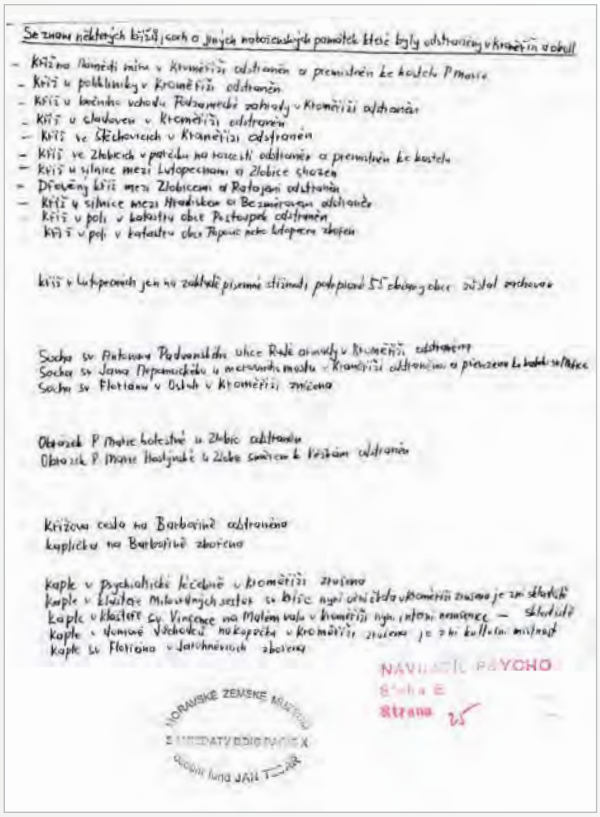

Seznam některých křížů, soch a jiných náboženských památek které byly odstraněny v Kroměříži a okolí

- Kříž Nanebevzetí Panny Marie v Kroměříži odstraněn a přemístěn ke kostelu P. Marie
- Kříž u poklinky v Kroměříži odstraněn
- Kříž u hlavního vchodu Podzámecké zahrady v Kroměříži odstraněn
- Kříž u chudoven v Kroměříži odstraněn
- Kříž ve Střížovicích v Kroměříži odstraněn
- Kříž ve Zlobicích v parku na rozcestí odstraněn a přemístěn ke kostelu
- Kříž u silnice mezi Lutopecnami a Zlobice zbořen
- Dřevěný kříž mezi Zlobicemi a Ratajami odstraněn
- Kříž u silnice mezi Hradiskem a Bezměrovem odstraněn
- Kříž v poli v katastru obce Postoupek odstraněn
- Kříž v poli v katastru obce Tlapova nebo Lutopecny zbořen

Kříž v Lutopecnách jen na základě písemné stížnosti podepsané 55 občany obce zůstal zachován

Socha sv. Antonína Paduánského ulice Rudé armády v Kroměříži odstraněna
Socha sv. Jana Nepomuckého u mostu v Kroměříži odstraněna a přenesena ke kostelu v Holešově
Socha sv. Floriána v Ostrově v Kroměříži zničena

Obrázek P. Marie holešovské u Zlobic odstraněn
Obrázek P. Marie Hostyňské u Zlobic zničen a Křížem odstraněn

Křížová cesta na Barborině odstraněna
kapličku na Barborině zbořena

Kaple v Psychiatrické léčebně v Kroměříži zrušena
Kaple v Klášteře Milosrdných sester sv. Kříže nyní obnovena v Kroměříži zrušena je zde skladiště
Kaple v Klášteře sv. Vincence na Malém valu v Kroměříži nyní (tento rozhovor — skladiště
Kaple v domově Všechovice nekopeček v Kroměříži zrušena je zde kulturní místnost
Kaple sv. Floriána v Jarohněvicích zbořena

MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM
ZAMĚSTNANECKÝ KLUB
Odbor fond JAN T...

NÁVRATIL PAVCHO
Sloha E
Strana

Seznam odstraněných církevních památek v okrese Kroměříž a okolí. Zřejmě rukopis A. Navrátila.
Zdroj: fond Jana Tesaře ODKAZ.

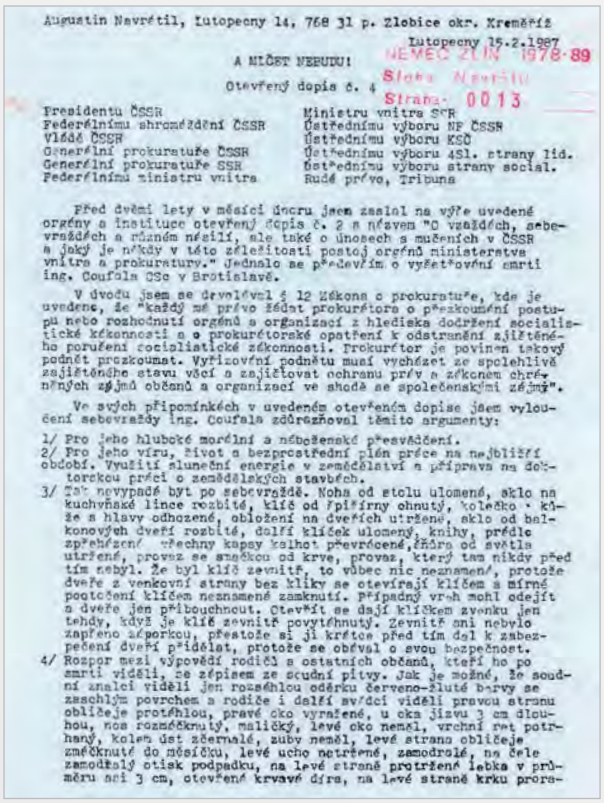

Augustin Navrátil, Lutopecny 14, 768 31 p. Zlobice okr. Kroměříž

Lutopecny 15.2.1987

A MLČET NEBUDU!

Otevřený dopis č. 4

Ministru vnitra SCR
Ústřednímu výboru NF ČSSR
Ústřednímu výboru KSČ
Ústřednímu výboru 4Sl. strany lid.
Ústřednímu výboru strany social.
Rudé právo, Tribuna

Před dvěmi lety v měsíci únoru jsem zaslal na výše uvedené orgány a instituce otevřený dopis č. 2 s nápisem "O vraždách, sebevraždách a různém násilí, ale také o únosech a mučeních v ČSSR a jaký je někdy v této záležitosti postoj orgánů ministerstva vnitra a prokuratury." Jednalo se především o vyšetřování smrti ing. Coufala CSc v Bratislavě.

V úvodu jsem se dovolával § 12 Zákona o prokuratuře, kde je uvedeno, že "každý má právo žádat prokurátora o přezkoumání postupu nebo rozhodnutí orgánů s organizací z hlediska dodržení socialistické zákonnosti a o prokurátorské opatření k odstranění zjištěného porušení socialistické zákonnosti. Prokurátor je povinen takový podnět prozkoumat. Vyřizování podnětu musí vycházet ze spolehlivě zjištěného stavu věcí a zajišťovat ochranu práv a zákonem chráněných zájmů občanů a organizací ve shodě se společenskými zájmy".

Ve svých připomínkách v uvedeném otevřeném dopise jsem vyloučení sebevraždy ing. Coufala zdůrazňoval těmito argumenty:

1/ Pro jeho hlubocké morální a náboženské přesvědčení.
2/ Pro jeho víru, život a bezprostřední plán práce na nejbližší období. Využití sluneční energie v zemědělství a příprava na doktorskou práci o zemědělských stavbách.
3/ Zde nevypadá být po sebevraždě. Noha od stolu ulomená, sklo na kuchyňské lince rozbité, klíč od špižírny ohnutý, kolečko - kůže s hlavy odhozené, obložení na dveřích utržené, sklo od balkonových dveří rozbité, delší klíček ulomený, knihy, prádlo zpřehýzené - všechny kapsy kalhot převrácené, žárovka od světla utržená, provaz se smečkou od krve, provaz, který tam nikdy před tím nebyl. Že byl klíč zevnitř, to vůbec nic neznamená, protože dveře z venkovní strany bez kliky se otevírají klíčem a mírné poatočení klíčem neznamené zamknutí. Případný vrah mohl odejít a dveře jen přibouchnout. Otevřít se dají klíčkem zvenku jen tehdy, když je klíč zevnitř povytáhnutý. Zevnitř ani nebylo zapřeno závorkou, přestože si ji krátce před tím dal k zabezpečení dveří přidělat, protože se obával o svou bezpečnost.
4/ Rozpor mezi výpovědí rodičů a ostatních občanů, kteří ho po smrti viděli, se zápisem ze soudní pitvy. Jak je možné, že soudní znalci viděli jen rozsáhlou oděrku červeno-žluté barvy se zeschlým povrchem a rodiče i další svědci viděli pravou stranu obličeje protáhlou, pravé oko vyražené, u oka jizvu 3 cm dlouhou, nos rozměknutý, malíčky, levé oko nemá, vrchní ret potrhaný, kolem úst černavé, zuby neměl, levé strana obličeje změknuté do měsíčku, levé ucho netržené, zamodralé, na čele zamodralý otisk podpadku, na levé straně protržené lebka v průměru asi 3 cm, otevřené krvavé díra, na levé straně krku prora-

NÁMEC ZDN 1978-89
Sloha Navrátil
Strana 0013

Otevřený dopis č. 4: protest proti několikerému napadení A. Navrátila. Záhadná smrt tajného kněze Přemysla Coufala, chyby ve vyšetřování. Zdroj: fond Jana Tesaře ODKAZ.

Souhlasíme s 31. body návrhů k řešení současných problémů mezi státem a Římskokatolickou církví, jak jsou uvedeny v petici s názvem: "Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSR."

1	31	
2	32	
3	33	
4	34	
5	35	
6	36	
7	37	
8	38	
9	39	
10	40	
11	41	
12	42	
13	43	
14	44	
15	45	
16	46	
17	47	
18	48	
19	49	
20	50	
21	51	
22	52	
23	53	
24	54	
25	55	
26	56	
27	57	
28	58	
29	59	
30	60	

NÁMEC ZDN 1978-89
Sloha Navrátil
Strana 0095

Podpisový arch petice Podněty katolíků...
Zdroj: fond Jana Tesaře ODKAZ.

S rostlinami z herbáře lze cestovat časem

RNDr. Svatava Kubešová

- narozena 17. června 1973 v Brně
- vedoucí Botanického oddělení MZM od roku 2023, kurátorka sbírky mechorostů od roku 1997
- vystudovala Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity, obor systematická botanika a geobotanika
- členka výboru Jihomoravské pobočky a Bryologicko-lichenologické sekce České botanické společnosti, výboru Botanické komise Asociace muzeí a galerií ČR
- autorka nebo spoluautorka více než 160 odborných a popularizačních textů; vede bryologické kurzy na Masarykově univerzitě

Prohlížení vzorku mechu pomocí botanické lupy. Foto M. Telecký.

Na trajektu přes řeku Lenu v Jakutsku, 2010. Foto P. Lustyk.

Vaším oborem je bryologie, tedy nauka o mechorostech. Nejprve však prosím o upřesnění, protože soudím, že většina laiků v tom bude mít zmatek: Mechorosty a mechy jsou, nebo nejsou totéž?

To je dobrá otázka. Slangově to opravdu zaměňují i bryologové (nebo znalí amatéři), když říkají, že „jdou na mechy". Ve většině případů by bylo správné použít mechorosty, což je širší, zastřešující pojem. Mechorosty jsou skupina, do níž patří tři podskupiny: mechy, játrovky a hlevíky. Mechy, s nimiž se nejčastěji potkáváme, jsou druhově nejpočetnější a myslím nejznámější. Nějaké širší povědomí je i o játrovkách. Avšak hlevíky mimo botaniků už nezná skoro nikdo. Jsou trošku bizarní, připomínají zelenou miniaturní palačinku, jako pro trpaslíky. Mají lupenitou stélku a tobolky ve tvaru tyčinky, dlouhé centimetr až dva. Rostou na vlhčí otevřené půdě, většinou se objevují na podzim na nezoraných polích.

Kdy jste se rozhodla, že rostlinám zasvětíte svůj profesní život? A proč právě bryologie? Láska, nebo poznaná nutnost?

Kde a kdy... zda byl na začátku konkrétní impuls, to nevím. Myslím, že když člověka něco přitahuje, málokdy dovede pojmenovat přesný důvod. O rostliny jsem se zajímala od dětství a už na základní škole jsem věděla, že se chci zabývat botanikou. Takže gymnázium jsem brala jako přestupní stanici při cestě na „přírodovědu". Po maturitě jsem nastoupila na obor systematická biologie a ekologie na Masarykově univerzitě. To jsem ale ještě nevěděla, že skončím u bryologie. V rámci studentské práce jsem studovala vegetaci, tzn. společenstva rostlin, které společně žijí na určitém místě. Potřebovala jsem poradit s určením mechorostů a začala jsem chodit na konzultace za Ivanem Novotným, který už tehdy pracoval v Moravském zemském muzeu a dnes je mým kolegou. Poté mi nabídli mechařsky zaměřenou diplomovou práci, a bylo zpečetěno. Začala jsem se mechy zabývat víc a víc, víc a víc mne to bavilo a dá se říci, že jsem jim propadla.

Vlastně to chápu, i když doteď jsem si uměla představit maximálně mechový palouček... Ale když jsem se

připravovala na tento rozhovor, zjistila jsem, že mechy jsou velmi fascinující organismy. Na Zemi se objevily před 350–400 miliony let a dokonce se staly prý vůbec prvními rostlinami na souši?

Trochu Vás zklamu, myslím, že jim prvenství nemůžeme s jistotou přisoudit. Nevíme, zda byly těmi úplně prvními. Ale ano, mechorosty rozhodně patří mezi oněch několik prvních skupin.

Kde všude se vyskytují? Nebo spíš kde ne?

Mechorosty se vyskytují skoro všude s výjimkou moří. Hodně jich najdete například v tundře, kde drsné podmínky nepřejí cévnatým rostlinám. „Mechy" zde mají výhodu, protože jejich optimum pro fotosyntézu je posunuté do nižších teplot a nepotřebují tak intenzivní sluneční záření.

Když jsme byli ve stepích jižní Sibiře a kazašských polopouštích, říkala jsem v žertu kolegům botanikům, že pokud ve fytocenologickém snímku nemají alespoň jeden dva mechy, odbyli jej a špatně hledali (☺). V devadesáti procentech totiž najdete mechy i na vyprahlé polopoušti, může jich zde být nepatrné množství a jsou maličké, ale jsou tam. Neumím si je představit na písečných dunách, které jsou stále v pohybu, ale v oáze už ano. Jakmile je substrát trochu stabilizovaný, uchytí se. Pouze ta slaná mořská voda jim nevyhovuje, sladká jim nevadí. Existuje několik vyloženě vodních druhů, například játrovka splývající po hladině nalžovka plovoucí nebo mech pramenička, jehož dlouhé zelené lodyhy se vlní v proudu potoků a připomínají vodníkovy nebo rusalčiny vlasy. Mnoho akvaristů by potvrdilo, že ve svých akváriích doma pěstují játrovky a mechy.

Mechy na ledovcích, takzvané „ledovcové myši", se údajně dokáží koordinovaně pohybovat...

Domnívám se, že koordinovaně se mechové polštáře po ledovcích nepohybují. Ale na druhou stranu, co my lidé ještě neznáme, že... (☺) Bude to zřejmě trochu podobné jako u některých našich polštářovitých mechů. Tyto vyvářejí husté polštáře – polokoule, které se po uvolnění od podkladu, například vlivem pohybu zvířat nebo eroze, odkutálí na jiné místo. Zde otočené „vzhůru nohama" pokračují v růstu na opačnou stranu, znovu se pootočí a tak postupně v ideálním případě vznikne kulička. Něco obdobného se může dít i na ledovcích. Díky svojí tmavé barvě mech přijímá paprsky slunečního záření, zahřeje se, rozpustí okolní led a možná se pak překulí dál.

Mechy navíc také v historii našly poměrně široké využití, kromě toho, že lákají ke spočinutí... kdysi sloužily namísto toaletního papíru, teprve před několika lety také vědci zjistili, že je stavitelé Karlova mostu využili jako materiál k odpružení či rozložení váhy...

Využití mechů jako hygienických pomůcek potvrzují archeologické nálezy v odpadních jímkách. Ve stavebnictví

Průzkum lampenflory v Jeskyni Na Špičáku, 2005.
Foto K. Sutorý.

se užívaly poměrně hojně jako izolace, k zateplení nejen dřevěnek. Na zámku Lešná u Valašského Meziříčí posloužily jako izolační vrstva pod podlahou, jejich vzorky jsem měla příležitost prozkoumat. Archeologové objevili i lodě, u kterých byly spáry vyplněné mechy. Poměrně běžně se používaly suché mechy při balení křehkého zboží obdobně jako dnes „bublinková fólie", při transportu na vozech. Ochránilo se tak před poškozením při jízdě na hrbolatých cestách. A našli bychom další příklady, sloužily jako matrace na spaní, používaly se a stále se používají k dekoračním účelům.

Pokud jsou mechorosty souputníky lidstva od jeho prvopočátku, jak moc se změnily? Musely se nějak přizpůsobit?

Jejich strategie je daná od počátku: až na specifická stanoviště nebývají dominantní. Využijí každé volné niky, kde se jiným rostlinám nedaří. Najdou si svůj prostor k životu. Pokud se na stanovišti změní podmínky, jedny druhy ustoupí a jejich místo osídlí jiné. Například když odvodníte bažinatou louku a na místě postavíte zdi s vápnitou maltou, vymizí mokřadní mechorosty a na zdech mohou růst druhy vápencových skal. „Mechy" jsou tu pořád s námi, byť často nejsou příliš patrné. Chce to se sklonit a pozorněji se podívat, pokud je chceme najít.

Aktivity člověka na přírodu moc dobré dopady nemají. Jak moc mechorostům škodíme, projevuje se nějak na nich klimatická změna?

Změna klimatu se samozřejmě projevuje, společně se změnami krajiny (například míra zemědělského využití půdy, velký vliv meliorací v minulosti). Tyto dva jevy se navzájem ovlivňují. Tím, že se mění krajina, že je sušší a teplejší, mění se především stanoviště mechorostů. Některé druhy odcházejí, jiné přicházejí.

Co by se stalo, kdyby mechy nebyly?

Chyběly by tu. Vypadl by jeden z dílků, které skládají složitou, provázanou skládačku ekosystému. Pak by se teprve ukázalo, jak významný dílek to byl. Lišejníky a mechorosty jsou první kolonizátoři, osidlují nové substráty, například holé skály. Po určitou dobu zde rostou a postupně vytváří prvotní mělkou vrstvu půdy, až později zde mohou růst další rostliny. Toto by nám chybělo, kolonizace by byla mnohem pomalejší. Stabilizují půdu před erozí. Důležitá je také role mechorostů, které tvoří podstatnou část biomasy mokřadních stanovišť, rašelinišť – regulují vodní režim v krajině. U nás je najdeme ponejvíce v pohraničních horách nebo na některých lokalitách Vysočiny. Obrovské plochy mokřadů ve Skandinávii jsou tvořené mechorosty, které vodu zadržují.

Co třeba zavlečené druhy?

U nás v České republice se šíří především dva invazivní druhy, křivonožka vehnutá a rovnozub čárkovitý. Oba najdeme po celém území, od západu – kde překročily hranici – až po východ. Z mého pohledu se nezdá, že by našim druhům výrazně škodily. Je pravda, že křivonožka vehnutá dokáže velmi rychle porůst narušený povrch rašelinišť nebo jejich sušší okraje, pak tam nezbývá místo pro původní druhy. Z hlediska celého území mi to však nepřipadá zásadní.

Čemu se věnujete v rámci vaší odborné práce?

Střídám floristiku, ekologii a průzkum vegetace. Základní podíl tvoří floristika, tzn. zjišťování výskytů jednotlivých druhů mechorostů na dané lokalitě, v území. Většinou se pohybuji v okolí Brna, na Moravě, v České republice... Dále mne zajímá ekologie mechorostů, tedy jaké druhy rostou v jakém prostředí, zabývám se růstovými formami nebo životními strategiemi u mechorostů. V rámci spolupráce s kolegy vegetačními vědci se podílím na zkoumání rostlinných společenstev, kde mám na starost mechové patro. Mohla jsem tak zkoumat mechorosty na Sibiři, v Kazachstánu a v tomto roce také v Gruzii. Ráda poskytuji „bryologický servis" – kolegové mi nosí vzorky ze svých výprav a já pomáhám s určováním druhů mechorostů.

Také se zabýváte výzkumem lampenflory. Mohla byste upřesnit, co to je?

V mém případě jde o výzkum mechů, které se objevují v jeskyních s instalovaným osvětlením. Je to pro mne určité uzavření kruhu: jako dítě jsem se společně s rodiči věnovala speleologii, pak jsem přesedlala na mechorosty a později jsem se díky nim do jeskyní vrátila. Do těch veřejnosti zpřístupněných jeskyní, abych zkoumala, jaké mechy rostou u lamp. Relativně nedávno jsem byla ve slovenských jeskyních, dříve jsem bádala i ve slovinských. Zmapovanou mám celou Českou republiku, kde jsem jednou absolvovala podrobný monitoring. Ráda bych ho v nejbližší době zopakovala, abychom měli srovnání, jak se situace vyvíjí a proměňuje. Nejlépe podchycenou mám oblast Moravského krasu, v jehož některých jeskyních jsem situaci monitorovala s časovým odstupem už několikrát. Navíc můžeme porovnávat i hlouběji do minulosti, protože zdejší lampenfloře se věnovali zejména Ludmila Vaněčková a Jan Šmarda, který také působil v našem muzeu. V herbáři máme minimálně část jejich sběrů z Moravského krasu. Lampenflora je poměrně specifický jev, a tak se pořád s dalším poznáním posouváme a zpřesňujeme v určování. Mechy v blízkosti umělého osvětlení se přizpůsobují daným, pro ně nestandardním podmínkám, proto se ve

většině znaků liší od těch rostoucích na povrchu. Určování je obtížnější a sama na sobě vidím, že je hodně ovlivněné zkušenostmi. Tedy ne že bych svým předchůdcům nedůvěřovala, ale je potřeba dřívější nálezy revidovat, „kalibrovat“.

Když jsme u brněnských lokalit, jako je přehrada nebo Hádecká plošina, kterými jste se zabývala, bylo tam něco překvapivého?

Mechorosty odpovídají charakteru těchto brněnských stanovišť, rostou tu časté druhy. Na Hádech nám přálo štěstí, byli jsme ve správný čas na správném místě. Podařilo se nám objevit i pěkné nálezy milimetrových „pidimechů“, druhů s prchavou strategií, které jsou velmi malinkaté a krátkověké. Jejich život se odehraje v řádu měsíce, potom čekají ve stadiu výtrusu na další příznivé období.

Zmínila jste herbář – jak se vlastně uchovávají mechorosty?

Jak si patrně pamatujete ze školy, cévnaté rostliny se suší, lisují a pak se zploštělá rostlina obvykle upevní na arch papíru. Mechorosty se sice také suší, ale nelisují (!). Vzorky se vkládají do speciálních papírových obálek. Nedílnou součástí herbářových položek ovšem musí být etiketa (scheda) s přesným popisem místa nálezu, ideálně také souřadnicemi, datem sběru a jménem sběratele. Bez etikety s údaji nemá položka smysl.

Kolik má herbář Botanického oddělení MZM položek a jak velká část padá na mechorosty?

Sběr vzorků mechorostů v Maroku, 2008. Foto A. Měřínská.

Před vstupem do tunelu vyhloubeného do permafrostu v Jakutsku, společně s kolegy z Ústavu botaniky a zoologie Masarykovy univerzity, 2010. Foto M. Chytrý.

Se studentkami na botanické exkurzi poblíž Brněnské přehrady, 2012. Foto M. Grošaftová.

Popularizace práce Botanického oddělení při oslavách 200 let Moravského zemského muzea, 2017. Foto J. Kolibáč.

Díky inventárním číslům víme, že náš herbář má více než milion položek. Je třetí největší v tuzemsku. V herbáři uchováváme položky cévnatých rostlin, mechorostů, lišejníků a hub. Mechorosty tvoří podle dřívějšího odhadu asi čtvrtinu.

A pořád přibývají nové druhy, nebo dodáváte nové vzorky druhů, které tam jsou?

Náš muzejní herbář není totéž jako studijní, kde máte přehlídku druhů, od každého vám stačí jeden vzorek, podle kterého se studenti učí vzhled rostliny. V odborné sbírce to funguje jinak. Kurátoři se snaží doložit výskyt rostliny na různých lokalitách a v odlišných obdobích. Muzejní herbář pro nás představuje databanku informací, jaké rostliny kde rostly a v jakém období. Lze tak jeho prostřednictvím „cestovat v čase". Mimo zmíněných informací je zásadním nositelem dat vzorek sušené rostliny. V případě potřeby poslouží k revizi určení rostliny. Moderními genetickými technikami z něj můžeme získat další údaje, otevírají se nám nová okna k poznání. V mechových polštářích mohou být zachovány některé miniaturní organismy, například řasy rozsivky, které tam žily před odebráním vzorku pro sbírku. Herbář se tak v současnosti stává neocenitelným i pro poznání života na lokalitách, které se postupně zcela proměnily nebo zanikly, jako například některá rašeliniště.

Jak herbář doplňujete? Jen z vlastních sběrů?

Do herbáře potřebujeme nové a nové vzorky. Ne že bychom byli tak hamižní, ale abychom dokumentovali lokality a dobu. Pokud nám finanční možnosti dovolí, jsou-li vzorky důležité, rádi nakupujeme od zkušených a prověřených botaniků (mimo muzeum). Ve většině případů jde ale o naše vlastní sběry, případně o dary od kolegů.

Botanické oddělení je sice s existencí Moravského zemského muzea spjato od jeho vzniku, ale jeho pracoviště se teď nacházejí na několika různých místech. Komplikuje vám to práci?

Určitě bychom byli rádi na jednom místě, ale z objektivních důvodů to nejde. Součástí oddělení je také houbařská poradna, která musí být snadno dostupná zájemcům z řad veřejnosti. Proto naši mykologové sídlí v prostorách Biskupského dvora v centru Brna. Druhá část botanického oddělení, bryologové a kolegové, kteří se věnují cévnatým rostlinám, pracují ve Slatině na Hviezdoslavově. Bohužel část sbírky (houby, lišejníky a částečně mechorosty) máme na třetím místě v Budišově, což přináší organizační a finanční zátěž. Cokoliv tam potřebujeme, znamená cestovat desítky kilometrů za Brno. A dalším problémem jako ostatně u všech detašovaných pracovišť

je administrativa. Řada úkonů není stále digitalizovaná, což znamená, že vytištěný a podepsaný papír musíme zavézt osobně na ústředí do centra města.

Roky se také mluví o nové stálé expozici, kterou by se prezentovalo celé Přírodovědné muzeum MZM. V jaké fázi je její příprava?

Máme zpracované libreto i první vizualizace. Expozice by měla vzniknout na Biskupském dvoře, ale aby se uvolnily určené prostory, musí se nejprve přestěhovat sbírky paleontologů a mineralogů do depozitářů v Rebešovicích. Pak teprve přijde na řadu rekonstrukce v Biskupském dvoře, po níž tam bude možné připravit stálou výstavu Přírodovědného muzea... Náročná skládačka, v níž pořád chybí první kostička – Rebešovice.

Neplánujete alespoň nějakou dočasnou výstavu, jako byly Mechorosty známé a neznámé?

Zatím na obzoru nic podobného není, ale časem určitě. Stejně jako u Mechorostů známých a neznámých bych byla ráda, kdyby se nám podařilo domluvit s kolegy z jiných muzeí, aby výstava mohla putovat po republice a vidělo ji co nejvíce návštěvníků.

Na popularizaci směrem k veřejnosti jste ale nerezignovali. Pokračují bryologické vycházky a exkurze?

Ano, v pořádání exkurzí pokračujeme. Kromě samostatných exkurzí organizujeme víkendová bryologická praktika. Na počátku tradice praktik stál bryolog Valentin Pospíšil, který působil v MZM v 50.–80. letech 20. století. Původně byla určena pro středoškolské pedagogy a následně se rozšířila pro další zájemce. Praktika se skládají z terénní exkurze a následného pozorování mechorostů pomocí mikroskopů a binolup. Díky tomu se přeneseme do jiného světa, vidíme buňky a jiné struktury. To je krása!

Šikoušek, omšenka, štíhlík a k tomu ještě křivozubý, nebo naopak rovnozub čárkovitý... Z jazykového pohledu je bryologie velmi libozvučný obor. Ovládáte všechny ty české názvy?

Všechny zdaleka ne. Trochu se za to stydím... myslím, že kolegové na tom budou obdobně. Příliš často je nepoužíváme, důležité jsou pro nás ty odborné (latinské). Díky knize Klíč k určování mechorostů ČSR, který vyšel v roce 1960, máme pro všechny mechorosty české názvy. Byla to podmínka k vydání a její autoři Josef Duda a Zdeněk Pilous byli nuceni chybějící jména dotvořit. V posledním seznamu, který vyšel před lety, však nejsou česká jména uvedena. Na bryologické exkurze si raději nosím brožurku, je-li potřeba, zalistuji a dohledám.

Kolik mechorostů u nás roste?

Není to mnoho, v porovnání s počty hub nebo cévnatých rostlin. Roste jich u nás slabá tisícovka – cca 860 druhů mechorostů.

Vy jste do MZM nastoupila hned po promoci. Jak jste se sem dostala?

Měla jsem veliké štěstí. Před koncem studia mi Karel Sutorý (tehdejší vedoucí botanického oddělení) nabídl možnost zde pracovat na částečný úvazek, ten se později podařilo rozšířit. Byla to pro mne nabídka vysněné práce, začala jsem se věnovat oboru, který mne zajímá, baví.

Takže jste za těch zhruba šestadvacet let nikdy nelitovala?

Sečteno podtrženo, ne. Práce v muzeu je pestrá, mohu střídat různé činnosti. Když mne rozladí školní exkurze, kde většinu studentů botanika nudí, budu se těšit na bryologický víkend, na setkání s nadšenci, které mechy a „kytky“ opravdu zajímají, což mne zase nabije a dodává mi energii. A to nešťastné papírování, nad kterým některé dny prosedím hodiny, mi pomůže překonat vědomí, že za den, dva mne čeká výzkum v terénu a v lese s mechy bude dobře.

Jiřina Veselá
Foto: Jan Cága,
není-li uvedeno jinak.

Na vrcholu hory Tubkal v Maroku společně s Karlem Sutorým, 2008. Foto S. Kubešová.

Placky z ohně, hřebík z kovárny. Prázdniny s muzeem lákají

Výpravy na atraktivní místa, spousta výjimečných příběhů a možnost otestovat si spoustu zajímavých dovedností. Náplň prázdninových programů pro děti, které nabízí Dětské muzeum MZM, je natolik přitažlivá, že kapacita 33. ročníku Týdne dětí s MZM 2023 byla opět zcela naplněna. A co na malé účastníky čekalo? Vydali se například za minerály a horninami do Moravského krasu, kde si mimo jiné zkusili sbírat krystaly kalcitu. Jeden den strávili v Bučovicích v zámku i v podzámčí, kde se učili kreslit. Vydali se na tajemnou půdu muzea Kroměřížska a prohlédli si i Květnou zahradu, zapsanou na seznam světového dědictví UNESCO. V Památníku Velké Moravy si děti upekly placky na otevřeném ohni, na nichž si také vzápětí pochutnaly. „K největším zážitkům patřila návštěva KOVOZOO ve Starém Městě u Uherského Hradiště a tamní kovárny, kde se naučily postup při kování hřebíku," doplnila vedoucí Dětského muzea MZM Sylva Brychtová. Tečku za pestrobarevným programem v pátek udělal pravěký den v Pavilonu Anthropos MZM a přilehlém parku. Příměstský tábor byl určený dětem od šesti do dvanácti let.

(*red*)

Foto: Archív MZM

Mendelianum slavilo 201. narozeniny slavného badatele

Na rozdíl od loňských velkolepých oslav 200. výročí narození Johanna Gregora Mendela se ta letošní dvěstěprvní konala už zase v komornějším duchu. Kolegové a přátelé Moravského zemského muzea se sešli 20. července v Historickém sále Biskupského dvora, aby si v prostorách Centra Mendeliana připomněli slavného badatele a myslitele, významnou osobnost nejen dějin genetiky, ale také historie samotného Moravského zemského muzea, pro něž Mendel rovněž pracoval. „Podobnou oslavu Mendelianum pořádá již od roku 2017 a tradičně se pojí s příjemným posezením u kávy, nezbytného narozeninového dortu a dalších sladkostí, které připravují kolegyně

Jana Daňková a Pavlína Pončíková podle *Kuchařky pro Mendela*, vydané MZM v roce 2022," uvedl vedoucí Oddělení pro historii biologických věd MZM Jiří Sekerák.

(*red*)

Foto: Jan Cága

V Modré vzniká Klenotnice Velké Moravy

Archeoskanzen v Modré u Velehradu – jedna z nejnavštěvovanějších turistických destinací Moravy, na čemž má výrazný podíl také Moravské zemské muzeum – bude v blízké době obohacen o jedinečný výstavně-edukační prvek. Už od dubna letošního roku totiž vzniká na jeho ploše Klenotnice Velké Moravy.

Jde o stavebně unikátní počin, který po dokončení získá podobu podzemního panteonu, tedy výstavního prostoru ve tvaru centrály o průměru 18 metrů. Klenotnice v Modré je budována jako jeden ze dvou výstupů mezinárodního přeshraničního projektu INTERREG V-A Slovenská republika a Česká republika SK-CZ 14-20 s názvem Spoločné dedičstvo od Rímanov po klenoty Veľkej Moravy. Na české straně jsou účastníky projektu obec Modrá a jako vědecký garant Moravské zemské muzeum – Centrum slovanské archeologie, na slovenské straně pak obec Cífer nacházející se v Trnavském samosprávním kraji, s vědeckými garanty v Archeologickém ústavu Slovenské akademie věd se sídlem v Nitře, a v Trnavské univerzitě. V Klenotnici Velké Moravy postupně vznikne soubor věrných, ve zlatě a stříbře vyhotovených kopií a replik nejvýznamnějších skvostů raně středověkého uměleckého řemesla, které byly archeology objeveny ve Starém Městě, Uherském Hradišti-Sadech či v samotné Modré, ale i v Mikulčicích a na Pohansku u Břeclavi a dalších lokalitách. Postupně je rozšíří předměty pocházející z dalších částí střední Evropy, kam v 9. století zasáhl vliv Velké Moravy. Nedílnou součástí modranské klenotnice se stanou také vědecké rekonstrukce obličejových částí zástupců středověké populace, vytvořené v Centru kulturní antropologie MZM na podkladě kosterních ostatků lidí, které objevil tým odborníků z Centra slovanské archeologie a Ústavu Anthropos MZM, a to přímo na ploše budoucí klenotnice v březnu letošního roku. (*tz*)

Rozestavěno. Foto M. Kovářík

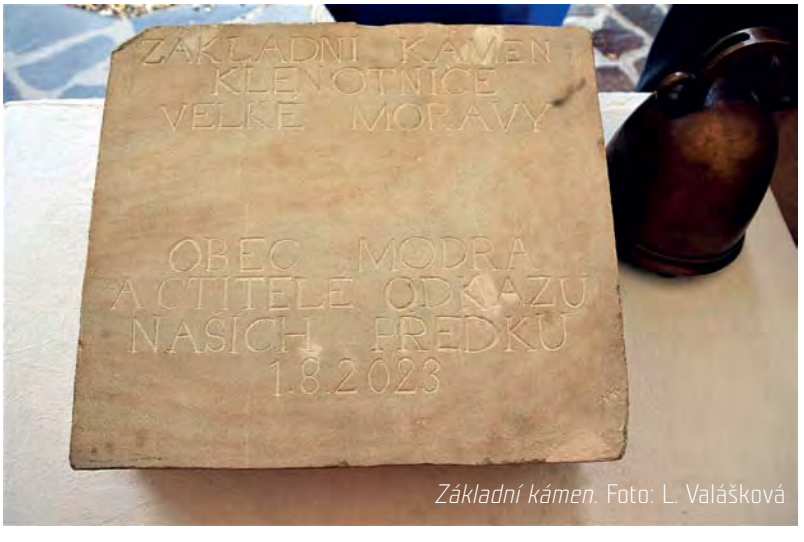

Základní kámen. Foto: L. Valášková

Přijeli v hranatých železných maringotkách…

Jak reagovali Brňané v srpnu 1968 na příjezd okupačních vojsk do jejich města? A jak se stavěli obyvatelé města k invazi rok poté, kdy už bylo jasné, že přívlastek „dočasný" byla jen další velká lež? Proč musela zemřít mladinká Danuše Muzikářová a proč nebyl nikdy dopaden její vrah? Komentovaná prohlídka Brnem uspořádaná 23. srpna 2023 k letošním výročím obou událostí vedla po jejich stopách v moravské metropoli. Účastníci se za přispění dobových fotografií, ukázek z dobové tisku a literatury z fondů Moravského zemského muzea mohli seznámit s tím, kde vyrostly barikády a kde vznikala pietní místa. Uctili jména brněnských obětí, která dnes připomínají pamětní desky. Seznámili se s příběhy těch, kteří neváhali riskovat i vlastní život a postavili se na stranu svobody. Trasa komentovaná prohlídky vycházela ze Stezek třetího odboje, projektu, který připravili historici Moravského zemského muzea společně s Občanským sdružením Paměť.

(*red*)

Foto: Jan Cága

V Pravěku Moravy se poprvé představila unikátní rytina z paleolitu

Jemná rytinu mamuta a koně na povrchu říčního valounu kulmské břidlice. Unikátní nález starý přibližně 15 tisíc let byl k vidění v expozici Pravěk Moravy v Dietrichsteinském paláci. Ústav Anthropos a Centrum kulturní antropologie představily veřejnosti tento umělecký předmět o velikosti 75×50×19,5 mm vůbec poprvé. Tajemnou rytinu z paleolitu se podařilo odkrýt v rámci archeologického výzkumu paleolitické lokality Ostrava-Hošťálkovice II. Badatelský výzkum tady byl zahájen v roce 2019, v roce 2021 se podařilo identifikovat novou, dosud neznámou archeologickou vrstvu, která dokládá pobyt lovců kultury magdalénienu (lovci sobů a koní). Vyvrcholením dosavadní badatelské činnosti je pak nález zmiňovaného uměleckého předmětu, který byl vyzvednut v roce 2022 v prostoru kamenné struktury, která kromě pískovcových bloků a ploten obsahovala i nástroje a čepele z místního pazourku či hrubé nástroje z říčního křemene. Ke skutečnému objevu rytiny však došlo až v laboratoři MZM, když se při čištění nálezů podařilo rozpoznat rýhy ryté kamenným nástrojem do povrchu říčního valounu kulmské droby. Postupně se tak objevila postava zvířete, podobného mladému mamutovi, a pomocí 3D mikroskopu se posléze podařilo rozpoznat hlavu dalšího zvířete, kterým je kůň.

Zatímco ten byl pro tehdejší lovce běžným a často loveným zvířetem, mamut v té době vymíral, a patrně proto byl magdalénienskými zobrazován výjimečně. Nejbližší paralely rytin mamutů jsou známy až z Německa. Výjimečnou se stává i samotná zkoumaná lokalita, neboť se na ní dochovalo několik fází osídlení, a to z období magdalénienu bylo z oblasti Ostravska dosud neznámé. Všechny dřívější významné nálezy jako například soška ženy z krevele z Landeku pocházely z období lovců mamutů – gravetienu. Výzkum probíhá za finanční podpory MK ČR (MK000094862) a MZM, ve spolupráci s ARÚB a za podpory městského obvodu Ostrava-Hošťálkovice.

(red)

Foto: ARÚB a Archiv MZM

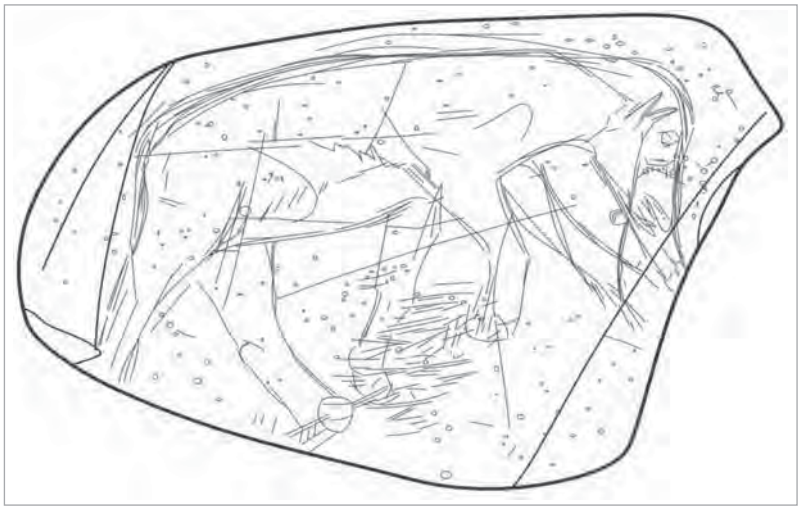

S výstavou o návštěvě A. Rodina se loučila i muzika

Svým pojetím a především objevným obsahem patřila nejen k těm nezajímavějším výstavám Moravského zemského muzea poslední doby. Proto se také Pražská Pallas a Moravská Hellas. 1902: Auguste Rodin v Praze a na Moravě dočkala důstojné „dernisáže". Po poslední komentované prohlídce prostor v Dietrichsteinském paláci MZM udělal tu definitivní tečku koncert Horňácké muziky Petra Mičky, která působí na moravské folklórní scéně již více než 25 let. Svým projevem vychází z hudební tradice Horňácka a stylovou hudeckou hrou a zpěvem na ni navazuje. Program koncertu muziky P. Mičky byl proto formou i repertoárem zakotven v dobovém kontextu návštěvy A. Rodina na jižní Moravě. Právě k jejímu průběhu i významu se výstava vracela, podrobně zmapovala její průběh a přinesla i některé nové pohledy na tuto událost. Rodinova pražská výstava, jeho triumfální návštěva i následná cesta na Moravu vstoupily totiž do historického povědomí jako události, jimiž české etnikum manifestovalo svou kulturní vyspělost, schopnost přijmout aktuální západoevropské umění v jeho nejnáročnějších příkladech a tvůrčím způsobem na ně navázat. Součástí výstavy

byla také instalace jednoho z nejznámějších děl proslulého sochaře, plastiky Kovový věk, ve foyer Dietrichsteinského paláce.

(red)

Foto: Jan Cága

Narozeninový Apetýt se vysílal z kaple Paláce šlechtičen

Atraktivní prostory Paláce šlechtičen, který nedávno absolvoval náročnou celkovou rekonstrukci, učinily z budovy Moravského zemského muzea v centru Brna vyhledávané a přitažlivé místo také pro ostatní brněnské instituce. V pátek 1. září 2023 si tak posluchači Českého rozhlasu – rádia Brno mohli naladit svůj oblíbený pořad Apetýt, vysílaný přímo z kaple Očišťování Panny Marie, která se nachází v přízemí paláce. Důvodem slavnostního přenosu ze sídla národopisných tradic byla oslava 99. výročí od chvíle, kdy na den přesně započalo první rozhlasové vysílání z Moravy. Hosty byly osobnosti lidové hudby a dechovky, se kterými spolupracovala rozhlasová legenda Jaromír Nečas. K mikrofonu usedli Petr Ulrych, Jan Slabák, Vašek Kovářík a další. A protože se vysílalo z muzea, do rozhlasového vysílání „živě přispěly" také vedoucí Etnografického ústavu MZM Petra Mertová a kurátorka Hana Dvořáková.

(red)

Foto: Jan Cága

Po stopě ropuších kamenů v evropských sbírkách

Nedávné objevy fosilních knoflíkovitých rybích zubů rodu Scheenstia ve výzdobě cášské koruny datované do 14. století a relikviáři sv. Maura ze zámku Bečov nad Teplou z počátku 13. století, na kterých se podíleli i odborníci Moravského zemského muzea, otevřely v celoevropském kontextu mnoho nových otázek. Hledání odpovědí znamenalo pro Růženu Gregorovou, vedoucí Geologicko-paleontologického oddělení, vydat se na pouť po evropských muzeích.

Hledání jehly v kupce sena

Ojediněle se vyskytující lesklé kulovité zuby byly od středověku pokládány za tzv. ropuší kameny (crapaudine, bufonite, nosa, borax, botrax) a byly jim přikládány léčebné a magické účinky (viz např. Acta Mus. Morav. Sci. Geol. (2020): 2, 277–294). Ukázalo se, že zmínky v písemných pramenech od 16. století lze paralelně doložit i artefakty – především prsteny v evropských muzejních sbírkách. Ty sloužily jako amulety a jejich základní funkcí byla ochrana proti jedu. Kámen musel být zasazen tak, aby se dotýkal prstu a v přítomnosti jedu se zahřál, popř. změnil barvu. Největší počet takových šperků je uchováván ve sbírkách britských muzeí a mohlo by se zdát, že mýtus ropuších kamenů se zrodil právě na ostrovech Spojeného království. Vzácné artefakty, které jsou datovány do doby o tři století starší, však přece jen naznačují, že mýtus má původ na starém kontinentu.

Během výzkumu, který byl iniciován novými objevy, vznikl ambiciózní plán pokusit se určit naleziště, odkud středověcí zlatníci rybí zuby získávali. Odpověď však není jednoduchá, protože tyto zuby se v Evropě nacházejí na mnoha lokalitách svrchnojurského a spodnokřídového stáří, kdy byla Evropa zaplavena mělkým mořem, z něhož vyčnívaly ostrůvky starých masivů. Zuby jsou velmi často nacházeny izolovaně v hornině, která při diagenetických procesech ovlivnila jejich barevný odstín. Takto se také zrodila myšlenka, že provenience zubů použitých na uměleckých artefaktech by se dala zjistit porovnáním barevných odstínů zubů z jednotlivých evropských lokalit.

K potvrzení, nebo vyvrácení tohoto tvrzení bylo tedy třeba zdokumentovat velké množství evropských nálezů, a tak absolvovat šňůru návštěv do jednotlivých evropských muzeí.

První cesta vedla do Vídně do Přírodovědného muzea, kde jsou uchovávány i zuby z historických nálezů 19. století z našich moravských lokalit Štramberk a Mikulov, dále z rakouského Falkensteinu a z italského Trenta. Druhá směřovala do švýcarských muzeí (Jurassica Museum Porrentruy, Muséum d'histoire naturelle de Neuchâtel, Zoologisches Museum der Universität Zürich, Naturhistorisches Museum Basel), kde jsou uloženy především nálezy z oblasti pohoří Jura. Tato cesta navazovala na účast na 5. mezinárodním kolokviu George Cuvier ve francouzském Montbéliardu s tématem „Images des mondes disparus", kde

▲ *Relikviář sv. Maura s detailem fosilního zubu a vyznačením jeho umístění na relikviáři.* Foto archív zámek Bečov nad Teplou.

▼ *Detail rybího zubu (ropušího kamene),* © Petr Kříž.

Collection Péron 1908-36

Lepidotus maximus Wagn.

Albien - Grandpré (Ardennes)

bylo prezentováno téma ropuších kamenů na relikviáři sv. Maura a cášské koruně. U příležitosti kolokvia byla v pořádajícím Muzeu Georе Cuviera otevřena velmi zajímavá, poněkud vyzývající či provokující výstava Anatomie comparée des especes imaginaire (Srovnávací anatomie imaginárních druhů).

Třetí, a nyní už lze říci nejplodnějším výsledkem, byla výprava do Paříže do „Museum National d'Histoire Naturelle", kde byly doslova ukryty bohaté nálezy z francouzských lokalit. Avšak původní záměr se proti očekávání nenaplnil. Na základě analýzy barevných odstínů velkého množství zubů z evropských lokalit bylo nutno konstatovat, že i na jedné lokalitě lze zaznamenat zuby lišící se barvou. Naše úvahy se však mohly ubírat jiným směrem. Využili jsme nově získaná data především z pařížského muzea, která nás zavedla k důležitým závěrům.

Pouze paleontologie už nestačí

Prostřednictvím zdánlivě negativního výsledku se nám totiž spojila tři důležitá fakta, která tvoří zajímavý průsečík.

Ocitáme se nyní na interdisciplinární půdě. Specialistka na středověkou latinu Dana Stehlíková z Ústavu klasických studií FF MU v Brně, která podrobně zrevidovala středo-

Izolované knoflíkovité zuby z francouzské lokality Grandpré (Ardeny).

Z výstavy Anatomie comparée des espèces imaginaire.

věké prameny týkající se problematiky ropuších kamenů, svým zjištěním možná mozaiku dosavadního poznání uzavírá: Původ relikviáře sv. Maura ze 13. století nepochybně souvisí s opatstvím Florennes v Belgii. Zároveň v tomto regionu působil i Tomáš z Cantimpré (jeho život je spjat nejen s tímto opatstvím u Cambrai, ale také s Louvainem, Kolínem nad Rýnem a Paříží). Tento vlámský teolog, kazatel a mnich řádu dominikánů se proslavil především svým encyklopedickým dílem o přírodě. Je také první, kdo uvádí některé podrobnosti o ropuším kameni, které nejsou známy ze starších zdrojů, včetně jeho lidového názvu crapaudine, což svědčí o ústní tradici spojené s tímto „kamenem".

A za třetí: Přestože původ koruny dochované v pokladnici katedrály v Cáchách není přesně znám, jedna z několika teorií o jejím původu ji typologicky řadí mezi koruny francouzského typu. Všechny tyto body nás vedou do jedné geografické oblasti, jejíž součástí jsou i paleontologická naleziště bohatá na knoflíkovité zuby. Můžeme tedy vyslovit hypotézu, že fosilní zuby použité v relikviáři svatého Maura a možná i zuby cášské koruny mohly pocházet ze známých paleontologických lokalit v departementech Ardeny, Burgundsko, Haute Seine, Aube (za předpokladu, že středověcí zlatníci používali místní zdroje ropuších kamenů). Jsou to geograficky nejbližší či sousedící oblasti, odkud pochází relikviář sv. Maura. Je na místě také připomenout, že ve 13. století patřila tato oblast Francii.

Podrobná analýza v anglické verzi bude zveřejněna ve speciálním čísle švýcarského časopisu Revue de Paléobiologie.

Růžena Gregorová,
Geologicko-paleontologické oddělení MZM

Foto: Archív MZM a autorky textu, není-li uvedeno jinak.

Duo švagrů rozeznělo kytaru Zdeňka Buriana

Atributem výtvarníků bývají obvykle tužky, štětce nebo paleta. Bez nich by se samozřejmě neobešel ani legendární ilustrátor a malíř Zdeněk Burian, který svým dílem „přenesl" především do pravěku, ale i za dobrodružstvím do vzdálených zemí několik generací. Ten dnešní příběh se však týká pro mnohé překvapivě jiného, pro něj však rovněž důležitého a typického předmětu: hudebního nástroje. Takřka stoletá kytara, kterou Zdeněk Burian v roce 1927 dostal jako první dárek od své ženy Františky, prošla díky sběrateli Burianova díla Tomáše Moravce důkladnou renovací v dílně Davida Kourka z výstavního oddělení Moravského zemského muzea.

Svět je malý a o náhody v něm není nouze. Naštěstí. Protože i náhody posouvají věci vpřed nebo stojí u zrodu zajímavých příběhů s dobrým koncem. Tak tomu bylo i tentokrát. Moravské zemské muzeum sice vlastní kolekci zhruba dvou stovek Burianových kvašů nebo olejů, doprovázených velkým množstvím kreseb nebo studií, ale osobních předmětů spojených s jeho životem mnoho nemá. A žádná kytara ani mezi nimi není. Jenže…

Mým koníčkem je Zdeněk Burian

David Kourek má švagra, který patří k zapáleným příznivcům a sběratelům díla geniálního ilustrátora. „Stručně se dá říct, že mám koníčka, který se jmenuje Zdeněk Burian," představuje se s úsměvem Tomáš Moravec. Burianovy kresby mu učarovaly už od dětských let, a to zdaleka nejen ty z pravěku. „Úplně prvními knížkami, které jsem si prohlížel na záchodě, byly Old Surehand a Poklad Inků. Ještě jsem ani neuměl číst, ale jeho ilustrace mne prostě přitahovaly a fascinovaly. Burianovy kvaše evokovaly dokonale a úžasně atmosféru, ponořit se do nich bylo samo o sobě dobrodružstvím," vyznává se Tomáš Moravec. Poté, co pronikl do tajemství slov, přicházely postupně na řadu další oblasti zájmu i poznání, které se kryly s působením Zdeňka Buriana. Samozřejmě knížky o pravěku. Záhady a hypotézy, a tak Velké otazníky Ludvíka Součka, na jejichž ilustracích se podílel opět Zdeněk Burian. S polistopadovým společenským táním znovuobnovení skautingu a chlapecká literatura na dané téma. A když se Tomáš Moravec začala věnovat lezení po skalách, úvodní knížkou, která se mu s touto tematikou dostala do ruky, byli Američané na Everestu pojednávající o jedné z výprav na nejvyšší horu světa – ilustrované jak jinak Zdeňkem Burianem…„Přicházelo to ke mně zcela přirozeně, nedá se ani říct, že bych to v té době vyloženě vyhledával. Výstava v Jízdárně Pražského hradu v roce 2005, uspořádaná u příležitosti 100. výročí Burianova narození, mne ale lákala. Naštěstí ji tehdy prodloužili, takže jsem se vydal do Prahy s tím, že se podívám na to, co znám, a oživím si vzpomínky. A i po té pauze se prvotní očarování, kouzlo a magie naplno vrátily. Začal jsem se dílu Zdeňka Buriana věnovat systematicky, toužil jsem získat alespoň jeden originál, a nakonec to všechno přerostlo v zálibu, která trvá bezmála dvacet let," pokračuje Tomáš Moravec.

Modelkou byla pro Rikitana i Mexičany

Na Pražském hradě také viděl poprvé Burianovu kytaru, na niž malíř sám hrál, ale kterou především zachytil na mnoha svých obrazech.

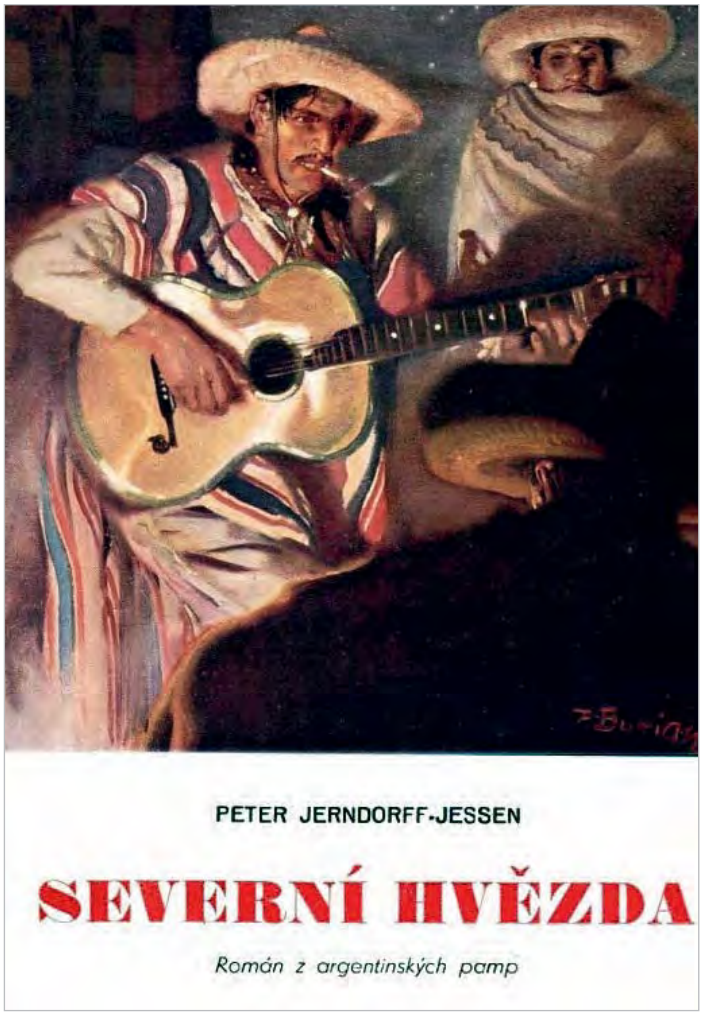

Obálka knihy Seeverní hvězda z edice S puškou a lasem nakladatelství Toužimský a Moravec, r. 1936.

Olej Chudí mají písně. Jedná se o jeden z vrcholů Burianovy volné tvorby z konce 50. let. Sám si ho velmi cenil a v jeho vile visel až do konce Burianova života.

Tehdy kvůli nedobrému stavu jen jako jeden z trojrozměrných exponátů dokumentujících všestrannost zálib výtvarného génia. Ale pořád to byla „ta“ stejná kytara, jejíž tóny rozechvívají srdce Hochů od Bobří řeky vzhlížejících k legendárnímu Rikitanovi u ohně. Tatáž, která zdobí obálku Severní hvězdy, kde její struny rozeznívají John a Henry ze stejnojmenného dobytkářského ranče hluboko v mexické pampě. Ta, jež se objevuje také na obrázcích v cestopisech Enriqua Stanka Vráze nebo v příbězích Dlouhého lovce Alberta Vojtěcha Friče. „Mezitím jsem se seznámil s jedním z nejdůležitějších strážců a znalců Burianova díla, dnes už mým vynikajícím kamarádem Jardou Holubem, který kytaru získal přímo od Burianovy dcery. Od něj jsem pak asi po pěti letech převzal kytaru já. Její historická hodnota se odvíjí od spojení s Burianem, z muzikantského pohledu nejde o nástroj mimořádný. Faktem taky je, že byla hodně poškozená a zcela nefunkční. Přesto mne napadlo, že by bylo skvělé slyšet, jak opravdu zní dnes – kromě obrazů, kde ji Burian zachytil, na ni také sám brnká v televizním dokumentu Viděl světy dávno minulé. A všechno nasvědčuje tomu, že hrál na kytaru fakt rád a na svoji dobu až nadprůměrně. Dokazuje to například cédečko, která vzniklo také při 100. výročí narození Zdeňka Buriana a na něž jeho vnuk Jiří Hofman jako vlastník autorských práv stáhl staré magnetofonové nahrávky,“ vypráví Tomáš Moravec.

Padesát hodin pro druhý život

V tomto okamžiku zaúřadovala zmíněná náhoda z úvodu. David Kourek, který se stal Tomášovým švagrem, se jako svému hobby mimo zaměstnání v MZM věnuje výrobě kytar. „Tomáš si to trochu sondoval dopředu, než přišel s návrhem, zda bych kytaru nezkusil opravit. Byla to výzva, přestože renovace nástrojů provádím strašně nerad a jen výjimečně, tak jsem souhlasil, i když jsem přesně nevěděl, co mne čeká. Když ji pak přinesl, zas tak strašné to nebylo, na druhé straně opravy jsou záludné v tom, že není možné postupovat podle nějakého osvědčeného mustru. Vždycky vymýšlíte řešení znovu, protože nikdy nikdo nic nerozbije stejně, aby bylo možné aplikovat nějakou zaručenou metodu, “ přibližuje David Kourek.

Pohled do otevřeného korpusu. Zatímco zadní deska je zcela v pořádku, na dalším detailu je vidět místa, kde je poškozené spojení přední desky a věnce. Na třetím snímku je již kompletně vyměněné žebrování. A pohled na opravený hmatník z ebenu, před instalací nových pražců.

Při návratu kytary mezi plnohodnotné nástroje nakonec strávil více než padesát hodin. Což je prý zhruba třetina celkového času nutného k výrobě zcela nového nástroje. „Naštěstí byla postavená velmi dobře. Dnešní výrobky ve stejné kategorii po devadesátí letech nikdo už neopraví, třeba proto, že jejich spoje jsou vytvořené moderními lepidly, takže se ani nelze dostat dovnitř bez nevratného poškození," popisuje David Kourek. Burianova kytara byla však lepena klihem a rozebrat se dala velmi dobře – stačilo pár kapek lihu. „Horní deska byla vytržená a propadlá dovnitř skoro ve třetině lemování po obvodu. Sundáním zadní desky se otevřel korpus, ke kterému je přišroubovaný krk. Toto spojení bylo také narušené, spíš visel, než držel, a viklal se. Po těchto krocích bylo možné odstranit poškozené kousky žebrování, doplnit nové a znovu vše zpevnit. Na závěr přišly nové kovové struny," říká David Kourek a dodává: „Nemohu dokonce vyloučit, že kytara nějakou opravu, možná ještě za života Zdeňka Buriana, absolvovala."

Podle „burianologů" měl malíř ve vlastnictví ještě dvě další kytary – španělku a gibsonku. Na tuto ale hrál nejčastěji a asi i nejraději. „Na sklonku dvacátých let nebyla přitom kytara zdaleka tak běžným a frekventovaným nástrojem jako dnes. Dokonce ještě chyběli specializováni výrobci. S největší pravděpodobností Burianovu kytaru postavil houslař. Odpovídají tomu rovněž použité druhy dřeva, které patří mezi klasický houslařský materiál: vrchní rezonanční deska je smrková, boky a spodní část tvoří javor, krk je z mahagonu a hmatník z ebenu." přibližuje David Kourek.

Poprvé se znovuzrozená kytara rozezněla při svých devadesátinách – v roce 2017 na setkání ctitelů díla Zdeňka Buriana ve Štramberku. „Společně jsme pro tuto příležitost složili i písničku Siddie Burka – slova jsou Davidova, melodie moje," říká Tomáš Moravec. (Kupodivu jde teprve o druhou píseň věnovanou Z. Burianovi. Ta první pochází z pera Jaroslava Čvančary a Jana Vyčítala a pod názvem Mistře Buriane, díky za ten svět ji na-

hrály skupiny Zelenáči/Greenhorns a Taxmeni.)

I přes náročnou opravu však kytara dál zůstává hlavně artefaktem a cenným předmětem sbírky Tomáše Moravce. Švagrovské duo na ni hraje jen výjimečně. Naposledy při vernisáži výstavy Když Brnem táhli mamuti v Pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea v červnu 2023, která je především velkolepou přehlídkou obrazů malíře a ilustrátora, jehož očima dostává minulost bez ohledu na to, zda je stará miliony nebo jen desítky let, nádech skutečného prožitku.

(*jih*)
Foto: Archív T. Moravce
a D. Kourka, Jan Cága (MZM)

SIDDIE BURKA

věnováno odkazu a příznivcům díla malíře Zdeňka Buriana

hudba: Tomáš Moravec
text: David Kourek 2015

Já bejval od malička romantickou duší
A ještě dřív, než vůbec naučil se číst
Našel jsem v knihách, z nichž mi pořád srdce buší
Obrázky, který víc, než slova můžou říct

Potom mě provázely celá školní léta
Na stěnách třídy i stránkách učebnic
V příbězích dobrodružnejch o vývoji světa
Můj obdiv k nim zůstane navždy bez hranic

R: Můžu se na chvíli stát lovcem mamutů
Nebo plout pod mořem i dvacet tisíc mil
Na koni pádit prérií, jak Vinnetou
U Bobří řeky rád bych s partou tábořil
Však nejradši mám štreku,
která míří do pravěku
i bez mapy znám dobře její cíl
bez mapy znám dobře její cíl

Do všech těch dějů vedou cesty tahů štětce
Jasně nám každou křivkou věští minulost
A jejich malíř vstoupil na pozici vědce
Co stavěl s fantazií nerozbitnej most

R: Můžu se …

◂
Vernisáž výstavy Když Brnem táhli mamuti v Pavilonu Anthropos MZM, červen 2023. Na Burianovu kytaru hraje Tomáš Moravec (vlevo) se svým švagrem Davidem Kourkem, který nástroj opravil.

Zřejmě nejoblíbenější kytara Zdeňka Buriana je cenným kusem sbírky Tomáše Moravce.

Perokresba i tempera pocházejí z prvního vydání Dlouhého lovce A. V. Friče ve Státním nakladatelství dětské knihy.

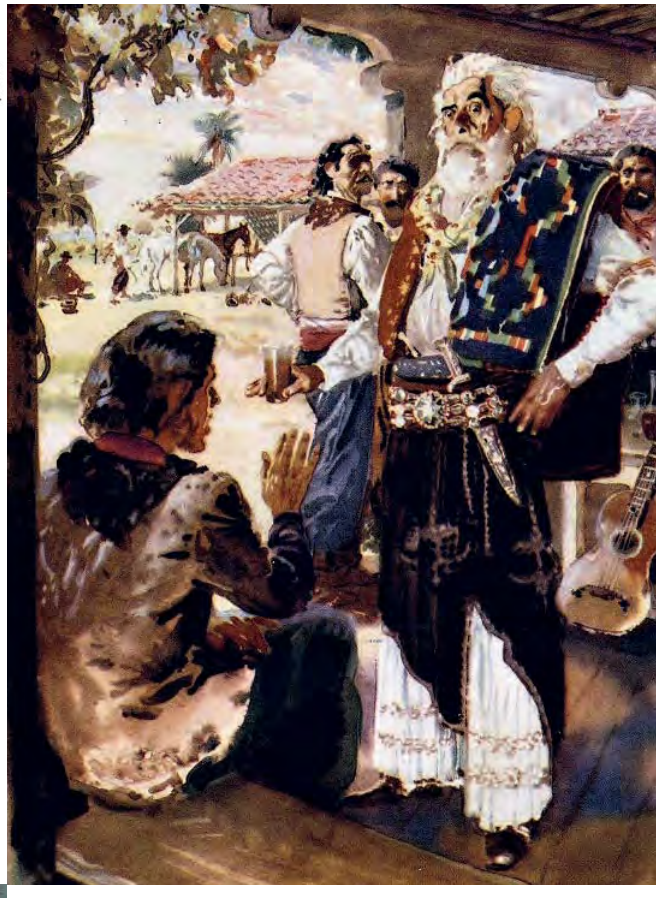

Hoši od Bobří řeky vzhlížejí k legendárnímu Rikitanovi... Burianovy ilustrace z 1. vydání Foglarovy knížky v nakladatelství Kobes, rok 1937.

Postrach Ria Media – kvaš ilustrující román J. Conrada v časopise Ahoj na neděli, rok 1933.

Život spisovatele

Stojím u tepaného kříže na hřbitově v Murnau v bavorském podhůří Alp a modlím se za českého (a německého) spisovatele. Když se otočím, abych měl stejný výhled jako ten, kdo si vybral toto místo ke svému poslednímu odpočinku, vidím veliké panorama hor. Na hřbitově v Murnau by chtěl proto po smrti ležet každý, ale murnauští radní rozhodli, že nestačí zakoupit si hrobové místo, že je třeba předtím v Murnau trvale bydlet; cizince, ať už z Mnichova nebo odkudkoli odjinud, u nás nepohřbíme. Přesně tak to radní stanovili, vím to bezpečně z dopisů Oty Filipa, německého (a českého) spisovatele.

A přemýšlím při tom stále, jaké to bylo, vést život českého a německého spisovatele v Německu. Ota Filip byl nemálo hrdý na to, že se stal členem Bavorské akademie krásných umění, a byl tedy jedním ze „40 bavorských nesmrtelných" – a to nebyla malá pocta: stovky a možná tisíce německých umělců všech oborů toužily marně po takovémto ocenění.

„Mám v počítači český i německý program," napsal Ota Filip v jednom dopise rakouské spisovatelce Gertud Fusseneggerové, „přepnutí z jedné řeči do druhé trvá jen několik sekund – to v počítači, v hlavě poněkud déle."

Němci, což může být pro někoho překvapivé, nemají moc rádi, když se exilový umělec na sto procent integruje: mají raději, když trpí steskem po domově a oni mu pomáhají... Ale tuto hru Ota Filip hrát odmítal: v jedné anketě na otázku ohledně stesku po rodných kořenech odpověděl větou, která se proslavila a byla pak mnohokrát citována: „Já nejsem strom ani květinka, já kořeny nepotřebuji..."

Jaký je život spisovatele v Německu? Dost jiný než život spisovatele u nás. Vím o tom hodně, protože Ota Filip se se svým životem rád svěřoval svým přátelům a známým (psal desítky dopisů týdně) a jeho literární pozůstalost je studnice nepřeberná… Tak například autorská čtení! Autoři čtou svá díla před publikem i u nás – ale v Německu je autorské čtení něco jako celonárodní instituce a podstatná součást literárního života. Je zvykem, když známý spisovatel, a to Ota Filip byl, vydá nový román, že mu nakladatel zorganizuje šňůru čtení v knihkupectvích a klubech po celém Německu, od Alp až k Baltskému moři. Jednou se Ota Filip probudil v hotelu a (jak píše v jednom dopise) nevěděl, kde je. Zavolal na recepci: „Omlouvám se, ale prosím vás, kde jsem?" „V hotelu Möwenpick, pane," zdvořile odpověděla recepční. „To vím, ale ve kterém městě?" „V Hannoveru." „Tak to mám čtení dnes večer, dvě zítra a pozítří ještě jedno…"

Ať již s kořeny, nebo bez kořenů, Ota Filip se často dostával do konfliktů. A řekl bych, že se některé konflikty s německým prostředím přímo vyhledával a bavily ho (pokud ovšem nešly až na dřeň jeho osobnosti – a to někdy šly...).

Zůstaňme proto u těch veselejších. Říká se (to je jeden z českých národních mýtů), že Němci nemají smysl pro humor; to samozřejmě mají (stačí připomenout ze spisovatelů třeba jen Christiana Morgensterna či Ericha Kästnera za mnoho dalších),

ale faktem je, že Němci chtějí, aby se vědělo, kde humor začíná, to je výborné, a kde končí, to je nezbytné; zatímco český humor často spočívá právě v tom, že se rozmývá, ignoruje a popírá tato hranice, poslušně hlásím, pane obrlajtnant. V roce 2006 uplynulo 250 let, a tedy celé čtvrttisícíetí, od narození Wolfganga Amadea Mozarta; celá Evropa, a zejména německy hovořící země, doslova vibrovaly nejrůznějšími oslavami: přednášky, studie, koncerty, filmy. Mozart, Mozart, Mozart. Českému (a německému) spisovateli v Německu, jinak velkému ctiteli Mozartovy hudby, to šlo už jaksepatří na nervy (stěžoval si na to v mnoha dopisech přátelům, které právě teď v literárním oddělení Moravského zemského muzea pořádám).

A tak si vymyslel, v čase na vrcholu oslav, hned tři dosud neznámé koncerty Wolfganga Amadea Mozarta v Murnau, což byla v 18. století ovšem jen zapadlá alpská vesnice. A neprodleně o tomto objevu informoval veřejnoprávní Bavorský rozhlas. Vedení rádia se neznalo nadšením a ihned pozvalo Otu Filipa do vysílání. „Trvalo mi pět minut, než jsem redaktorce vysvětlil, že můj text je ironický žert, mystifikace, reakce na přemozartovaný hudební program Bavorského rozhlasu," píše Filip. „Příští den jsem dostal dopis podepsaný samotným šéfredaktorem, ve kterém mě obratně volenými slovy, tak abych ho nemohl žalovat, i když mám mazaného advokáta, diskvalifikoval coby hudebně-kulturního hňupa, ignoranta, který který nemá právo špinit velkého Mozarta…" (Pokud si ale myslíte, že Ota Filip měl po tomto incidentu v Bavorském rozhlase utrum, tak to vůbec ne; jen musel napříště zavčas hlásit, kdy si dělá legraci, a kdy ne.)

V bavorském podhůří Alp teď vane föhn, jarní vítr z Itálie, nabroušený o vrcholky hor; čtu si o tom už v několikátém dopise. Zima skončila, sníh taje před očima. Ale föhn také působí, že každého bolí hlava. A všichni v podhůří Alp respektují, že teď se nic nedá řešit a nic se nedá dodělat – protože vane föhn. Nejlepším, po staletí vyzkoušeným lékem proti föhnu je pomalé pití silného černého piva.

Půjdu teď do supermarketu a také si pár lahví koupím. Otevírám dveře a zjišťuji, že venku žádný föhn nevane, že je vcelku bezvětří. A také si uvědomuji, že nejsem v podhůří Alp, nýbrž v Medlánkách, na okraji Brna.

Už zase jsem podlehl sugesci fondu, který pořádám!

Ale černé pivo si klidně koupit můžu.

František Schildberger,
Oddělení dějin literatury MZM

Mendelovu stezku doplnila ukrajinština

Ukrajinština doplnila angličtinu a němčinu, které jsou ´ukryty´ pod QR kódem na panelech Mendelovy naučné stezky Brnem. Tu zpřístupnilo Moravské zemské muzeum s finanční podporou města Brna v roce 2022, u příležitosti 200. výročí narození slavného badatele. Panelů je celkem šestnáct a jsou instalovány v místech spojených s životem Johanna Gregora Mendela. Poslední, sedmnácté zastavení u augustiniánské hrobky na brněnském centrálním hřbitově, která je místem Mendelova posledního odpočinku, osazeno vzhledem k pietě nebylo.

Kromě ukrajinštiny letos symbolicky 25. dubna, v den, kdy se slaví světový den DNA jako připomínka historie genetického výzkumu a vědeckého pokroku, rozšířili nabídku pod QR kódy pracovníci Mendeliana MZM ještě o sadu nových doplňujících obrazových dokumentů, textů a popisků.

Johann Gregor Mendel (1822-1884) je vědec světového významu. Narodil se v Hynčicích ve Slezsku, v Brně působil od svých jednadvaceti let až do smrti. Prováděl zde pokusy s hybridy rostlin a publikoval jejich výsledky, které se staly základem genetiky.

(*red*)

Foto: Archív MZM

Duo Målaboum přivezlo egerlandské lidové písně

Pohled do historie česko-německého soužití ozvláštněný originální hudbou nabídl komorní večer, v němž Duo Målaboum / Duo Malíři představilo egerlandské lidové písně v původním nářečí. Koncert připravilo Oddělení dějin literatury MZM ve spolupráci s Německým kulturním spolkem region Brno na 19. října 2023. Uměleckou dvojici spolu se svým synem založil Richard Šulko (*v názvu se skrývá schované slovo Maler, tedy malíř – původní řemeslo Šulkovy rodiny*), hudebník, básník a také předseda Spolku Němců v Čechách sdružujícího příslušníky německé menšiny doposud žijící v oblasti kolem Chebu. Skupina je zaměřena na tamní folklór a s tím související německý dialekt, kterým se v této oblasti kdysi hovořilo a zpívalo. Tuto dnes jazykovou a hudební raritu se otec a syn Šulkovi snaží oživit vlastní poezií, texty prastarých písní o lásce, válce a domovu i jeho ztrátě s hudebním doprovodem na původní nástroje. „K naší radosti však přišli nejen členové Německého kulturního spolku region Brno, ale též neznámí návštěvníci, aby se něco dozvěděli nebo jen tak poslouchali hudbu, která ladila s příjemným, teplým ještě večerem," uvedla Eleonora Jeřábková, kurátorka Oddělení dějin literatury MZM. Vystoupení Šulkových samozřejmě v místních krojích se stalo jazykovou, hudební i literární lahůdkou.

(*red*)

Foto: Jan Cága

Den architektury představil Palác šlechtičen v proměnách času

V rámci celostátního Dne architektury se zájemcům v Brně 3. října 2023 představil také Palác šlechtičen Moravského zemského muzea na Kobližné ulici v historickém jádru Brna.

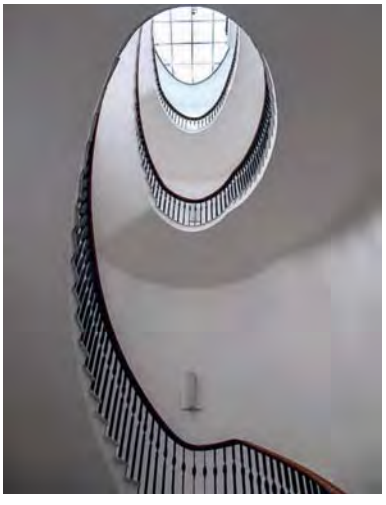

Po poslední rekonstrukci paláce v něm od dubna 2022 návštěvníci mohou vidět dvě stálé expozice a to Tradiční kulturu na Moravě v zrcadle času a Loutkářské umění. Tentokrát se však při komentované prohlídce etnoložky Hana Dvořáková a Jana Poláková zaměřily především na postupnou stavební proměnu objektu, a to rovněž na úpravy z 60. let 20. století, na nichž se vedle Bohuslava Fuchse podílel také Ivar Otruba. Zájem o prohlídku byl veliký a možná kapacita byla zcela naplněna.

Dům „U šlechtičen" byl postaven v letech 1674-1679 ve stylu městského barokního paláce brněnským stavitelem Janem Křtitelem Ernou. V letech 1790-1791 byla původní jednopatrová budova rozšířena a zvýšena V. J. Eitelbergerem o další poschodí a propojena se sousedním Althanským palácem. Do ulice je obrácen výrazným portálem s bosáží. V interiéru je zajímavá kaple s pozdně barokními freskami. Palác sloužil jako nadační zařízení pro výchovu opuštěných šlechtických a měšťanských dívek.

(*red*)

Foto: M. Dvořáková, archív DA

V programu děti nahlíží do Magického světa loutek

Magický svět loutek patří k letošním novinkám v nabídce výukových programů Moravského zemského muzea. Určen je předškolákům a žákům prvního stupně a je propojený se stálou expozicí Loutkářského umění v Paláci šlechtičen. Jeho cílem je teoreticko-praktické obeznámení dětí se specifickým druhem umění a částí regionálních dějin. Obsah programu cílí na dětskou fantazii a tvořivost, zvyšuje zájem o výtvarnou a dramatickou výchovu i dává možnosti do mezipředmětových přesahů tématu. Děti se seznámí s různými typy loutek, s jejich vznikem a vyzkouší si i manipulaci s nimi. Zorientují se také mezi základními divadelními pojmy. Prostřednictvím celé řady různorodých aktivit se účastníci inspirují k vlastnímu kreativnímu myšlení i rozvíjení jemné motoriky. Každý účastník si z programu odnese vlastní jednoduchou loutku.

(*red*)

Foto: Jan Cága

Na Festivalu vědy z očí do očí kudlance i pračlověku

Věda není žádná nuda, když se umí správně podat. To už Brňané všeho věku dobře vědí, a proto i program dalšího ročníku Festivalu vědy 2023 přilákal od pátku 8. do neděle 10. září do pavilonu A1 brněnského výstaviště stovky zájemců. Mezi více než čtyřmi desítkami vědecko-technických institucí, populárně-vzdělávacích organizací, akademických ústavů, vysokých škol i soukromých společností

nemohlo chybět ani Moravské zemské muzeum. Letošním tahákem jeho stanovišť se stala nejen mimořádná příležitost nahlédnout pod pokličku Laboratoře antropologické rekonstrukce MZM a seznámit se s tvářemi dávných předchůdců člověka. Z očí do očí se mohli odvážlivci z řad návštěvníků však podívat nejen pravěkým lovcům, ale také třeba kudlance. Prezentace Entomologického oddělení MZM lákala na rekordmany hmyzí říše, ať už největšího motýla či obří brouky, ale nabízela taky třeba netradiční ´poznávačku´ domácích a nepůvodních druhů slunéček. Invaze těch druhých především na podzim dokáže obsadit nejen okenní parapety. Kromě exotických entomologové MZM seznámili zájemce i s druhy hmyzu, s nimiž se může člověk potkat běžně i na Brněnsku, jako jsou například roháč, nosorožík, majka nebo otakárek.

(*red*)

Foto: Jan Cága

Den seniorů přiblížil kulturu Ukrajiny

Každoroční akce ke Dni seniorů letos získala mezinárodní přesah. Moravské zemské muzeum připravilo na 27. září ve dvou částech program přibližující život na Ukrajině i vzájemné propojení obou našich národů. Odpoledne v Dietrichsteinském paláci MZM na zájemce čekala přednáška bývalé ředitelky Českého kulturního centra v Kyjevě Lucie Řehoříkové o českých stopách na Ukrajině propsaných do literatury a dalších druhů umění i o zajímavých osobnostech. Lidové zvyky, písně v podání dětského sboru, ale rovněž tradiční pokrmy představili členové neziskové organizace Ukrajinská iniciativa jižní Moravy, která podporuje Ukrajince v České republice. Večer si příchozí mohli zdarma vychutnat bohatý program koncertu, v němž nemohly chybět ani legendární písničky ze hry Balada pro banditu Milana Uhdeho a Miloše Štědroně v podání herců a hereček Divadla Husa na provázku. Na kytaru zahrál Artem Pozdniakov, banduru, strunný drnkací nástroj kombinující prvky loutny a citery ze staré Ukrajiny, rozehrál Bohdan Shutka z Vídně. Vystoupil také soubor lidové hudby Kupava.

(*red*)

Foto: Jan Cága

Nakladatelské počiny

KDYŽ BRNEM TÁHLI MAMUTI

Petr Kostrhun, Petr Modlitba, Oldřich Neužil, Barbora Půtová, Eva Vaníčková

Kouzlo ikonických Burianových děl nám představuje dlouhodobá expozice v Pavilonu Anthropos, nazvaná Když Brnem táhli mamuti – Galerie Zdeňka Buriana. Součástí výstavního projektu je rovněž tento kritický katalog. Hlavní část knihy od antropoložky, archeoložky a historičky umění Barbory Půtové přináší biografický medailon Zdeňka Buriana, a především rozsáhlý text věnovaný historii obrazového i trojrozměrného zobrazování pravěku počínající v 19. století a pokračující dosud v práci řady současných umělců a také kolegů z Moravského zemského muzea. Autorka přináší vyčerpávající srovnávací materiál v širokém euroamerickém kontextu.

ISBN: 978-80-7028-592-3 / 2023 / 384 stran / formát 210×210 mm / brožovaná vazba / 490 Kč

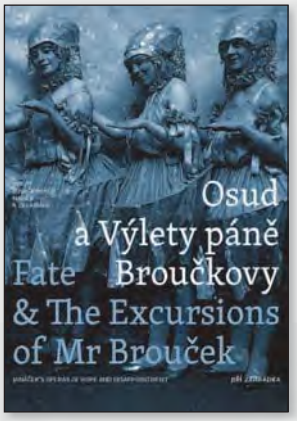

OSUD A VÝLETY PÁNĚ BROUČKOVY

Jiří Zahrádka

Kniha pojednává o dvou pozoruhodných, i když operními divadly poněkud opomíjených Janáčkových operách *Osud* a *Výlety páně Broučkovy*. Obě díla přišla na svět po dlouholeté skladatelově práci na jeho snad nejslavnější opeře *Její pastorkyňa*, během níž nalezl pro realistický námět adekvátní a zcela osobitý hudební jazyk, postavený na mluveném projevu. Ve svých následujících operách pak Janáček hledal nové způsoby, jak dále rozvíjet své skladatelské principy a užít je ve spojení s různorodými náměty. Právě období vzniku oper *Osud* a *Výlety páně Broučkovy* tak patří k Janáčkovým nejzajímavějším tvůrčím, ale i osobním životním etapám.

ISBN: 978-80-7028-593-0 / 2023 / 504 stran / formát 210×270 mm / pevná vazba / 699 Kč

MESMEŘI

Příběh jedné stolní společnosti na Moravě

Dana Vedra

Kdo byli oni Mesmeři? Byl to místní spolek mečířů (dle slova „Messer“)? Či šlo o tajný spolek v době okupace? Kdo se za ním skrýval? Jak je možné, že bylo dovoleno na sklonku dubna 1942, v době snad největšího útlaku v našich novodobých dějinách, takové pompéznosti a okázalosti českého národního uvědomění, mistrně zahalené do obyčejné jihomoravské veselky? Kniha, kterou držíte v rukou, předkládá výsledky výzkumu, založeného na interpretaci a analýze archivních pramenů, výpovědi pamětníků a především sesbírání bohatého obrazového materiálu, který nebyl dosud nikdy publikován. Díky těmto indiciím se podařil seskládat neobyčejný příběh jedné stolní společnosti a lidí v ní uskupených.

ISBN: 978-80-7028-591-6 / 2023 / 102 stran / formát 168×240 mm / brožovaná vazba / 143 Kč

NÁVRŠÍ CEZAVY U BLUČINY V MLADŠÍ DOBĚ BRONZOVÉ

Milan Salaš a kolektiv

Návrší Cezavy u Blučiny lze bez nadsázky zařadit mezi nejvýznamnější a nejznámější lokality moravského pravěku až raného středověku. Důvodem jsou především dvě skutečnosti – nález dnes již světoznámého hrobu germánského velmože z doby stěhování národů a polykulturní osídlení z doby bronzové. Pro dobu bronzovou znamenají Cezavy zhruba totéž, co např. pro paleolit Dolní Věstonice. Ostatně, nechybělo mnoho a místo věteřovské skupiny mohl vzniknout termín blučinská skupina či kultura starší doby bronzové. V archeologické kulturně periodizační nomenklatuře však Blučina díky návrší Cezavy přece jenom figuruje, a to jako stupeň a horizont Blučina, který reprezentuje počátek doby popelnicových polí ve středním Podunají.

ISBN: 978-80-7028-595-4 / 2023 / 736 stran / formát 210×297 mm / pevná vazba / 1 485 Kč

Kopie Svatotomášské madony zdobí expozici v Paláci šlechtičen

Významný artefakt v podobě obrazu Svatotomášské madony, který rozšířil část představující projevy lidové víry, obohatil letos v dubnu stálou expozici Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času v Paláci šlechtičen MZM.

Jedná se o malbu na plátně od neznámého autora z první třetiny 19. století, z moravského nebo rakouského prostředí. Představuje v současnosti jedinou známou kopii tzv. Černé madony, jednoho z nejuctívanějších mariánských obrazů na Moravě, na níž se dochovaly zavěšené svátostky v uspořádání, které zřejmě volně napodobuje někdejší adjustaci votivních darů na originále v bazilice na Starém Brně. Jedná se tak o zcela ojedinělý doklad tzv. lidové religiozity, s nímž jsme se ve sbírkách českých paměťových institucí dosud nesetkali.

Podle historika Víta Vlnase lze časově dílo situovat do doby předbřeznového obnovení náboženských poutí za vlády císaře Františka II. (I.) po odeznění josefinských restrikcí, místně pak snad do blízkosti některé z frekventovaných poutních cest spojujících již od barokní doby jižní Moravu s přilehlými oblastmi Rakous. Je kopií ikony italobyzantského typu datované do 2. poloviny 13. století, kterou daroval císař Karel IV. při osobní návštěvě Brna svému bratru, moravskému markraběti Janu Jindřichovi, pro nově založený konvent augustiniánů – poustevníků. Ten byl původně instalován v mariánské kapli konventního chrámu zasvěcenému Zvěstování Panny Marie a sv. Tomáši apoštolu a brzy s ním byly spojovány zázračné události. Svatotomášská Černá madona měla ochránit obyvatele města před morovou nákazou či před nepřátelskými nájezdy a obdobně jako se mariánský reliéf ve Staré Boleslavi se stal Palladiem země české, tak byla tato brněnská ikona povýšena na oficiální záštitu Moravy. Díky bohatým darům byl v roce 1735 u příležitosti korunovace obrazu Madony pořízen stříbrný oltář, který byl spolu s předmětem úcty následně přenesen do kostela Nanebevzetí P. Marie při někdejším klášteře cisterciaček na Starém Brně.

Nově vystavené mariánské vyobrazení je v MZM doplněno o zavěšené votivní dary. Jádro tvoří tzv. identifikační obětiny, kde je prosebník zastupován pomocí vybraných předmětů. Nejčastěji zde nacházíme napodobeniny, obvykle zmenšeniny lidských postav. V počtu dvou kusů je představeno srdce jako symbol vyznání víry, horoucí lásky k Bohu. Stejně jako v obdobných poutních souborech jsou i zde svátostky a pamětní medaile s textilními stuhami a osobní šperk v podobě náhrdelníku. V centru pak je umístěna plaketa z dolnorakouského poutního místa Maria Drei Eichen. Obětiny jsou opatřeny puncem, díky čemuž je lze zařadit do třicátých let 19. století a do okruhu vídeňských dílen. Obraz je na rubu opatřen pečetí potvrzující dotek s originálem. Dle literatury kopíruje umístění obětin na obraze stav uctívaného originálu ověšeného vóty z doby před rokem 1918.

V kontextu s absencí památek tzv. lidové religiozity v českém prostředí je obraz ojedinělým dokladem duševního života člověka, jeho nazírání na problémy i pokus o jejich řešení. O to cennějším, že informace z literatury se nám podařilo po přetržce trvající několik desetiletí doložit konkrétním předmětem. Jeho kulturně historický význam je zcela výjimečný.

Obraz byl zakoupen díky dotaci Ministerstva kultury České republiky z Vídně ze soukromého majetku s vazbou na Brno prostřednictvím firmy Mautner Vídeň. Malba byla restaurovaná, votivní ověsky a adjustaci do rámu provedla konzervátorka Etnografického ústavu Karolína Macháčková. Z hlediska sbírkotvorné koncepce Moravského zemského muzea se jedná o jedinečný doklad, který ve fondu nebyl zastoupen, navíc s konkrétním dopadem do umístění ve stálé expozici Etnografického ústavu MZM.

Konzervátorka Etnografického ústavu Karolína Macháčková spolu s kurátorkou Hanou Dvořákovou při adjustaci vót.

Instalace obrazu ve výstavě.

Hana Dvořáková,
Etnografický ústav MZM
Foto: Archív MZM

Svatotomášská Madona – *Olej, plátno. Kultovní kopie s upevněnými obětinami (votivními dary). V dolní části na obraze umístěny stříbrné závěsky (obětiny, votivní dary) s textilními stuhami. Autor neznámý, Morava nebo Rakousko, první třetina 19. století.*